

ISSN 1406-8826

SOTSIAALTÖÖ JA SOTSIAALPOLIITIKA ERIALAAJAKIRI

Sotsiaaltöö

20. AASTA JUUBELI ERINUMBER

Sotsiaaltöö ajalugu
ja tulevik

Mitte minu
tagahoovis

Vaeste hoolekandest
sotsiaalhoolekandeks

Sotsiaaltöötaja identiteet
ja huvide kaitse

20 AASTAT
AJAKIRJA

Sotsiaaltöö

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne. Ilmub alates 1997. aastast.

Ajakirjast saab lugeda uurimistulemusi ja teoreetilisi ülevaateid sotsiaaltööst ning sotsiaalpoliitikast; kogemuslikke, nõuandvaid ja informatiivseid artikleid, mis on toeks kõigile, kes puutuvad kokku sotsiaaltöoga. Ilmub neli korda aastas: veebruaris, mais, septembris ja detsembris.

Uudiskiri

Kord kuus ilmuv uudiskiri vahendab sotsiaalvaldkonna asutuste ja organisatsioonide infor seadusemuudatustest, uuringutest, sündmustest, teenustest, sotsiaaltöötajate tegemistest jpm. Uudiskirjaga liitumiseks täida vorm veebilehel tai.ee/sotsiaalto.

Toimetuse kolleegium

Zsolt Bugarszki, Hans van Ewijk, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Eve Liblik, Marju Medar, Marje Paljak, Valter Parve, Riho Rahuoja, Marju Selg, Hede Sinisaar, Judit Strömpl, Piret Tamme, Häli Tarum, Taimi Tulva

Toimetus

Vastutavad toimetajad: Regina Lind, Kairiin Olli (lapsehoolduspuhkusel)

Tegevtoimetaja: Laur Raudsoo

Toimetajad: Signe Väljataga, Margit Raias

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö

Tervise Arengu Instituut

Hiiu 42, 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, e-post ajakiri@tai.ee

Lähem info autorile: www.tai.ee/sotsiaalto

Ajakirja makett: Puffet Invest OÜ

Küljendanud ja trükinud: Atlex OÜ

Tiraaž: 900 eksemplari

Tellimine

Ajakirja aastatellimuse hind on 15 eurot, üliõpilastele 10 eurot. Aastatellimus kolmes eksemplaris samale tellijale 29 eurot.

Tellimuse saab vormistada:

- postkontorites üle Eesti
- veebilehel minuajakirjandus.ee
- veebilehel tai.ee/sotsiaalto

Üksiknumbreid saab tellida

Tervise Arengu Instituudi koolituskeskusest (Hiiu 42 Tallinn) ja osta kauplusest Ülikooli Raamatupood (Raekoja plats 11 Tartu).

Ajakirja vanemad numbrid ja värskemate numbrite valitud artiklid leiab www.tai.ee → väljaanded → trükised & infoväljaanded.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

SOTSIAALMINISTEERIUM

Sisukord

20. aasta juubeli erinumber

Eessõna

Regina Lind 2

Ajakirja juubel

Kersti Põldemaa ja Aigi Lillep: „Ajakiri
Sotsiaaltöö kutsuti ellu, et toetada
sotsiaaltöötajate erialast identiteeti”

Laur Raudsoo 3

Tutvustame Sotsiaaltöö
kolleegiumi liikmeid

6

Regina Lind: 20 aastat koos ajakirjaga

Rait Kuuse 10

Pilte ajakirja juubeliseminarilt 13

Erialased ajakirjad

Ajakirja Sotsiaaltöö olemus

Hans van Ewijk 15

Sotsiaaltöö ajakiri Lätis

Gvido Kubulnieks 17

Esimesi sotsiaaltöö ajakirju maailmas:

*Fliegende Blätter aus dem Rauhen Hause zu
Horn bei Hamburg*

Marju Selg 20

Sotsiaaltöö ajalugu

Mary Richmond ja sada aastat
teaduslikku sotsiaaltööd

Marju Selg 26

Sotsiaaltöö tulevik

Milline võiks olla tulevikus sotsiaaltöö ja
sotsiaaltöötaja?

Koidu Saia, Indrek Sooniste,

Kiira Gornischeff 31

Sotsiaaltöö pärast haldusreformi

Kuidas jätkata sotsiaaltööga pärast
haldusreformi?

40

Vaeste hoolekandest sotsiaalhoolekandeks

Jüri Kõre 42

Suhtlemine kogukonnaga

Kuidas luua paremaid suhteid
kogukonnas?

50

Nähtus „mitte minu tagahoovis” kogukonna
arengu seisukohast

Zsolt Bugarszki 52

Kommentaariid: Valter Parve, Rait Kuuse

Aljona Kurbatova, Elen Preimann 56

Sotsiaaltöötaja erialade koostöös

Kuidas jääda sotsiaaltöötajaks
erialadevahelises koostöös?

59

Sotsiaaltöö identiteedi põhilised
komponendid

Judit Strömpl 60

Kommentaariid: Taimi Tulva 64

Sotsiaaltöötaja huvide kaitse

Kuidas paremini kaitsta sotsiaaltöötajate
huve ja neid toetada?

65

Sotsiaaltöötajate kutseühing – paljude soov,
aga väheste töö

Eike Käsi 66

ESTA on Eesti sotsiaaltöötaja nägu

Indrek Rohtla 68

Eelmisel aastal sai 20aastaseks Eesti sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika ajakiri Sotsiaaltöö. See on tähelepanuväärne sündmus, sest ajakiri on täitnud Eestis olulist rolli sotsiaaltöö elukutse arendamisel, võimaldades sotsiaalvaldkonnas tegutsevatel inimestel lugeda ja avaldada artikleid, mis pakuvad tööalast tuge ja avardavad erialast silmaringi.

Aasta alguses arutasime kolleegiumi liikmetega, kuidas ajakirja sünnipäeva tähistada. Tekkis mõte korraldada suurem kokkusaamine autorite ja koostööpartneritega, et käsitleda koos nii meie ajakirja kui ka sotsiaaltöö arengu ja tulevikuga seotud teemasid, millest võiks ajakirjas edaspidi kirjutada. Rait Kuuse tegi ettepaneku anda välja ka ajakirja aastapäevale pühendatud erinumber. Ideed toetati üksmeelselt – mis olekski parem kingitus lugejatele, kui veel rohkem häid erialaseid artikleid!

Sünnipäevaseminar toimus 30. oktoobril. Seminaril esitati ettekandeid ja vahetati mõtteid neljal teemal: sotsiaaltöötaja huvide kaitse ja sotsiaaltöötaja eest hoolitsemine, sotsiaaltöö pärast haldusreformi, suhete loomine kogukonnaga ning sotsiaaltöötajaks jäämine erialases koostöös. Seminar läks igati korda: kuulsime huvitavaid seisukohti teadlastelt, sotsiaaltöö korraldajatelt ja praktikutelt; ümarlauavestlustes tõstatati asjakohaseid küsimusi ning pakuti probleemide lahendusi. Saime ka palju häid ideid artikliteks.

Erinumbri kokkupanek võttis algselt planeeritust rohkem aega, kuid tulemusega võib nüüd igati rahule jääda. Minu arvates täidab see number päris hästi ühte olulist ülesannet – soodustada mõttevahetust ja ärgitada lugejaid mõtisklema oma töö sisu ja selle taustaks olevate suundumuste üle. Mitmed erinumbri artiklid on koostatud seminari ettekannete

põhjal, teised on kirjutatud just selle numbri jaoks. Lugeda saate ka kokkuvõtteid nelja põhiteema aruteludes kõlanud ettepanekutest.

Sünnipäevanumbris saavad sõna ka ajakirja esimesed ja praegused tegijad, tutvustame toimetuse kolleegiumi liikmeid ning püüame avada Sotsiaaltöö olemust teistes maades ilmuvate erialaajakirjade taustal.

Juttu tuleb ka sotsiaaltöö ajaloost: kolleegiumi liige Marju Selg tutvustab huvitavaid tekste elukutse algusaegadest, mis on õpetlikud tänapäevalgi.

Doktorandid Koidu Saia, Indrek Sooniste ja Kiira Gornischeff suunavad aga pilgu tulevikku ning toovad välja mõned olulised tendentsid, mis mõjutavad Eesti sotsiaaltöö arengut.

Ajakirja pikaajaline autor Jüri Kõre analüüsib Eesti heaolurežiimi ja hoolekande korraldust ning jõuab järeldusele, et uus sotsiaalhoolekande seadus laiendab õigust hoolekandele kõigile kogukonnaliikmetele.

Sellest, kas suhtumine „mitte minu tagahoovis“, kui oma naabruskonnas ei soovita näha näiteks hoolekandetasutust või millegi poolest teistsuguseid inimesi, on üdini negatiivne nähtus ja kuidas seda muuta, kirjutab kolleegiumi liige Zsolt Bugarszki.

Kolleegiumi liige Judit Strömpl pakub välja, et sotsiaaltöö identiteedi üks olulisemaid komponente on oskus chitada sildu eri kallastel olevate inimeste, kogukondade ja organisatsioonide vahel.

Oluline teema on ka sotsiaaltöötajale tööalase toetuse pakkumine ning huvikaitse. Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni juhatuse liige Indrek Rohtla kutsub üles kõiki sotsiaaltööst hoolivaid inimesi sellest osa võtma.

Head lugemist!

Regina Lind

Sotsiaaltöö vastutav toimetaja

Ajakiri Sotsiaaltöö kutsuti ellu, et toetada sotsiaaltöötajate erialast identiteeti

Laur Raudsoo

ajakirja tegevtoimetaja

Sotsiaalministeerium lubas 1996. aastal ministeeriumi sotsiaalarengu ja programmide büroo peaspetsialistil **Kersti Põldemaal**, tänasel Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse direktoril, ja ajakirja esimesel toimetajal **Aigi Lillepil**, kes tegutseb väikeettevõtjana, alustada ettevalmistustega ajakirja väljaandmiseks. Palusime neil meenutada ajakirja algusaegu.

Milline oli sotsiaaltöö aastal 1997? Millised olid tähtsamad suundumused ja sündmused?

Kersti Põldemaa: Sotsiaaltöö oli hoo sisse saanud, kuid hoolekandes alles hakati uuen-dusi ellu viima. Hoolekandetasutused olid suured, koduhooldust pakuti vähesel määral avahoolduse nime all. Töötasin ministeeriumis sotsiaalarengu ja sotsiaalprogrammide büroo peaspetsialistina ja poolkogemata sattusin tegelema sotsiaaltöötajate koolitustega.

1990. aastatel tahtsid paljud välisorgani-satsioonid Eesti riiki aidata. Soome vaimu-puuetega inimeste huvikaitseorganisatsioon Kehitysvammaliitto kutsus eestlasi tutvuma seal tehtava tööga ja pakuti ka abi. Mõni hoolekandetasutuse juht küsis traktorirehve, teine lauda või kirjutusmasinat. Mina soovisin koolitust. Soomlaste kontaktisik Helena Hiila oli selle üle väga rõõmus. Koostöö läkski lahti, tulid koolitusspetsialistid, tegime koolitus-kavasid, koolitustest sai osa palju inimesi.

1997. aastaks oli sotsiaaltöötajate taseme-koolitus juba üsna paigas. 1990. aastal oli Tallinna Pedagoogilises Seminaris avatud

Sotsiaaltöö ajakirja asutaja Kersti Põldemaa: „Ajakiri on nagu meie laps, keda oleme aidanud iseseisvasse ellu. Nüüd vaatame selle arengule hea pilguga.” FOTO: TALLINNA SOTSIAALTÖÖ KESKUS

sotsiaaltöö õppekava, aasta hiljem Tallinna Pedagoogikaülikoolis ja aastal 1992 Tartu Ülikoolis. Täiuslikkusest oli koolitus veel kaugel, aga juba enam-vähem vastas mujal maailmas pakutavale. Erialane õpe

Ajakirja esimese numbri esitlus 20. jaanuaril 1997 sotsiaalministeeriumis. Esiplaanil projektijuht-tegevtoimetaja Aigi Lillep.

vajas arendamist, rahulikku järjepidevust. Ministeeriumi koostöö õppeasutustega paranes iga aastaga. Õppekavade juhid, kellega sotsiaaltöötajate koolitusasju ajasime, olid Siiri Hanson ja Taimi Tulva Tallinnas ja Henn Mikkin Tartus.

1997. aastal korraldasime esimese Eesti sotsiaaltöö kongressi. Üritus oli mastaapne: üle 700 osavõtja, nelja päeva sisse mahtusid näitused, töötoad ja vestlusringid, hoolekandeadutused pakkusid meelelahutust. Valdeko Paavel pani kokku programmi. Osalejaid registreerisid tudengid. Arvuteid meil veel polnud, peakorraldajana sain siiski juba mobiiltelefoniga asju ajada. Käisime üle Eesti mitu kohta läbi, et leppida kokku esinejatega. Teist sellist üritust enam ei tule, see oli selle aja märk. Usun, et kongress mõjutas suuresti sotsiaaltöötaja identiteedi kujunemist. Seal tundsimme kõik, et oleme üks kamp.

1990ndate kiire areng tulenes ka sellest, et saime palju käia, näha, võrrelda, tutvuda, arutada ja tegutseda. Meil ei olnud ju ühtegi direktiivi ees. Sel ajal ei olnud veel vormistatud mingisuguseid kontseptsioone ega strateegiaid, need olid suures osas meie juhtide peas.

Kuidas õnnestus hakata välja andma ajakirja Sotsiaaltöö?

Kersti: Ka ajakirja idee tuli tänu välismaalastele. Nad jagasid oma kogemusi, sest nii Taanis, Soomes kui Saksamaal ilmus sotsiaaltöö ajakirju. Miks meil ei võiks nii olla? Selgitasin vajadust ajakirja järele oma osakonna juhatajale Deiw Rahumägil. Tema sai asjast aru. Seejärel käisisin kantsleri ja ministri jutul. Pärast rahaeraldusotsust aitas Deiw Rahumägi leida toimetajaks Aigi Lillepi. Arutasime koos, millise sisu ja kujundusega ajakiri võiks olla. Mina otsisin artiklite kirjutajaid, Aigi leidis trükikoja ja kujundaja.

Aigi Lillep: Nii see üldjoontes oli.

Kersti: Tegutsemisloa saime algul aastaks. Seega polnud see midagi kindlat, pidime juhtkonnale ja finantsistidele igal aastal projekti jätkumise vajalikkust põhjendama. See tõestamine oli tõsine ettevõtmine. Lõpuks, mitu aastat hiljem, saavutasime suure töövõidu: ajakiri pandi ministeeriumi põhieelarvesse, sest saadi aru, et see on ennast õigustanud.

Meenutage huvitavaid juhtumeid esimesest ilmumisaastast. Kuidas ajakirja tegemine käis?

Aigi: Esimesele ajakirjanumbrile kirjutas juhtkirja sotsiaalminister Toomas Vilosius, kes oli ajakirja trükki mineku ajaks küll juba ametist lahkunud¹. Sotsiaaltöö tiraaž oli 500 ja tellijaid alguses 100 ringis. Esimesi tellijaid tuli ka Kanadast, väliseestlaste kontaktid Eesti sotsiaaltöõga pärinesid juba sõjaeelsest ajast. Esimese numbriga juhtus kogemata selline asi, et aastaarv jäi kaanele trükkimata, keegi seda ei näinud, kuigi kõik vaatasime maketti... Kui seda lõpuks märkas, ei saanud viga enam parandada.

Kersti: Sina olid täpne, heas mõttes tähenärija. Mina olen natuke boheemlaslikum.

¹ Toomas Vilosius lahkus ministri ametikohalt 1996. a lõpus, tema asemele tuli Tiiu Aro – toim.

Täiendasime teineteist ja koostöö sobis meil hästi.

Aigi: Mulle meeldis, et sa aitasid siis, kui oli vaja. Sa ei tulnud niisama surkima ja torkima. Kui oli mingi teema, mille kohta mina ei suutnud artiklit tellida, siis sina ikka oskasid nõu anda. Artikli kirjutajaid oli siis väga vähe. Sotsiaaltöö kandepind oli kitsam ja teaduslik baas alles kujunemas, kuid kõik suhtusid ajakirja ilmumisse hästi. Ka ministeeriumi töötajad jagasid lahkelt informatsiooni.

Kersti: Maavalitsuste sotsiaalosakondade juhatajad käisid ministeeriumis regulaarselt koos ja see oli väga hea, sest saime siis küsida, mida te teete ja kas te teete. Tänu ajakirjale tuli sotsiaaltöö olulisus üle Eesti rohkem esile. Hakkasime tundma, et oleme tegijad ja ajakiri on selle väljund: me pole tervishoiutöötajate väikesed vennad, meil on oma rida ajada. Ajakiri teavitas sotsiaaltööst ja aitas selle töö tegijaid ka väärtustada.

Aigi: Nõukogude ajast oli jäänud mulje, et sotsiaaltöö on üksnes hooldus, ega seal taga palju muud olegi, ajakiri aitas seda suhtumist muuta. Kersti rääkis juba eeltööst, koolitustest ja kongressist. Seal tekkis väga palju uusi teemasid. Kaasautorite suhtumine oli väga hea, keegi ei öelnud, et „ah mis teie nüüd...” Ajakiri loodigi selleks, et mõjutada heas mõttes sotsiaaltöötajate identiteedi kujunemist, nende ühtekuuluvustunnet ja ametialast uhkust. Algul proovisime kõiki sotsiaalteemasid korraga ajakirja sisse panna, praegu on natukene teistmoodi, igal numbril on põhiteema. Meil oligi diskussioon, kas vaja on pigem praktilist või sotsiaalpoliitilist ajakirja. Ühiskonna ja sotsiaaltöö arenedes muutus ajakiri teaduslikumaks.

Kersti: Põhjus on selge: ülikoolides arenes

sotsiaaltööalane teadustöö, juba oli, mida kajastada.

Kuidas hindate praegust ajakirja? Mis teemasid võiks rohkem käsitleda?

Kersti: Ajakiri on nagu meie laps, keda oleme aidanud iseseisvasse ellu. Nüüd vaatame selle arengule hea pilguga. Ajakiri on selles mõttes hea, et kui ma vajan mingi teema käsitlust, siis ma tean, et mulle huvi pakkuv teemakäsitus on seal olemas. See on ainuke Eesti sotsiaaltöö ajakiri ja ma hindan seda väga. Hea ajakiri annabki just seda, mida vajad.

Aigi: Ajakiri on nii kaua vastu pidanud, selle vajalikkus on nüüdseks kõigile selge.

Millised artiklid toetavad kõige paremini sotsiaalvaldkonna töötajate arengut?

Kersti: Siin on mitu liini. Kindlasti on vajalikud need artiklid, kus sama taseme töötaja jagab teistele oma kogemusi. See sisendab enesekindlust ja julgust, annab teadmisi. Teisalt arvan, et praktikutel on vaja ka teadusartikleid, sest kui loen, milline on teema uurimuslik aluspõhi, siis annavad uued teadmised ka mulle midagi juurde. Mõlemad aitavad kaasa minu arengule.

Aigi: Sotsiaaltöötaja peab oma asjadega ikka väga hästi toime saama, siis on tal teadmisi ja kogemusi, mida jagada ja ka jõudu neid ellu viia.

Kersti: See töö peab siiski väga meeldima. Kui meeldib, siis arenedki, ammutad siit ja sealt teadmisi ning oled õnnelik. Mul on väga hea meel, et mu töötajate hulgas läbi viidud uuring näitas, et neile meeldib seda tööd teha.

Aigi: On väga tähtis, et töö pakuks inimestele rõõmu ja et see peegelduks ka välja. Sotsiaaltöös on ka palju erksaid, rõõmsaid värve, nagu sellel triibul, mis on algusest peale olnud ajakirja kaanel. **S**

Tutvustame Sotsiaaltöö kolleegiumi liikmeid:

kes nad on ja mida arvavad ajakirjast

Taimi Tulva: Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö professorina olen olnud kolleegiumi liige ajakirja ilmumisest alates. Oma artiklites olen keskendunud eriala tutvustamisele ja populariseerimisele, kitsamalt olen käsitlenud sotsiaaltöö uurimise, gerontoloogia ja lastekaitse teemasid. Uurimusi tutvustades olen kutsunud kaasautoriteks tudengeid, kolleege ja praktikuid.

Olen soovitanud ajakirja tudengitele, kellel on olnud sellest palju kasu eriala omandamisel ja uurimistöös. Aastate jooksul on ajakirja tublisti täienenud ning kujunenud heaks nõuandjaks sotsiaaltöötajatele ja tudengitele. Sotsiaaltööteaduse arendamise seisukohast on oluline kaasata välisautoreid. Ajakirja on suutnud pakkuda väärikat tuge eriala edenemisele ja selle rahvusvahelistumisele.

Hans van Ewijk: Hollandis kutsutakse mind mõnikord hüüdnimega Härra Sotsiaaltöö. Olen selles valdkonnas töötanud alates 1971. aastast, tegutsedes noorsootöötaja, ajakirja peatoimetaja, organisatsiooni tegevjuhi ja lõpuks sotsiaaltöö professorina. 2006. aastal sai minust sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö erakorraline professor Tartu Ülikoolis ja ma armusin Eestisse.

2007. aastal kirjutasin Sotsiaaltöösse oma esimese artikli kvaliteedijuhtimise teemal. Artikleid ja nende sarju olen kirjutanud regulaarselt. Minu jaoks on sotsiaaltöö eesmärk selles, et iga inimene saavutaks ühiskonnas väärika koha. Selleks toetame koos üksikisikute, kontekstide ja kogukondade sotsiaalseid toimimist.

Judit Strömpl: Olen sotsiaaltööga seotud alates 1992. aastast, kui astusin magistriõppesse. Tartu Ülikooli õppejõuna tegelen peamiselt sotsiaaltöö uurimise ja õpetamisega. Esimese artikli kirjutasin 1997. a sotsiaaltöö kongressi ettekande põhjal. Kokku on mul ilmunud 17 artiklit, kaks neist eelretsenseeritavad. Kolleegiumi liige olen 2005. aastast, retsenseerin artikleid, olen olnud ka ühe erinumbri külalistotoimetaja. Soovin ajakirja kaudu võimustada Eesti sotsiaaltööd. Tahan, et sotsiaaltöötajad tunneksid uhkust oma eriala üle, sest usun, et meie eriala on seda väärt. Ajakirja loen kaanest kaaneni, lemmikuteks on uurimuste, sh üliõpilaste lõputööde põhjal kirjutatud artiklid.

Marju Medar: 1994. a astusin Tartu Ülikooli sotsiaaltöö magistriõppesse. Olen töötanud Otepää valla sotsiaalnõunikuna ja Tartu Ülikoolis, 2012. aastast olen Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö eriala õpetamise eestvedaja ja õppejõud. Aastatel 2007–2015 kuulusin Euroopa Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsiooni (EASSW) juhtkomiteesse ja tutvustasin

sealgi meie ajakirja; 2015–2017 olin OSKA töögrupi liige; alates 2016. aastast juhin sotsiaalhoolekande kutsenõukogu. 1997. a ilmus Sotsiaaltöös minu magistritööl põhinev artikkel. Edasine koostöö on olnud inspireeriv ja igati arendav. Olen jälginud rahvusvahelise sotsiaaltöö teemasid, nt sotsiaaltöö defineerimine ja tegevuskava, tutvustanud erivajadustega inimestele mõeldud sotsiaalteenuseid ja teavitanud lugejaid õppimisvõimalustest.

Marju Selg: Sotsiaaltöoga sidusin end lõplikult aastatuhande vahetusel, mil asusin tööle Tartu Ülikoolis õppejõuna. Samast ajast, 2000. aastast pärinevad ka esimesed kaastööd Sotsiaaltööl – kolmest artiklist koosnev sari sotsiaaltööst peredega, mille eest mul oli rõõm vastu võtta aasta parima autori tiitel. Nüüdseks olen avaldanud üle paarikümne artikli. Peamised teemad, millest viimastel aastatel olen kirjutanud või mille puhul on tulnud olla kaastoimetaja, on sotsiaaltöö teooria ja sotsiaaltöö kui professiooni areng. Kolleegiumitööga haakub ka tegevus Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni eetikakomisjonis ja kutsekomisjonis, pean neis toimuva tutvustamist väga oluliseks.

Valter Parve: Sotsiaaltöoga olen seotud 1991. aastast, alustasin Pärnu laste varjupaiga „Oliver” juhatajana. Selle juurde loodi ka Eesti esimene kasupereagentuur. Hiljem olen juhatanud Pärnu LV sotsiaalosakonda, alates 2000. aastast olen TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö lektor. Olen CIF-Estonia, ESTA ja MTÜ Tulevik asutajaliige. Kuulusin SA Eesti-Hollandi Heategevusfondi „Päikeselill” nõukokku ja osalesin Eesti Toidupanga loomises. ESTA eetikakomisjoni liikmena aitasin tõlkida ja kohendada sotsiaalala töötaja eetikakoodeksit. Olen ajakirja kolleegiumi liige 1997. aastast ja kirjutanud umbes ühe artikli kahe aasta kohta. Olulisimaks pean sellist asendushooldust, mis kõige paremini vastaks nii lapse kui ka ühiskonna vajadustele. Huvitavad teemad on ka sotsiaalne talupidamine, NEET noored, meedia roll sotsiaaltöös, kogukonnatöö kui sotsiaaltöö meetod, enesetäiendamine CIF kaudu, deinstitutionaliseerimine.

Mailiis Kaljula: Olen lõpetanud TRÜ õigusteaduskonna ja töötanud juristina, sh Jõelähtme vallavalitsuses ja Tallinna Maa-ametis. Kümme aastat olen olnud Eesti Maaomavalitsuste Liidu (EMOL) nõunik. EMOL esindab liitu kuuluvaid omavalitsusi suhetes riigiasutuste jt organisatsioonidega. Jälgime, et meie liikmetele liiga ei tehtaks ja et uute ülesannetega tuleksid kaasa ka kulude katteallikad. Sotsiaalse valdkonnas on viimastel aastatel toimunud suured muudatused. Juriidilised teadmised on aina vajalikumad. Ajakirja Sotsiaaltöö panus on suur uute nõuete selgitamisel ja edulugude tutvustamisel, ajakiri aitab sotsiaaltöötajatel teha oma tööd paremini. Ootan huviga, et lähitulevikus areneks kõigi asjaosaliste jaoks positiivselt dementsusega inimeste hoolduse ja eestkostega seonduv.

Riho Rahuoja: Sotsiaalalal alustasin 1990. aastal Hiiu maavalitsuse sotsiaal-nõunikuna, 13 aastat olen töötanud sotsiaalministeeriumis selle valdkonna asekanterina. Sotsiaaltööga olen jäänud seotuks ka kõigis teistes ametites, sellest aastast juhatan Hiiu valla sotsiaalkeskust. 1990. aastatel olin Eesti Sotsiaalnõukoja juhina üks ajakirja sünnile kaasaaitajatest. Ministeeriumi ajal ja hiljemgi olen kirjutanud muudatustest sotsiaalvaldkonnas. Viimastel aastatel on mind rohkem huvitanud kohalik tasand. Arvan, et ajakirja roll Eesti sotsiaaltöö arendamisel ja väärtushinnangute kujundamisel on väga suur. Haldusreformi järel on omavalitsustele avanemas uued võimalused nii teenuste arendamisel kui ka korraldamisel. Neid võimalusi tuleb ajakirjas käsitleda ja jagada parimaid kogemusi.

Riina Kiik: Aastatel 1997–2010 õpetasin ja juhendasin üliõpilasi Tartu Ülikoolis; 2007. aastast töötan Norra Teadus- ja Tehnikaülikoolis (Norwegian University of Science and Technology), alates 2013. aastast sotsiaaltöö instituudi juhatajana. Tegelen sotsiaaltöö uurimise ja õpetamisega ning selleks sobivate tingimuste loomisega. Mäletan, kuidas ajakiri alustas ja arutelusid sotsiaalministeeriumis. Ajakirjas Sotsiaaltöö olen avaldanud artikleid, retsen-seerinud, pakkunud ideid, kasutan ajakirjas avaldatut ka oma loengutes. Mind huvitavad sotsiaaltöö ajalugu ja areng, alati on huvitavad ka isikulood. Hea oleks, kui ilmuks rohkem eelretsenseeritud artikleid. Ka rahvusvaheline pilk Eesti sotsiaaltööle oleks vajalik.

Zsolt Bugarszki: Tegutsen sotsiaalvaldkonnas alates 1991. aastast. Alustasin oma karjääri Ungaris, töötades kodututega ja olles riigi sotsiaaltöö taassünni juures. Hiljem jõudsin vaimse tervise teemani ja viimased 25 aastat ongi see olnud mu põhiline tegevusvaldkond. Tulin elama Eestisse. Mind huvitab ikka haavatavate inimeste olukord kogukonnas, kuid innustatuna Eesti innovaatilisusest osalen ka programmides, mis rakendavad IKTd hoolekandes. Ajakirja Sotsiaaltöö nägin esimest korda Tallinna Vaimse Tervise Keskuses, laenasin mõned numbrid, et tõlkida artikleid ja saada ettekujutus Eesti sotsiaaltööst. Kolleegiumi liikmena annan soovitusi ja kirjutan ka ise artikleid teemadel, mis on seotud minu erialaste huvidega.

Marje Paljak: Töötan sotsiaalvaldkonnas alates 1992. aastast; 1997. aastast olen Tallinna Kesklinna Valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna juhataja. Kuulun Tallinna linnavalitsuse invakomisjoni ja Eesti Punase Risti Tallinna Seltsi juhatusse. Olen ESTA asutajaliige ja 2015. aastal tunnustas ESTA mind aunimetusega „Elutöö tegija sotsiaalvaldkonnas”. Ajakirja loen alates esimesest numbrist. See on nagu sotsiaaltöö majakas, mis aitab õiget suunda hoida. Aastatega on ajakiri muutunud akadeemilisemaks, selles kirjutavad oma ala tõelised asjatundjad. Ärgitan ka kolleege Sotsiaaltööd lugema. Kolleegiumis on väga hea kuulda eri arvamusi ja argumenteeritud põhjendusi. Eriti huvitavad mind laste hooldusõigust puudutavad küsimused.

Hede Sinisaar: Sotsiaalministeeriumis olen töötanud pea kümme aastat, kuid ülikoolis sotsioloogiat õppides puutusin sotsiaalvaldkonna teemadega kokku juba varem. Eesti inimeste eluolust andis suurepärase ülevaate üleelmisel rahvaloendusel loendajana osalemine. Sotsiaalvaldkonnaga olen seotud peamiselt sotsiaalala toetavate analüüside ja andmete kaudu. Esmalt otsisingi Sotsiaaltöö ajakirjast artikleid analüüside jaoks. Olen ka ise artikleid kirjutanud. Aja jooksul on välja kujunenud nii, et kirjutan eeskätt perede ja vaesusega seotud teemadel.

Eve Liblik: Hariduselt olen jurist, huvitun eelkõige sotsiaaloigusest. Usun, et ajakiri Sotsiaaltöö on tänuväärne abimees praktikule nii tema igapäevatöös kui ka erialase asjatundlikkuse tõstmisel. Aeg-ajalt olen ajakirjale ka artikleid kirjutanud. 2016. aastast tegutsen Sotsiaalkindlustusametis, lastekaitse valdkonnas. Tunnen koos oma kolleegidega rõõmu, kui saame ajakirja kaudu jagada omavalitsuste lastekaitsetöötajatele infot sotsiaalkaitse arengutest ja seadusemuudatustest ning pakkuda selleks ka oma teadmisi, et aidata tervikuna tõsta lastekaitsetöö kompetentsi.

Piret Tamme: 1996. aastal läksin tööle rahvatervise täienduskoolituskeskusesse, mis koolitas tervishoiutöötajaid. Hiljem lisandusid sotsiaalvaldkonna koolitused ja ajakiri Sotsiaaltöö. Olen korraldanud koolitusi lapsehoidjatele, asenduskodu kasvatajatele, hooldustöötajatele, tegevusjuhendajatele. Algul olin ajakirjaga seotud selle väljaandja Tervise Arengu Instituudi esindajana, nüüd kolleegiumi liikmena. Olen ka mõne artikli kirjutanud ja artikleid redigeerinud. Töötan Tallinna Tervishoiu Kõrgkoolis, kõige huvitavamad on teemad, mis puudutavad hooldustööd tegevaid inimesi. Soovin, et nende raskest tööst saaks üldsus rohkem teada, samuti sellest, kui oluline on nende roll patsiendi/kliendi elus.

Häli Tarum: Kümme aastat tagasi Oslo Ülikoolis Erasmuse vahetusüliõpilasena hakkas mind Skandinaavia sotsiaalpoliitika korraldus niivõrd huvitama, et tekkis suur soov panustada ka Eesti sotsiaalpoliitika arengusse. Tartu Ülikoolis osalesin teadus- ja uurimisprojektides, pooleli on doktoritöö kirjutamine. 2017. aasta suvel, kui asusin tööle sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna juhatajana, avanes võimalus ka ise sotsiaalpoliitika korralduses kaasa rääkida. Olen Sotsiaaltöösse artikleid kirjutanud ja õhutanud ka tudengeid seda tegema. Pean äärmiselt oluliseks avatud poliitika kujundamist. Ajakiri aitab spetsialistel ministeeriumi tegevustega kursis olla ning ministeeriumi töötajad saavad sealt infot valdkonna arengute kohta. Ajakiri aitab tõstatada ka uusi teemasid ja debatti ülal hoida.

Kolleegiumi töös on osalenud eri aegadel:

Valter Parve, Taimi Tulva, Kersti Põldemaa, Deiw Rahumägi, Aive Möttus, Hille Tarto, Pille Liimal, Valdeko Paavel, Aigi Lillep, Sigrid Kõiv, Karina Käär, Riina Kiik, Piret Tamme, Riho Rahuoja, Judit Strömpl, Ingrid Danilov, Mailiis Kaljula, Helena Angerjäär, Helina Alliksaar, Koidu Saia, Aleksander Ljudvig, Triinu Tikas, Marju Medar, Hede Sinisaar, Marju Selg, Rait Kuuse, Zsolt Bugarszki, Hans van Ewijk, Tiia-Triin Truusa, Marje Paljak, Eve Liblik, Häli Tarum.

Regina Lind: 20 aastat ajakirjaga Sotsiaaltöö

Rait Kuuse

kolleegiumi liige aastatel 2014–2017

Kohtume intervjuuks Reginaga kesksuvel ühes Kalamaja kohvikus. Minu jaoks võib Regina ja Sotsiaaltöö vahele tõmmata võrdusmärgi, aga kes Regina tegelikult on ja milline on tema nägemus ajakirjast?

FOTO: TERVISE ARENGU INSTITUUT

Kui vanaks ajakiri Sotsiaaltöö meil nüüd saigi?

Kahekümneaastaseks. Juubelit oleks saanud tähistada juba 2017. aasta alguses, sest ajakiri ilmub 1997. aastast.

Ja kaua oled olnud ajakirjaga seotud?

Viimased 19 aastat. Lugejana oli esimene kokkupuude juba 1997. aastal. Sotsiaaltöö üliõpilastele oli ajakirja ilmuma hakkamine suur sündmus, ootasime iga uut numbrit põnevusega. Esimesel aastal ilmus Sotsiaaltöö kord kuus. Ajakirja asutajatel, Kersti Põldemaal ja Aigi Lillepil õnnestus kaasata autorid, kes andsid päris mitmekülse sissevaate sotsiaaltöö eri valdkondadest. Ajakirja loomise ajaks oli sotsiaaltöös esimene n-ö „tulekustutamine” möödunud ja natukene sai juba rääkida ka elukutse arendamise sisulistel teemadel. Sel ajal oli tarvis ajakirjaga jätkamise vajadust kogu aeg tõestada.

Teisel aastal, kui ajakirja majanduslik seis oli ebakindel ja tekkis olukord, kus oli tarvis number kiiresti välja anda, otsiti appi kaks tudengit. Olin üks neist. Tööpakkumine kõlas umbes nii, et on vaja sisse lüüa paberile kirja pandud kaastööd. Toona ju sellist asja, et artiklid tulevad e-kirjaga, ei olnud, artikleid saadeti *floppy*-ketastel või paberil. Aga siis selgus, et tegelikult tuli teha kogu väljaandmistöö: panna number kokku, toimetada tekstid, need kujundada ja ajakiri trükki saata. Nii see algas.

Räägi natukene endast. Kes sa oled ja kust sinu energia tuleb?

Tulin Tallinnasse Järvamaalt. Käisin pikalt Türit Tallinnasse tööle, nüüd elan Nõmmel. Püüan ühitada töö ja pereelu, kasvatan kahte poega, üks kolme-, teine seitsmeaastane. Suurem läheb sellel aastal kooli, õpetan teda just lugema. Poisil on palju huvitavam teha seda pea peal seistes, minu töö on siis raamatut tagurpidi hoida. Noorem on tubli lasteaialaps.

Viimastel aastatel ongi olnud väga hea võimalus töötada vajadusel kodus ja osalise koormusega. Mulle on oluline, et saaksin tööasu ise sättida. Eks vahel nõuab töö tõesti palju energiat, aga keerulised ajad tuleb lihtsalt üle elada. Lõõgastuda aitavad aja veetmine looduses ja lugemine. Raamatud annavad kuuluvustunde, samastumise võimalusi. Mulle meeldib lugeda elulugusid ja mälestusi Vene kultuuri hõbeajastust. Minu elus on olnud päris pikk aeg, kui ma elasin Venemaal, Kaug-Põhjas. Minu isa oli vene rahvusest, ema läks omal ajal hüdroloogina Siberisse praktikale – nii nad kokku saidki. Terve lapsepõlv oli üks pidev Venemaa ja Eesti vahet käimine. Ja sealt on mul ka see tunne, et väline ei ole alati kõige tähtsam. Kui sa näiteks ei ela kohas, kus päriselt tahaksid ..., siis tuleb leida endale sisemised tugipunktid. Lõpetasin Nadõmi linnas venekeelse keskkooli, alles 1993. aastal tulin püsivalt vanavanemate juurde Eestisse. Mulle on tähtsad kindlad asjad: usk Jumalasse ja teadmine, et kõik on kõrgemalt poolt juhitud. Lähedased inimesed, pere ja lapsed. Ning kindlasti võimalus teha huvitavat tööd ja suhelda inimestega.

Mida tähendavad sinu jaoks 20 aastat ajakirja toimetajana?

Väga huvitavat kogemust. Ajakiri on pidevalt arenenud, kogu aeg on tulnud selle arengu

nimel tööd teha ja väga tore on, et Sotsiaaltöö ikka ilmub. On olnud igasuguseid aegu ning suurepäraseid võimalusi kohtuda endast targemate inimestega ja nendega kaasa mõelda. Huvitav on olnud lähedalt näha sotsiaaltöö ja hoolekande arengut kahekümne aasta jooksul. Ja just sotsiaaltööst kirjutada.

Kui sotsiaalvaldkonna probleeme kajastavad paljud meediaväljaanded, siis Sotsiaaltöö ajakiri jääb ikkagi kohaks, kus me saame kirjutada sotsiaaltööst kui erialast. Ajakirjas töötamine pakubki eelkõige võimalust kaasa aidata heade erialaste artiklite ilmunisele. Head artiklid toetavad sotsiaaltöö arengut ja argipäeva, aitavad mõista selle töö sisu, kajastavad sotsiaaltöötajate rõõme ja muresid.

Kunagi olen võrrelnud ajakirja toimetamist köiel kõndimisega: kuna Sotsiaaltöö on Eestis ainuke oma valdkonna erialane ajakiri, mis täidab korraga mitut funktsiooni, siis nõuab selle väljaandmine pidevat tasakaalu hoidmist erinevate huvide, seisukohtade, aga ka teaduslik-teoreetiliste ja praktilise sisuga artiklite vahel. Eks lugejad hindavad, kui hästi see meil õnnestub.

Milline on sinu lemmikteema?

Sotsiaaltöö professiooni arendamine ja sotsiaaltöötajate toetamine erinevate võimaluste kaudu. See läheb mulle hinge ja see on ka ajakirja üks peamisi ülesandeid. Minu arvates on oluline toetada sotsiaaltöötajaid, et keegi ei tunneks, et ta on oma vastutusrikka tööga üksi jäetud, et sotsiaaltöötajatel oleks kindel seljatagune ja tsunfti kuulumise tunne.

Huvitavaid teemasid on teisi, näiteks sotsiaaltöö meetodid ja uurimused; sotsiaalteenusel kasutatavate inimeste ärakuulamine ja nendega arvestamine; lahendused, mis aitavad raskeid olukordi leevendada. Väga meeldivad lood, kus mõni sotsiaaltöötaja kirjutab oma praktilistest kogemustest.

Mida sa teed siis, kui ajakiri tähistab 30. juubelit?

Ma ei tea, kas teen siis veel ajakirja või ei. Võimalusel võiks see olla midagi, mis on seotud sotsiaaltöö arendamisega. Selleks hetkeks on ajakiri muutunud vast selliseks, nagu vajadused siis nõuavad. Arvan, et ühel või teisel viisil on Eestis alati tarvis väljaannet või keskkonda, kus sotsiaaltöötajad saavad oma eriala arendada, infot ja teadmisi jagada. Kui saan, siis aitan kaasa. Kogu aeg tuleb uute olukordadega kohaneda ja juurde õppida. Järjest rohkem on neid inimesi, kes soovivad arengut toetada. Kümne aastaga sotsiaaltöö eriala kindlasti muutub, kuid vajadus luua kõigile inimestele paremaid võimalusi eluga hakkama saamiseks ei kao kuhugi.

Mida soovid veel lisada?

Mul on kahju, kui mõni hea artikkel on aja- või ruumipuuduse tõttu või muul põhjusel avaldamata jäänud. Teistpidi on tore, kui koostöö seniste autoritega jätkub ja sellest sünnib midagi uut.

Ajakirja väljaandmine ei ole kindlasti ühe inimese üritus. Sellesse on suure panuse andnud kõik toimetuses töötanud inimesed, kolleegiumi liikmed, artiklite autorid, ajakirja väljaandjad, koostööpartnerid ning ka lugejad. Mulle meeldib mõelda, nagu pakkus välja professor Hans van Ewijk: ajakiri Sotsiaaltöö võiks olla midagi enam kui ainult kogum artikleid, pigem olgu see platvorm või võrgustik, mis ühendab eri tasandil ja valdkondades töötavaid inimesi, kes soovivad panustada sotsiaaltöö arengusse. **S**

Ajakirja toimetaja ametit on pidanud eri aegadel:

Aigi Lillep, Karina Käär, Regina Lind, Heimar Lenk, Hille Tarto, Maris Matsi, Inga Mölder, Tiia-Triin Truusa, Annika Poldre, Marge Green, Meeli Müüripeal, Kairiin Olli ja Laur Raudsoo.

Keeletoimetajad: Signe Väljataga, Margit Raias.

Pilte ajakirja juubeliseminarilt

Ajakirja Sotsiaaltöö juubeliseminaril 30. oktoobril said hotellis Euroopa Tallinnas kokku artikliautorid ja koostööpartnerid. Tähistati ajakirja sünnipäeva ja arutati päevakajalisi teemasid. Sotsiaalkaitseminister Kaia Iva ja Tervise Arengu Instituudi direktor Annika Veimeri tervitussõnadele järgnesid Hans van Ewijk'i ülevaade erialastest ajakirjadest, lühiettekanded ja arutelud. **Sotsiaaltöötaja huvide kaitse ja sotsiaaltöötaja eest hoolitsemise** teema juhatasid sisse Indrek Rohtla ja Marju Selg, vestlust juhatasid Marju Selg ja Piret

Tamme. Teemal „**Mitte minu tagahoovis. Suhete loomine kogukonnaga**” kõnelesid Rait Kuuse ja Valter Parve, vestlust juhatasid Airi Mitendorf ja Valter Parve. Teemal „**Kuidas jääda sotsiaaltöötajaks erialases koostöös**” jagasid mõtteid Marju Medar, Dagmar Kutsar ja Judit Strömpl, vestlust juhatasid Marju Selg ja Marju Medar. **Sotsiaaltööst pärast haldusreformi** tegid ettekanded Egon Veermäe ja Jüri Kõre, vestlust juhatasid Kersti Kriisk ja Hede Sinisaar. Modereeris Elmet Puhm. Fotod: Laur Raudsoo ja sotsiaalministeerium **S**

Ajakirja Sotsiaaltöö olemus

Hans van Ewijk

Ajakirja 20. sünnipäeva puhul paluti mul kirjutada ajakirjast Sotsiaaltöö rahvusvahelisest perspektiivist vaadatuna. Milline ajakiri on Sotsiaaltöö võrreldes rahvusvaheliste sotsiaaltöö väljaannete ja teiste riikide sotsiaaltöö ajakirjadega? Sellele vastamiseks koostasin Sotsiaaltöö kirjeldamiseks kümnest aspektist koosneva raamistiku.

1. Ajakirja liik. Erialased ajakirjad võivad olla *informatiivsed*, nagu nt uudiskirjad; *praktilisele tegevusele orienteeritud*, mis keskenduvad töömeetoditele ja taustainfole; *teaduslikud*, mis keskenduvad eeskätt uurimuslikele ja teoreetilistele artiklitele; *segatüüpi* ajakirjad, mille eesmärk on olla ühtaegu nii informatiivne, praktilisele tegevusele kui ka teadustööle suunatud. Sotsiaaltöö ajakiri kuulub kahtlemata viimasesse kategooriasse. Segatüüpi erialast ajakirja on kõige keerukam välja anda seetõttu, et ajakiri peab silmas pidama eri sihtrühmi: sellises ajakirjas on informatsioon, praktika ja teooria omavahel läbi põimunud ja vastastikusel sõltuvuses. Minu arvates on akadeemilised teadusajakirjad tihti ülehinnatud ja segatüüpi väljaanded alahinnatud.

2. Lugejaskond ja teemad. Ajakiri võib olla suunatud kindla eriala spetsialistidele, näiteks õdedele, õpetajatele või sotsiaaltöötajatele. Samuti võib olla tegemist kindla teadusharu ajakirjaga, nagu näiteks meditsiini, sotsioloogia või õigusteaduse väljaandega. Mõnel ajakirjal on interdistsiplinaarne profiil, näiteks hõlmab see sotsiaalteadusi, bioloogiat ja füüsikat või tervist. Neljandaks võimaluseks on identifitseerida ajakirja seoses kindla valdkonna või allharuga,

nt sotsiaaltööhariduse, sotsiaalpoliitika või sotsiaalkindlustusega. Viimasena mainiksin temaatilisi ajakirju, mis keskenduvad näiteks noorte, vanemaealiste, väärkohtlemise, suitstiidi või võlakooorma leevendamise teemadele. Leian, et ajakiri Sotsiaaltöö kuulub neljandasse kategooriasse ning käsitleb sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö teemasid.

3. Rahastamine. Uudiskirjad on sageli tasuta ja neid rahastab täies mahus mõni organisatsioon või valitsusasutus (ministeerium). Mõnikord rahastavad praktilisele tegevusele keskenduval ajakirju asjaomased asutused. Enamikul ajakirjadest on mitu rahastusallikat: tellijad, reklaam, sponsorid ja toetused. Ka Sotsiaaltöö on üks selline ajakiri: raha tuleb tellimustest ja riigieelarvest. Teadusajakirjade puhul tuleb osa rahast tihti võrgustikelt (sellised väljaanded on näiteks *International Journal of Social Work*, *European Journal of Social Work* ja *British Journal of Social Work*). Mõned kõrgetasemelised teadusajakirjad küsivad autoritelt (või nende asutustelt) kirjatööde avaldamise eest tasu. On selge, et rahaline sõltuvus mõjutab ajakirja.

4. Andmekandja. Varem oli asi selge: ajakiri ilmus kindlatel aegadel lugeja postkasti. Tänapäeval on paljud ajakirjad üle läinud täielikult elektroonilisele kujule ning nii mõnedki väljaanded kombineerivad paberkandjal ajakirja selle elektroonilise versiooniga, ja nii tegutseb ka meie ajakiri. On raske ennustada, mida toob tulevik. Elektroonilise ajakirja väljaandmine on odavam ning selleks kulub vähem aega. Sel puhul ei ole vaja isegi

eraldi numbreid välja anda, sest uusi artikleid saab veebilehele üles panna kogu aasta vältel. Sellegipoolest on endiselt lugejaid, kes tahavad ajakirja lugeda trükitult ja hiljem seda riiulil säilitada. Välkküsitlus Sotsiaaltöö sünnipäeva-üritusel näitas, et enamus eelistab paberkandja ja elektroonilise väljaande kombinatsiooni.

5. Sõltumatus. Tundub igati loogiline, et asutuse informatiivne uudiskiri kooskõlastab asutusega, mida ja kuidas avaldada, sest uudiskiri on selle omaniku häälekandja. Teisalt peaksid teadusajakirjad olema võimalikult sõltumatud: ajakirja toimetuse kolleegium peaks olema sõltumatu ning kirjastajad austama ajakirja autonoomiat. Kuidas on aga lood segatüüpi ajakirjadega? Minu jaoks on sõltumatus oluline, sest koos sõltumatusena paraneb ajakirja kvaliteet ja suureneb usaldusväärsus. Eri rahastusallikate kombineerimine ja erinevatele sihtrühmadele suunatus loovad teatava vastastikuse sõltumatuse, mis on heaks lahenduseks. Ajakirja Sotsiaaltöö kolleegium koosneb eri sidusrühmade (nt ministeeriumi, asutuste, ülikoolide, spetsialistide ja tellijate) esindajatest. Need esindajad on volitatud tegutseda kolleegiumis sõltumatult. Mulle meeldib mudel, kus kolleegium kutsub liikmeteks eri sidusrühmade esindajaid, küsides selleks ka vastavatel asutustelt või esindusorganisatsioonidelt nõusolekut. Siiski on mõeldavad ka teistsuguseid modelle.

6. Otsuste langetamine. Sõltumatusena on seotud küsimus, kes otsustab, milliseid artikleid avaldatakse ja milliseid mitte, kas otsustajaks on kirjastaja, peatoimetaja, kolleegium, toimetajad või rakendatakse kindlat ekspertide poolt läbivaatamise korda. Kas teate, kes teeb lõpliku otsuse Sotsiaaltöö puhul ning kas vahel sekkub otsustusprotsessi ka ministeerium või mõni asutus? Teadusajakirjade puhul on see lihtne: tänapäeval on otsustava tähtsusega läbivaatamise kord, kus on kindel roll peatoimetajal.

7. Väärtused. See on huvitav teema. Kas ajakiri peaks juhinduma kindlatest väärtustest? On tugeva poliitilise suunitlusega ajakirju, nagu näiteks *International Social Work* (ISW), mis on oma juhtivaks põhimõtteks seadnud sotsiaalse õigluse. Enamik ajakirju on siiski pragmaatilised ja eelistavad rohkem kasutamist väärtuseid, nagu näiteks teadmiste levitamine, spetsialistide pädevuse tõstmine, tervise edendamine, sotsiaaltöötajate toetamine. Mõni ajakiri väidab, et ei juhindu üldse kindlatest väärtustest. Sellised väljaanded võivad anda selgituseks selliseid väiteid nagu „me keskendume mitmekesisusele” või „me oleme neutraalsed”. Ma mõtlesin ka Sotsiaaltöö eelistatud väärtustele ja sellele, kuivõrd need väärtused mõjutavad kolleegiumit ja artiklite valikut.

8. Kriteeriumid. Ajakirjade ja toimetajate jaoks on keeruline kindlaks määrata kriteeriumid, mille põhjal langetatakse artiklite avaldamist puudutavad otsused, samuti seda, kuidas neid kriteeriume rakendatakse. Alustame kvaliteedi kriteeriumist: mis on kvaliteet? Segatüüpi ajakirjade puhul: kas meil on erinevad kvaliteedikriteeriumid eri kaastööde jaoks (informatiivsed artiklid, sotsiaaltöö meetodid ja teooria, teadusuuringud)? Teine oluline kriteerium on lugejasõbralikkus, st kas artikkel on kergesti loetav ja arusaadav. Kolmandaks on lisandväärtus: kas artikkel on huvitav, on seal midagi uut. Loomulikult on olulised kriteeriumid ka materjali valiidsus ja usaldusväärsus. Praegusel libauudiste (*fake news*) ajastul tuleb olla väga hoolikas informatsiooni tõesuse suhtes. Lõpuks võib tekkida küsimus ka selle kohta, kas artikkel sobib ajakirja lugejaskonnale, teemade ja väärtustega. Olles töötanud erinevate ajakirjadega (erinevad profiilid, riigid ja ajakirjaliigid), tuleb tunnistada, et ajakirja toimetamine ei ole kerge töö ning alati tasub olla avatud kriitilistele kommentaaridele. Selles töös on palju vaieldavat.

9. Huvirühmade mõju. Mõju ja sõltuvus on eri asjad. Sõltumatuse alapunktis tõin välja mõned otsuste langetamise mõjutegurid. Üldiselt pooldan ma sõltumatust. Sellegipoolest peaks ajakiri olema avatud teadmistel põhinevatele seisukohtadele. Tähtsate sidusrühmade kuulamine on ajakirja jaoks oluline. Väljaanded peaksid oma tellijate, rahastajate, kirjastajate ja lõppkasutajate suhtes olema väga tähelepanelikud. Samuti on ajakirjal vaja reegleid ja menetluskorda. Sotsiaaltöö ajakirjale tuleb väga kasuks asjade arutamine lugejate, asjatundjate, ekspertide ja poliitikakujundajatega ja nende intervjuerimine.

10. Ainult ajakiri või esindus? Enamiku ajakirjade eesmärk on avaldada artikleid. Samas on ka neid ajakirju, mille eesmärkide hulgas võib olla eriala või ametialase rühma võimestamine kohtumiste korraldamise kaudu, eri vaatenurkadega ekspertide koondamine, konverentside korraldamine, avaldatud artiklitest raamatute koostamine jne. Ajakiri Sotsiaaltöö on just selline ulatuslikumate eesmärkidega ajakiri. Ma loodan, et ajakiri jätkab samal rajal. Eesti oludes on suurepärase omada sõltumatut ja usaldusväärset andmekandjat, mis ühendab inimesi ja annab võimaluse arutada, millises suunas sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika peaks liikuma. **S**

Sotsiaaltöö ajakiri Lätis

Gvido Kubulnieks

sotsiaaltöö magister

Erialaajakiri, kus spetsialistid saavad teadmisi ja kogemusi jagada ning omavahel mõtteid vahetada, toetab hästi sotsiaaltöö arengut. Tutvustan Läti sotsiaaltöö ajakirja ja selle viimaste numbrite teemasid.

Läti sotsiaaltöö ajakirja arengulugu jaotub selgelt kaheks. Algperiood on seotud sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika erakõrgkooliga Attīstība, mis oli esimene omataoline kool Balti riikides. Mainitud kõrgkool oli Lätis ka esimese erialase ajakirja eestvedaja. Ajakiri Sotsiaaltöötaja hakkas ilmuma 2001. aastal. Väljaande eesmärk

oli informeerida ühiskonda sotsiaalpoliitika suundumustest ja sotsiaalteenuste süsteemist ning kajastada sotsiaaltöötajate erialast tegevust. Ajakiri lõpetas ilmunise 2011. aastal, kui erakõrgkooli Attīstība omanikud vahetusid, nüüdseks on ka see kool mitmete probleemide tõttu oma tegevuse lõpetanud.

Läti valitsus töötas 2013. aastal välja suunised professionaalse sotsiaaltöö arenguks aastateks 2014–2020. Üheks suuniseks oli tagada sotsiaaltöö ajakirja ilmumine. Alates 2016. aastast ilmubki ajakiri kaks korda aastas, kokku on seni ilmunud neli numbrit. Ühe ajakirjanumbri maht on keskmiselt 55 lehekülge ning tiraaž 1000 eksemplari. Erinevalt Eesti erialaajakirjast pole Läti väljaanne võimalik osta ega tellida. Kuna väljaande levitamise tegeleb Läti heaolu ministeerium, siis on väljaanne omavalitsuste sotsiaaltöötajatele levitamiseks kättesaadav ministeeriumis, samuti jagatakse ajakirja sotsiaaltöö-teemalistel üritustel.

Erinevalt Eesti erialaajakirjast on Läti väljaanne projektipõhine, see tähendab seda, et ajakirja rahastatakse Läti heaolu ministeeriumi ja Euroopa Sotsiaalfondi projekti „Professionaalse sotsiaaltöö areng omavalitsustes” raames kuni aastani 2020. Ajakirja edasine saatus pole veel selge, kuid spetsialistid ja poliitikakujundajad leiavad, et ajakirja roll sotsiaaltöö arengu toetajana on väga tähtis.

Igal numbril oma telgteema

Uue ajakirja nimi on „Sotsiaaltöö Lätis” (*Sociālais darbs Latvijā*). Väljaanne kajastab sotsiaaltöö sõlmküsimusi ja praktikute kogemusi, seal tutvustatakse teadusuurimusi ja aruteletakse eriala arengu üle. Minu jaoks on kõige huvitavam see, et ajakiri tutvustab ka entusiastlikke sotsiaaltöö praktikuid ja uurijaid, kes jagavad oma kogemusi ja tähelepanekuid.

Igal ajakirjanumbril on olnud selge telgteema: esimese numbriga olid sotsiaaltöö põhiväärtused, teises numbris sotsiaaltöö eetika, kolmandas aga erialane pädevus ja eriala areng. Kui eelmainitud teemad on üpris laiahaardelised, siis viimane ilmunud number on pühendatud sotsiaaltööle lastega peredega,

vaadeldakse ka, millised oskused, teadmised ja pädevused peaksid selle sihtrühmaga tegeleva sotsiaaltöötajal olema.

Nii Läti ajakirjas kui erialastes diskussioonides ja konverentsidel on viimasel ajal väga aktuaalne olnud sotsiaaltöö arengu teema. Viimases ajakirjas arutatakse näiteks, kuidas parandada pädevust ja arendada erialast haridust.

Olen täheldanud, et autorid käsitlevad sotsiaaltöö arengu teemat diskussiooni soodustamiseks spetsialistide, poliitikute ja teiste asjaga seotud osapoolte vahel. Sama teema käib aga kaudselt läbi ka sotsiaaltöö praktikate tutvustavatest artiklitest. Näiteks Ieva Läss, kes on olnud Läti sotsiaaltööga seotud selle algajast nii praktiku kui ka superviisorina, vaatleb oma artiklis (Läss 2016, 28–38) sotsiaaltöö arengut Lätis selle algusest tänapäevani. Ta analüüsib kuut sotsiaaltöö põhielementi: haridust, praktikat, supervisiooni, erialaorganisatsioone, eetikakoodeksit ja sotsiaaltöötaja isiksust. Läss toob välja Läti sotsiaaltöö mõtlemapanevad tendentsid – lugedes saad aru, mis suundumused võivad sotsiaaltöö eriala pikas perspektiivis ohustada. Toon ära ainult mõned tähelepanekud. Erinevalt Eestist on Lätis kõrgharidus üldjuhul tasuline, riiklikku toetust saab ainult osa õppureist. Ülikoolides ja kõrgkoolides on seega riigi finantseeritud õppekohad ning omafinantseeringuga õppekohad. Riigi finantseeritud õppekohti on liiga vähe ning Lässä arvates jaotuvad need regiooniti ebaõiglisel ja ebaõiglasel. Näiteks Riias, kus töötavad Läti Ülikool ja Riia Stradiņši Ülikool, on kokku 61 riigi finantseeritud õppekohta, Lääne Lätis on Liepāja Ülikoolis 65 kohta.

Läss toob välja, et kõrgkoolides pole ka piisavalt häid õppejõude. Lisaks on tema arvates probleemiks see, et pole selge, kuidas sotsiaaltöötaja saaks karjääri jätkata ja ka professionaalses mõttes areneda. Seda just horisontaalselt, näiteks kursil sotsiaaltöötaja

→ lastekaitsetöötaja → psühhosotsiaalne töötaja laste, täiskasvanute või perede valdkonnas. Praegu töötab enamik spetsialiste sotsiaalametites, nende tegevus ja mõnikord paraku ka väärtushinnangud sõltuvad eelkõige asutuste vajadustest. Sotsiaaltöötajad seostavad oma professionaalset identiteeti seega pigem oma töökohaga, mitte aga oma erialaga. Läss kirjutab ka kutsestandartidest ja sertifitseerimisest, mida Lätis ei ole veel rakendatud. Neid oleks aga väga vaja, sest nende abil saaks kindlaks määrata sotsiaaltöö praktika piirid, vastutuse ja nõudmised. Olulise asjana toob ta välja ka osalemise erialaorganisatsioonides (näiteks sotsiaaltöö ühingus), mis võimaldab igal sotsiaaltöö spetsialistil panustada eriala arengusse.

Kuna olen sotsiaaltööd õppinud nii Eestis kui ka Lätis, siis pakkus mulle viimases numbris erilist huvi artikkel sotsiaaltöö õpetamisest Lätis (Rasnača ja Mite 2017), kus toodi välja nii saavutusi kui ka raskusi. Ei saa jätta mainimata, et Eesti sotsiaaltöö

õpet toodi artiklis eeskujuks ja mitme minu endise õppejõu töö pälvits tunnustust. Lätis ja Eestis antavat haridust võrreldes rõhutavad autorid eriti seda, et Eestis valmistatakse ette uurimismeelseid (ingl *research-minded*) sotsiaaltöötajad, kes meeleldi osalevad uurimustes ja on väga aldis kasutama uurimistööde tulemusi, Läti sotsiaaltöös on just see aspekt puudu.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Eesti ja Läti ajakirjad on sama erinevad nagu mõlemas riigis antav erialane hariduski. Läti ajakiri on praegu nagu väike uudishimulik laps, kes tahab väga õppida ja ennast arendada ja kellel on kindel siht silme ees. Eesti ajakiri tähistas hiljuti 20. sünnipäeva ja võib end uhkelt pidada vanemaks õeks: aastate jooksul on lugejatele jagatud hulga vajalikke teadmisi ning neid pakkudes on osatud kaasata ka välisriikide spetsialistide arvamusi ja teadmisi.

Soovin Läti ajakirjale püsijäämist ja oma käekirja leidmist, Eesti ajakirjale aga veel mitut juubelit. S

Viidatud allikad

Läss, I. (2016). Katra sistēma ir viens vesels, un šis veselums ir kas vairāk kā atsevišķu daļu summa. *Sociālais darbs Latvijā*. 1(1), 28–38.

Profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādnes 2014–2020 gadam. (2013). Läti Valitsus. www.lm.gov.lv/upload/tiesibu_aktu_projekti_2/iesibu_aktu_projekti_3/lmpamatn_140613_sd.pdf. (20. 11. 2017).

Rasnača, L., Mite, A. (2017). Sociālā darba izglītība: sasniegumi un izaicinājumi. *Sociālais darbs Latvijā*. 4(2), 40–44.

Esimesi sotsiaaltöö ajakirju maailmas: *Fliegende Blätter aus dem Rauhen Hause zu Horn bei Hamburg*

Marju Selg

Erialastel ajakirjadel on läbi ajaloo olnud oluline roll sotsiaaltöö sotsiaalse missiooni teadvustamisel. 1844. aastal asutatud ajakiri *Fliegende Blätter* pidas oma ülesandeks austalt kirjeldada abivajajate häda ja viletsust ning nende olukorda parandada.

Kui ajakiri Sotsiaaltöö 20 aastat tagasi alustas, oli kutseline sotsiaaltöö maailmas olemas juba poolteise sajandi ringis. Varasemast mit-teformaalsest või puhtalt hoolekandelisest abistamistööst eristab sotsiaaltööd avaram sotsiaalne mõõde. Kogu oma olemasolu vältel on sotsiaaltöö püüdnud ühtaegu toetada inimesi nende sotsiaalses toimimises ja ühiselu hüvedest osasaamises ning muuta ka ühiskonda avatumaks, solidaarsemaks ja abivalmimaks, nii et sellesse sulandumine oleks ihaldusväärne. Oluline roll sotsiaaltöö sotsiaalse missiooni teadvustamisel on olnud erialastel ajakirjadel. Professiionide ajaloo uurija Andrew Abbott (1988) peab oma ajakirja asutamist täistööajaga ametikohtade, kutseliidu, eetikakoodeksi, erialase kõrghariduse andmise jms kõrval professiiooni kujunemisel oluliseks verstapostiks. Huvitav on aga tõdeda, et sotsiaaltöö ajaloo

käsitlustes (nt Payne 2005) pole sõnagi juttu sotsiaaltööalase ajakirjanduse kujunemisest ning vanade ajakirjade leidmine oli paras pähkel.¹ Valisin tutvustamiseks vanima sotsiaaltööle pühendatud perioodilise väljaande, mis mul leida õnnestus – *Fliegende Blätter aus dem Rauhen Hause zu Horn bei Hamburg – Mittheilungen über freie Vereine, Anhalten u. s. w. (innere Mission)*. See hakkas ilmuma 173 aastat tagasi, 1844. aasta juulis. Õnneks on selle ajakirja mõned vanemad aastakäigud vabalt kättesaadavad.

Ajakirja vanasaksakeelne nimetus² ütleb, et seda andis välja Hamburgi lähedal asuv hoolekandeaustus *Raues Haus*. Ajakirja sirvides selgus, et *Fliegende Blätter* püüdis algusest peale olla enam kui ühe asutuse häälekandja ning avaldas teadaandeid ka teiste sisemisjoniga³, tänapäeva mõistes

¹ Tänan TÜ infoteaduste lektorit Krista Lepikut, kes juhatas mind 19. sajandi ajakirjadeni.

² Sks *fliegen* – lendama, *das Blatt* – leht, ka ajaleht või ajakiri. Nimetus *Fliegende Blätter* ütleb, et ajakiri on justkui lendleht teatud sõnumi levitamiseks.

³ Misjon tähendab kiriklikku äratus- ja armastustööd, et võita usust eemaldunuid usule, samuti puudustkannatajate abistamist (Eesti Entsüklopeedia). Eristatakse sise- ja välismisjoni. Tänapäeval nimetatakse sisemisjoni diakooniatööks.

diakooniatööga, tegelevate vabaühenduste ja asutuste kohta. Saksaakeelsete maade kõrval on teateid Inglismaa, Ameerika, Venemaa, Austraalia ja teiste maade sotsiaalprobleemidest ja nendega tegelemisest.

Johann Hinrich Wichern – teoloog, diakooniakeskuse juht ja sotsiaalpedagoog

Ajakirja asutaja ja kauaaegne toimetaja oli Johann Hinrich Wichern – saksa teoloog, diakooniatöö edendaja ja sotsiaalpedagoog. Johann Hinrich Wichern (1808–1881) sündis Hamburgi kristliku kodanlasperes seitsmest lapsest esimesena. Kuna pere võimalused olid tagasihoidlikud, tuli tal õpinguteks raha teenida järeleaitamistunde andes ning poistepansionaadi kasvatajana. Heategijate toel õnnestus Wichernil õppida teoloogiat. Õpingute ajal külastas ta Berliini ja Halle orbudekodusid ning õppis lähemalt tundma vabatahtlikku vaesteabitööd. Need külaskäigud avaldasid talle tugevat muljet. 1832. aastal, pärast pühapäevakooli õpetaja eksami sooritamist sai temast pühapäevakooli ülemõpetaja ühes Hamburgi töölisagulis. Kehvi eluasemeid ja tagahoove külastades nägi ta laste viletsat olukorda ning otsustas end pühendada selle parandamisele. Noor, tollal ainult 25-aastane Wichern lõi seltskondlikke sidemeid mõjuvõimsate linnakodanikega, selgitas neile lihtrahva rasket olukorda ning saavutas nõusoleku ja rahalise toetuse diakooniaasutuse rajamiseks.

Nõnda avaski Wichern 1833. aastal koos oma emaga, kellest sai majaemand, evangeelse diakooniatööga tegeleva keskuse, mis tänaseni kannab nime *Rauhes Haus*. Asutuse nimelugu on huvitav ning selle teadasaamine oli päris keeruline. Selgus, et vana talumaja, mis keskuse tarbeks loovutati, nimetati endise omaniku järgi Ruge majaks (*Ruge's Hus*). Rahvasuus tekkis aga nimest *Ruge's Hus* mugandus *Rauhes*

Haus ning seda mitte põhjusest. Vanasaksa keeles tähendab *rauh* karmi, karust või kõledat, sest niisugune oli inimeste olukord, kes selles majas abi said.

Advendipärg – Wicherni leiutis

Vastne diakooniaasutus alustas vanemateta laste hooldusele võtmisest ja kasvatamisest. Lapsi oldi sunnitud üha juurde võtma, nii et esimese maja ümber kasvas varsti terve külatäis majakesi, milles lapsed elasid koos oma „perevanematega” (*Hauseltern* – sama termin on kasutusel ka tänapäeva asenduskodudes). Nõnda said lapsed lisaks ülalpidamisele ka kodu, kus koolihariduse, kristliku kasvatuses ja töö kõrval oli tähtis koht mängul ja pühade tähistamisel. Kuigi jõulud on veel kaugel, tahaksin jagada veel ühte huvitavat leidu. Nimelt juurdles teoloog ja pedagoog Johann Hinrich Wichern selle üle, kuidas muuta jõulueelne aeg lastele silmnähtavaks, nii et jõuluootus tooks neile iga päev rõõmu. 1839. aastal tuli ta mõttele teha *Rauhes Haus*'i palvemajja vanast vankrirattast jõulupärg, millel on 23 küünalt: neli suuremat valget tähistasid pühapäevi, 19 väiksemat punast aga tööpäevi. Advendiaja algusest peale süüdati iga päev üks küünal. Nii said lapsed küünalde arvu järgi rehkendada, millal jõulud lõpuks kätte jõuavad. Selline mees oli Johann Hinrich Wichern: lisaks *Rauhes Haus*'i ja *Fliegende Blätter*'i loomisele leiutas ta ka advendipärja. Suurest uhkest pärjast on tänaseks praktilistel kaalutlustel saanud väike pärjake või elektriküünaldega lamp, kuna vankriratas on tavalisse elutuppa liiga suur. Aga asenduskodus oleks ka tänapäeval tore koos lastega vankrirattast lühtrit meisterdada.

Nagu eespool mainitud, tegutseb *Rauhes Haus* sama nime all ja samas kohas tänapäevani ning selle asutuse kohta on artikkel ka ingliskeelses Wikipedias.

Sotsiaalprobleeme ja diakooniatööd kajastav ajakiri

Wicherni tegevus ei piirdunud *Rauhes Haus*'i juhtimise ja arendamisega. Ta tegi suuri jõupingutusi eri paikkondades tekkinud sotsiaalsete ja kiriklike algatuste kokkuliitmiseks, nii et sellest kujuneks ühtne diakooniatöö programm. Suureks abiks oli isikliku väikese trükikoja asutamine, millest 1844. aastaks arenes *Rauhes Haus*'i kirjastus. Samal aastal hakkaski ilmuma *Fliegende Blätter*, mille toimetajaks Wichern oli kuni 1877. aastani. Vastne ajakiri püüdis algatada koostööd erinevate organisatsioonidega ning kajastada kogu saksakeelse protestantliku maailma sotsiaalprobleeme ja diakooniatööd. Ajakirja eesmärgid määrasid selle sisu: erinevalt päevapoliitilisest ajakirjandusest, mis püüdis kujundada inimeste arusaamu ja hoiakuid võimudele sobivas suunas, pidas *Fliegende Blätter* oma ülesandeks abivajajate häda ja viletsust ausalt kirjeldada. Sisemisjoni eestkõnelejad mõistsid viletsust nii materiaalse kui ka hingelise, ja see kajastub ka artiklis, mida allpool tutvustan. Kodutuse ja kehvade eluasemete, haiguste ja pahede ning majanduslikku eksploateerimist käsitlevate artiklite kõrval kirjutatakse ka kõlbelisest allakäigust ja puudulikust hoolitsusest inimese hinge eest. Kuigi diakoonia on kristlik ettevõtmine, peegeldus ajakirja kaastöötajate alati ka sotsiaaltöö laiem ühiskondlik ja poliitiline mõõde. Ajakirjast kujunes foorum, kus oma vaateid said väljendada ka kirikuvastased sotsiaalsed jõud, peeti vihaseid diskussioone, väljendati oma sotsiaalseid pürgimusi ja pühendumist. *Fliegende Blätter*'i kvaliteedi taga oli kindlasti Johann Wicherni ajakirjanikuanne. Wicherni peamine oskus oli lasta faktidel kõnelda enda eest, ta armastas oma ettekannetes ja kaastöötajate kirjeldada tõsiasju, mainida nimesid ja kohti.

Kui kaks korda kuus ilmuv ajakiri oli kasvanud üleriigiliseks, sai see 1906. aastal nimeks „*Die Innere Mission im evangelischen Deutschland*”. Nii nagu teisedki valitsusväliste organisatsioonide tegevust kajastavad ja edendavad ajakirjad Saksamaal, sai ka *Innere Mission* tunda Hitleri režiimi poolt ahistamist; 1941. aastal ajakiri suleti.

Kriitiline ettekanne vaestemajade olukorrast aastal 1852

Et anda aimu, kuidas kirjutati sotsiaaltööst enam kui poolteist sajandit tagasi ilmunud diakoonia ajakirjas, tutvustan 1852. aastal *Fliegende Blätter*'i üheksandas aastakäigus ilmunud kirjutist vaestemajade teemal, mis põhineb Bremeni diakooniakonverentsil dr Wulleni poolt peetud ettekandel.

„Luban endale juhtida teie tähelepanu vaestele ja armetutele mõeldud majadele, mida eri nimede all meie maal leidub,” alustab ettekandja ning loetleb nimetusi: vaestemaja, hospital, varjupaik, kogudusemaja, leprosoorium, kerjustemaja, karjustemaja, lamburimaja. Järgneb tõdemus, et niisama erinevad kui on nimetused, on ka majutusvõimalused: on suuri ja uhkeid, on väiksemaid ja paljudes paikades ka päris tibatillukesi, kus elanikud on kokku surutud nagu silgud tünnis. Dr Wullen toob eeskujuks Halli vaestemaja, mis kuulub linnale ja milles on 16 köetavat tuba.

Edasi on kõneks vaestemajade ülalpidamise allikad ja töökorraldus. Raha tuleb sihtasutuste kogutud annetustest või koguduse liikmete pearahast; rahaasju korraldab kõige sagedamini vanematekogu. Kahjuks aga kõige sagedamini saavad majade elanikud elatist kõige häbematumal viisil – kerjates. Mõnes vaestemajas on korraldatud asukatele mingeid töid, kuid enamasti ei ole töötamisest juttugi. Töötajatega on need asutused varustatud väga

erinevalt või üldse mitte. Paljudes linnades on ametisse pandud järelevaataja, nn vaesteisa või majahoidja ning kehtestatud kindel sisekord. Külades on vaestemajad vallavalitsuse, kirikukonvendi, sihtasutuse nõukogu või uuemal ajal koguduse eestseisuse valitsemise all. Üldiselt ei ole juhiks üksikisikud, vaid nõukogud või kolleegiumid. Sestap on väga vajaka igapäevasest ja asjakohasest järelevalvest. Dr Wullen mainib, et seda puudust arutati hiljutisel vaestesõprade⁴ nõupidamisel Heilbronnis. Korralagedust peab seda enam rõhutama, et need majad asuvad ju linnades ja külades ning soodustavad oma olukorraga vastutustundetut ja ohjeldamatut eluviisi.

Dr Wullen peab õigeaks, et vaestemajad oleksid avatud kindlale inimgrupile: vanadele, töövõimetutele ja pöduratele inimestele. Paljudes kohtades on aga publik väga mitmekesine, alustades imikutest kuni keskealiste ja eakateni. On meesterahvaid ja naisterahvaid, leski ja abieluinimesi, terveid ja haigeid, töövõimelisi ja töövõimetuid – kõik läbisegi. Seetõttu ei ole imestada, et vaestemajade olukord on haletsusväärne ja sageli näeb uskumatut mustust.

Veelgi suuremad ja ka hullemad kui mustus ja korralagedus on dr Wulleni sõnul neis majades kõlbelised puudused. Kuigi ebakõlblust kaldutakse nägema vaestemajade asukate patuna, leiab ettekandja, et tegelikult tuleb esile majasisese ja ümbritseva keskkonna viletsuse, vaesuse ja pahelisuse kahetsusväärne vastastikmõju kogu oma täiuses.

Vaesus ja kõlvatu eluviis

Dr Wullen toob värvikaid näiteid sellest patust maailmast. Nimelt paljud töövõimelised inimesed logeivad ja kerjavad almuseid või

nõuavad neid lausa jõuga, ja kui neil õnnestub saada rohkem kui hädapärast vaja, algab muretu ja ohjeldamatu elunautimine: söömine, joomine ja muud kehalised rõõmud. Need, kelle kogumisretk seekord ei õnnestunud, vaatavad kaaslaste prassimist kadedalt ja vesise suuga pealt. Sageli esineb tülisid ja metsikuid kaklusi, mille juuri näeb dr Wullen üldises vaenulikus õhkkonnas. Üksmeel taastub aga ülliruttu, kui on karta ilmalike või kiriklike ametiisikute sekkumist: ühine soov on vaenlane oma territooriumilt välja tõrjuda, ülemuste tegevust halvata ja nende üle irvitada. Sellistes kooslustes tuleb siin-seal ette väga häbiväärseid liialdusi, sugupooled ei ole teineteisest eraldatud, elatakse liiderlikku elu; sageli on vaestemajad ohtlike hulguste õiseks peiduurkaks.

Siiski rahustas ettekandja lugejaid: kuigi selliseid teateid on palju, on ta kogenud, et enamikus kohtades ei ole olukord nii hull. Aga ta tunnistas, et maa eri paigus leidub vaestemaju, mis võiksid pakkuda mõnele kõmukirjanikule rikkalikku ainet.

Õnneks võib dr Wulleni sõnul tõdeda, et avalik arvamus on selles küsimuses küllaltki edumeelne. Üldiselt ollakse seisukohal, et neid maju ei tohi jätta seisukorda, kus nad praegu on – see on ühiskonna moraalne kohustus. Aga mida ette võtta, selles ollakse eriarvamusel. Mõned nõuavad lausa vaestemajade tühjendamist, väites, et me ei tohiks enne rahu leida, kuni need vaeste hoolekande karikatuurid ei ole likvideeritud. Selle seisukoha põhjenduseks öeldakse, et esiteks ei peaks hulgakesi koos elama inimesed, kellel on vähe moraalset ja hingelist jõudu. Vaestemajadesse on koondunud liiga palju kurjust ja kõlvatust, nii et neist on saanud pahelisuse ülikoolid.

⁴ Gesellschaft Freiwilliger Armenfreunde (Vabatahtlike Vaestesõprade Ühing)
<http://www.kaiserwilhelmstift-kiel.de/impressum.html>,
http://kiel-wiki.de/index.php?title=Gesellschaft_freiwilliger_Armenfreunde.

Teiseks, liiderlik seltskond seab end varjupaikades sisse ning mürgitab oma eluviisiga kogu varjupaika ja ka ümbritsevat keskkonda. Kolmandaks, sellised vaestemajad on kogukondadele väga kulukad, ning neljandaks, praegusel viisil ei täida need eesmärki, mis vaestemajadele seatud.

Inimlikud probleemid, südamevalu neist rääkides ja nendega tegelemise viisid on jäänud üllatavalt sarnaseks *Fliegende Blätter*⁵i algusaastatele

Kuidas parandada olukorda vaestemajades

Dr Wullen peab küsitavaks, kas on võimalik saavutada riigi- ja kirikuametnike ning Vabatahtlike Vaestesõprade Ühingu⁵ üksmeel uute, senistest pahedest vabade vaestemajade ehitamiseks, kuigi see seisukoht on olnud pikka aega populaarne. Nimelt on ülekaalus arusaam, et tuleb rajada üha rohkem ja suuremaid vaestemaju, mis käib kaasas üha suurema sooviga kõike tsentraliseerida. See tuleb ettekandja arvates ka sellest, et kohalike vaestemajade kokkukoondamine on ainus ettekujutus vaestemajade arendamisest.

Aga mida teha siis, kui ei ole võimalik seniseid maju tühjaks teha? Kõik on ühel meele selles, et praegune olukord ei tohi jätkuda. Kõigepealt on vaestemajades vaja kehtestada tõhus juhtimine. Kindlasti peab vaestemaja juhtima kindel inimene, mitte kunagi kolleegium. Ametisse tuleb panna kohalikele hoolekande võimudele alluv vaesteisa, vaestevardja (foogt), diakon või muu nimega ametnik. Nõnda peaks see olema ka igas külavaestemajas, aga on oht, et väiksemates kohtades ei taheta kuuldagi töötasu maksmisest, kuigi

töö on raske ja vastutus väga suur. Ettekandja avaldas lootust, et küllap leitakse kristlikes kogukondades vabatahtlikke, kes on valmis end sellele tööle pühendama Jumala nimel.

Teiseks on vaja lahti saada vaestemajade kõige kahetsusväärsemast puudusest – korralagedusest. Kehtestada tuleb kindlad reeglid ja kodukord. Reeglid ei pea olema igal pool täpselt ühesugused, kuid on teatud ühised alused ja põhimõtted, mis peaksid sobima kõigile. Dr Wullen usub, et need on järgmised.

1. Selgesti tuleb teatavaks teha, et vaestemajadesse võetakse ainult vanu, töövõimetuid ja pöduraid inimesi ning need, kes suudavad ise endale leiba teenida, tuleb jätta ukse taha.
2. Ei peaks andma nõusolekut eluaegseks majutuseks, sest võib juhtuda, et lähedaste, poegade ja tütarde elujärg paraneb ja nad suudavad oma sugulast ise ülal pidada.
3. Mingil juhul ei tohi lubada, et vaestemajades elavad üle 14-aastased lapsed, nad tuleb juba varakult enne sellesse ikka jõudmist mõnda kristlikku noortekodusse (*Rettungshaus*) saata.
4. Eri sugupooled peavad olema rangelt eraldatud. Võidakse uskuda, et see nõue ei ole vajalik, aga jälgid kogemused räägivad selle kasuks.
5. Need, kes vastu võetakse, kinnitavad tingimusteta allumist maja sisekorrale, mis ühtlasi annab vastutavale ametnikule karistamisõiguse.
6. Kõrtside külastamine on elanikele keelatud.
7. Kinni tuleb pidada hommikustest ja õhtustest palvetundidest.
8. Kui vähegi võimalik, peaks igaüks mõnda kindlat tööülesannet täitma.
9. Pahad tüdrukud tuleb nii ruttu kui võimalik minema toimetada. Kuni nad veel kohal on, kontrollib neid kohalik vaesteamet.

⁵ Vt allmärkus 4.

10. Võõrastele läbirändajatele ei tohi ilma eriloata vaestemajades öömaja anda.

Kolmandaks on vaja lisaks tõhusa sisekorra kehtestamisele ka järjekindlat järelevalvet vastavate ametivõimude poolt, olgu selleks siis kirikukonvent, rahastava sihtasutuse nõukogu või koguduse nõukogu. Vaestemaja olukorda tuleb põhjalikult arutada vähemalt kord aastas ning neli korda aastas peab toimuma asukate kõlbluskohus. Ning viimaseks on äärmiselt soovitatav, et piirkonna vaimulikud ja ilmalikud valitsuskogud ning vaesteametnikud võtaksid kõik vaestemajad isiklikult oma vaatevälja. Loodetavasti parandab kõik see vaestemajade asukate olukorda.

Dr Wullen lõpetas oma ettekande sõnadega: „Juhul kui kokkutulnud on sellega nõus, luban ma endale paluda teilt kõrgema riigivalitsuse toetust vajalike abinõude kehtestamiseks.”

Kokkuvõtteks jääb üle tõdeda, kui vähe ja samas kui tohutult palju on sotsiaaltöös muutunud, võrreldes *Fliegende Blätter*'i ilmumise algusaastaga. Sotsiaaltööst on tänaseks saanud professioon, meil on oma teadus ja meetodid, iga valdkonna jaoks on olemas haritud spetsialistid. Aga inimlikud probleemid, südamevalu neist rääkides ja üldised viisid nendega tegelda on tänapäeval üllatavalt sarnased sellega, mis oli üle pooleteise sajandi tagasi. **S**

Kasutatud allikad

Abbott, A. (1988). *The System of Professions*. Chicago: University of Chicago Press.

Das Rauhe Haus. www.rauheshaus.de/home.html (20.11.2017).

Die Armenhäuser. Vortrag des Dr Wullen. (1852). *Fliegende Blätter aus dem Rauhen Hause zu Horn bei Hamburg*, 121–124, 143–144.

https://books.google.ee/books?id=dDYpAAAAYAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (20.11.2017).

Fliegende Blätter aus dem Rauhen Hause zu Horn bei Hamburg. Harald Fischer Verlag.

www.haraldfischerverlag.de/hfv/reihen/wohlfahrtspflege/rauheshaus_horn.php (20.11.2017).

Payne, M. (2005). *The Origins of Social Work: Continuity and Change*. Palgrave Macmillan.

Schoch, H. (2009). Der Adventskranz: Sinnbild der Adventszeit. *Kreuz und Quer*, 4, 8–9.

www.kirchengemeinde-thaleischweiler.de/index.pl/downloads (20.11.2017).

Schäfer, J. (2017). Johann Hinrich Wichern. *Ökumenisches Heiligenlexikon*.

www.heiligenlexikon.de/BiographienJ/Johann_Hinrich_Wichern.htm. (20.11.2017).

Mary Richmond ja sada aastat teaduslikku sotsiaaltööd

„*Social Diagnosis*“, 1917

Marju Selg

FOTO: WWW.HISTORYOFSOCIALWORK.ORG

Ameeriklanna Mary Ellen Richmond (1861–1928) oli ühtaegu nii suurepärase organisaator ning sügavuti asjade olemusse tungiv teadlane kui õpetaja, kes suutis imetlusväärse selgusega käsitleda väga erinevaid teemasid. Tema teosed „*Friendly Visiting among the Poor*” (1899), „*Social Diagnosis*” (1917) ja „*What is social case work?*” (1922) on igaüks omamoodi verstapost sotsiaaltööteaduse arengus.

Põhuse heita pilk Mary Richmondi elule ja tööle just nüüd annab tema kuulsaima raamatu „*Social Diagnosis*” (Sotsiaalne diagnoos) 100. sünnipäev.

„*Social Diagnosis*” on uurimuslik monograafia, mis on pühendatud kliendi olukorra hindamise metoodika arendamisele. Sotsiaaltöö professioni arengu seisukohalt on oluline rõhutada, et arusaamad, mida

Richmond esitab nii selles kui ka teistes raamatutes, ei põhine kitsalt psühholoogilisel inimkäsitusel, vaid sotsiaalteadustel laiemalt. Richmond lähtub kliendi suhetest oma keskkonnaga, pidades seda elus hakkama saamise peamiseks teguriks. Ta leiab, et inimest või perekonda vaevavaid probleeme uurides tuleb alustada inimesest või perekonnast endast ning seejärel pöörata pilk laiematele sotsiaalsetele sidemetele, mis hõlmavad päritoluperesid, naabreid, kooli, kirikut, töökohti jne. Järgmisena tulevad mängu kogukond ja kohalik võim, kes kirjutavad inimesele või perele ette normid, millele toetudes oma elu ümber korraldada, et olukord paraneks. On märkimist väärt, et Richmond pidas õigeks keskenduda inimeses või perekonnas leiduvatele headele omadustele ja ressursidele ning vältida hädas olevate inimeste süüdistamist kõikvõimalikus halvas. Tema käsitlusviisis näeme aastakümneid hiljem tekkinud ökosüsteemsete ja tugevuskesksete suundade eelkäijat.

Mary Richmondi ideed sotsiaaltööst olid oma aja kohta vägagi eesrindlikud, nagu värske tuuleõhk pärast aastakümneid valitsenud arusaama, et inimesed on ise oma probleemides süüdi.

Jõudmine sotsiaaltöö juurde

See, et Mary Richmondist saab üks kuulsaimaid sotsiaaltöö arendajaid, näib olevat ette määratud juba tema lapsepõlvega. Mary oli pere teine laps ja ainus, kes suureks sirgus:

tema kolm öde-venda ja lõpuks ka ema surid juba enne tema 4-aastaseks saamist. Õnneks ei andnud isa last orbudekodusse, vaid jättis ta emapoolse vanaema kasvatada. Isa abiellus üsna varsti uuesti ja kuigi oli teadlik vanaema majanduslikust kitsikusest, ei jaganud ta lapse kasvatamise vastutust. Vanaema oli väikest Maryt enda juurde võttes 68-aastane lesk. Ta oli elavaloomuline ja avatud mõtlemisega inimene ning võib arvata, et tal oli väga oluline roll Mary eneseteadvuse kujunemises ja tulevases pühendumises sotsiaaltööle. Pärast vanaema surma pidi 17-aastane, äsja keskkooli lõpetanud Mary Richmond alustama iseseisvat elu. Ta sai tööd raamatupidajana, kuigi soovis saada õpetajaks, kuid selleks ei piisanud kooliharidust. Kuna ühiskondlikult aktiivse neiuna oli tal tekkinud side heategevusega, võttis ta 1889. aastal vastu pakkumise asuda laekuri ametisse Baltimore'i Heategevusühingus (*Charity Organization Society*).

Baltimore'i linn, kus Mary Richmond 1860.–1870. aastatel kasvas ja tööelu alustas, oli rasside, rahvuste, keelte ja religioonide paabel ning nii kultuuriliselt kui ka majanduslikult sügavalt kihistunud ja lõhenenud. Tööstuse kiire areng ja majanduskasv põhines üha uute immigrandide juurdemeelitamisel ja nende tööjõu julmal ekspluateerimisel. Kodukoha traditsioonilise kogukonna toetusest ilma jäänud uustulnukatel oli suuri kohanemisraskusi, neid pitsitas vaesus, alkoholism, perekondade lagunemine ning muud pahed ja probleemid. Enim kannatasid need, kes ise enda eest seista ei suutnud: lapsed, eakad ja puuetega inimesed. Ülerahvastatuse ja kehvade elutingimuste tõttu vohasid tuberkuloos, rõuged, tüüfus ja sarlakid. Tuberkuloos oli hauda viinud ka Mary Richmondi õed-vennad ja ema.

Inimeste kannatuste leevendamiseks tekkis suuremates linnades hulganisti heategevuslikke ühendusi, mis tegutsesid igauks oma

arusaama kohaselt ning võistlesid rikaste annetajate ligimeelitamises. Selline süsteem osutus eriti 1873. aasta majanduskriisi ohvrite abistamisel ebatõhusaks ning heategevuse koordineerimiseks ja ühtsetele põhimõtetele viimiseks hakati 1870.–1890. aastatel Inglismaa eeskujul looma heategevusühingute liitusid. See lõi eeldused professionaalse sotsiaaltöö kujunemiseks. Heategevusühingute liidud seadsid sisse abivajajate registrid ja korraldasid ühingutevahelist koostööd, et vältida samade inimeste korduvat abistamist eri allikatest ja hoolitseda selle eest, et abi läheks tõesti neile, kes seda vajavad. Abitaotlejate tegeliku olukorra kindlakstegemiseks värvati ja õpetati välja vabatahtlikud nn *sõbralikud külastajad*. Heategevusühingutes juurdus arusaam, et ainult hoolikalt korraldatud, tõhus ja põhjendatud abi suudab abivajajaid tõeliselt aidata.

Kuigi neis ühingutes tegutsevad jõukad abistajad püüdsid ühiskonda paremaks muuta ja vaeseid aidata, ei kukkunud see alati hästi välja. Nende suhtumine vaestesse oli sageli eelarvamuslik ja halvustav, mistõttu oli nende lähenemisviis hinnanguline. Pidevalt püüti paljastada kelme, kes heategijate heldusest kasu lõikavad. Mõned „sõbralikud külastajad” käitusid abivajajatega üleolevalt, olid pealetükkivad ja põhjendamatult uudishimulikud. Tuleb tõdeda, et tänapäeva sotsiaaltööl on 19. sajandi heategevusühingute tööst palju õppida nii positiivses kui negatiivses mõttes. Kuna Mary Richmond alustas oma sotsiaaltöölalast karjääri neis ühingutes kehtinud reegleid järgides, oli ta vastutav ka nende ümberkujundamise eest. Just sellele pühendaski ta suure osa oma elutööst.

Erialane areng

Huvitav on teada, et enne Baltimore'is heategevusühingu laekuri ametisse asumist sai Mary Richmond oma kogudusekaaslaste rahalisel

toel teha nädalase õppereisi Bostonisse, et tutvuda sealse Heategevusühingute Liidu tööga ning saada ideid oma uue ameti jaoks. Näeme, kuivõrd oluline oli juba sotsiaaltöö algusaegadest peale teiste headest praktikatest õppimine: Richmond õppis Bostonis tundma Inglismaalt imporditud süsteemi ja arendas seda edasi oma kodulinna.

Richmondi ülesanne heategevusühingus oli korjanduste korraldamine jm korralduslik töö, kuid vabal ajal tegi ta *sõbraliku külastajana* vabatahtlikku tööd. Tema töö pälvis tähelepanu ning juba 1891. aastal edutati ta Baltimore'i Heategevusühingute Liidu peasekretäriks. See tõendab Richmondi erilisi võimeid ja pühendumust, kuna varem olid seda ametiposti täitnud majandusteaduse kraadiga vanemad mehed.

Mõistes, et *sõbralikud külastajad* vajavad laiemat ja ühtlustatumat ettevalmistust, hakkas Richmond neile korraldama mittemformaalseid õppusi ning koostas tööjuhendi. Tema kogemused vabatahtlikust külastajatööst ning teiste vabatahtlike juhendamine-koolitamine viis ta veendumusele, et seda tööd peaksid tegema vastava ettevalmistusega palgalised töötajad, ning ta hakkas heategevusühingute tööd ümber korraldama. See oli oluline samm professionaalse sotsiaaltöö arengus. Teise olulise sammu astus ta 1897. aastal Torontos toimunud konverentsil, kus ta tegi ettepaneku hakata *sõbralikke külastajaid* koolitama juhtumitöötajateks (*Case Worker*), nagu ta neid nimetas. Põhiline muutus seisnes selles, et „abikõlblikkuse” kindlakstegemise asemel tuleb uurida abi vajava inimese või pere olukorda, et neid paremini aidata. Selleks on aga vaja juba põhjalikumat ettevalmistust.

Suur visionäär

1900. aastal võttis Richmond vastu uue pakkumise, temast sai palju suurema linna, Philadelphia Heategevusühingute Liidu

peasekretär. Ta suutis kiiresti senise segase süsteemi ühtse juhtimise alla saada ning jätkas administratiivtöö kõrval ka juhtumitöö praktiseerimist.

Sel perioodil osales Richmond mitmete riiklike ja kohalike reformide ettevalmistamises: rahalise toe ja kaitse seadustamine hüljatud pereemadele; laste töötamise reguleerimine; alaealiste kohtu asutamine; süsteemse ülevaate loomine abivajajate elutingimustest. Siiski eelistas ta, erinevalt paljudest reformimeelsetest kaasaegsetest, üks-ühele töötamist üksikisikute ja peredega, pidades seda kõige tululikumaks inimeste aitamise viisiks. Ta leidis, et hädasolijatega tihedalt suhtlev juhtumitöötaja näeb sotsiaalseid probleeme laiemalt ja saab kaasa aidata tingimuste parandamisele. Ja mis samuti oluline: isiklik kontakt teistesse sotsiaalmajanduslikesse kihtidesse kuuluvate inimestega rikastab ka juhtumitöötajat ennast. Abistaja ja abistatava vastastikuse rikastumise teemat käsitleb Richmond oma 1907. aastal ilmunud raamatus „*The Good Neighbor in the Modern City*” (Hea naaber tänapäeva linnas). Näeme, et Mary Richmondi vaated kandsid paljusi oma aja pitserit: ta eeldas, et vabatahtlik ja ka professionaalne abistamistöö on kõrgemate klasside pärusmaa.

Ühtlasi võime siin näha algamas kogu sotsiaaltöö ajaloo vältel jätkunud vastasseisu kahe vastandliku suuna vahel: kas keskenduda „põhjustele” (*cause*), st sotsiaalsete reformide läbiviimisele (Jane Addams ja *settlement*-majade liikumine) või keskenduda „toimimisele” (*function*), st muuta inimese käitumist. Viimase mõtteviisi juured on heategevusühingutes ja Mary Richmondi juhtumitöö tehnikates (Jarvis 2006).

Philadelphias jätkas Richmond õpetamist ja kirjutamist. Ta oli sagedane õpetaja Rakendusfilantroopia Suvekoolis ning kui see kool hakkas töötama aasta ringi, siis õpetas ka talvel (1940. aastal liitus kool Columbia

ülikooliga). 1906. aastal andis ta ühe kursuse Pennsylvania ülikoolis ning pärast seda asutati Pennsylvania sotsiaaltöö kool. Järgnevad aastad olid täis õpetamist, õppe- ja juhendamaterjalide väljatöötamist ja ka ulatuslikumat kirjatööd järgmiste raamatute kallal.

1909. aastal asus Mary Richmond tööle New Yorgis asuvas mainekas Russell Sage Sihtasutuses, temast sai heategevuse organiseerimise osakonna juhataja. Sel ajal kasvas ühiskonnas huvi sotsiaaltöö vastu ning sotsiaaltöötajate arv suurenes jõudsalt. Richmondi õpetamis- ja populariseerimistöö oli sotsiaaltöö professionaliseerumises väga oluline roll.

„Sotsiaalne diagnoos“ on õpetlik ka tänapäeval

Russell Sage's töötades hakkas Richmond koguma juhtumitöötajatelt juhtumikirjeldusi jm taustainfot uurimusliku raamatu jaoks, mida ta oli kavandanud juba aastaid. Aruandeid ja kirjeldusi saadeti talle 57st sotsiaaltöö agentuurist ning nende analüüsimisel toetus ta sotsioloogia, õiguse ja psühholoogia teooriatele. Selle uurimistöö tulemusena valmis mahukas (512 lk) teos „Sotsiaalne diagnoos“, mis sisaldab põhjalikke hindamisküsimustikke erinevate sihtrühmade ja probleemide tarbeks ning annab sotsiaaltöötajale üksikasjalikke selgitusi, kuidas uurida abi vajavate inimeste olukorda, millist infot on vaja, kuidas seda koguda ja kuidas kasutada klientide aitamiseks.

Tänapäeva sotsiaaltöös räägitakse palju reflektiivpraktikast ning üks võimalus seda viljelda on vaadata oma probleeme ja kõhklusid, teadmisi ja mõttevälgatusi ajaloo peeglis. Olgu selleks peegliks Mary Richmondi „Sotsiaalne diagnoos“. Eestis on lastekaitse, sotsiaalse rehabilitatsiooni ja mitme teise sotsiaaltöö valdkonna tarbeks välja töötatud hindamisjuhendid (nimetatud ka abivahenditeks või instrumentideks), mille mahukas ja keerukas

ajab sotsiaaltöötajad pahatihti ahastusse. „Sotsiaalset diagnoosi“ lugedes näeme, et see mure oli tuttav juba Richmondile. Ta mainib irooniliselt, et hindamisküsimustike puudused on seotud sotsiaaltöötajate kalduvusega neid vääriti mõista, ükskõik kui selgesti ka ei rõhutataks, et need ei ole klientidele esitamiseks ega ka selleks, et keegi neid järgemööda täidaks (Richmond 1917, 373). Richmond rõhutab, et küsimustikud tuleb võtta küsimuste loeteludena, millest sotsiaaltöötaja leiab oma juhtumi jaoks võib-olla ainult 4–5, mis sisaldavad kasulikke vihjeid ja aitavad edasi liikuda. Sotsiaalne diagnoos kujuneb, kui töötaja testib oma peas läbi ühe seletuse teise järel, ühe võimaluse teise järel, enne kui neid tegelikkuses kontrollima hakkab. Hindamisküsimustike väärtus seisneb Richmondi (1917, 374) meelest just alternatiivsete, tavaarusaamadest erinevate võimaluste ja seletuste pakkumises. Juba küsimustike mahukas ja keerukas viitab sellele, et neid ei saa tervikuna kasutada ühegi kliendi ega pere puhul. Pealegi ei ole küsimustike mehaanilisest järgimisest mingit kasu, need „näivad vaid segase detailipuruna, kui need ei ole konkreetse juhtumiga seoses oma peas läbi töötatud. Kui juhtumi uurimiseks on esimene intervjuu tehtud ja andmeid on kogutud ka mujalt, ei peaks küsimustikes valiku tegemine enam keeruline olema,“ lohutab Richmond (1917, 374) sotsiaaltöötajaid ning paneb neile südamele, et nad tähelepanelikult jälgiksid, mis klientide elus toimub, kuidas nende olukord ja vajadused muutuvad, ning oma lähenemisviise vastavalt sellele kohandaksid.

Sotsiaalne diagnoos kujuneb, kui töötaja testib oma peas läbi ühe seletuse teise järel, ühe võimaluse teise järel, enne kui neid tegelikkuses kontrollima hakkab.

Richmondi lähenemisele on ette heidetud, et see on liialt mõjutatud traditsioonilisest meditsiinist: leida „diagnoos” ja määrata „ravi”. Tegelikult kirjeldab ta diagnoosi kujunemist protsessina, mis kulgeb koostoimes andmekogumise ja sekkumisega – see on arusaam, millel põhineb kogu tänapäeva eesrindlik sotsiaaltöö.

Magistrikraad „uele professionile teadusliku aluse loomise” eest

Järgnevatel aastatel pühendus Richmond juhtumitöö standardite väljatöötamisele ja juhtumitöötajate koolitamisele, pidades loenguid paljudes sotsiaaltöö koolides. 1920. aastal oli ta üks Ameerika sotsiaaltöötajate assotsiatsiooni (*National Association of Social Workers*; NASW) asutajatest.

1921. aastal omistas *Smith College* (vabade kunstide naiskoolidž Massachusettsis) Mary Richmondile, kellel puudus formaalne kõrgharidus, kunstide magistri (*Master of Arts*) kraadi „uele professionile teadusliku aluse loomise” eest.

Oma viimase raamatu *What is Social Case Work?* (Mis on sotsiaalne juhtumitöö?)

kirjutas ta 1922. aastal. Selles arendab ta edasi ideed, et juhtumitöö toob kasu nii kliendile kui ka töötajale ning ideaalis kasvavad selle protsessi käigus mõlemad. See idee võiks ka tänapäeval innustada noori valima endale sotsiaaltöötaja elukutset.

Taandumine ja surm

Kogu elu oli Mary Richmond kannatanud bronhiidi käes, alates 1918. aastast tema tervis halveneb märgatavalt ning ta loobub õpetamistööst ja pühendab vähem aega Russell Sage Sihtasutusele. Ta eelistab töötada kodus. Tema viimaseks tööks sai ettepanekute väljatöötamine perekonnaseaduse täiustamiseks. Nimelt oli ta seisukohal, et paljude pereprobleemide põhjus on vähese seadusliku kaitse tõttu ebastabiilses abielus.

1928. aasta algul diagnoositi Mary Richmondil parandamatu vähk ning ta suri sama aasta septembris oma kodus New Yorgis. Õpilased ja rohked kirjutised jäid tema ideid edasi kandma. Kuigi tänaseks päevaks on sotsiaaltöö tohutult edasi arenenud, näeme selles ikka märke nendest väärtustest, mida kunagi sajand tagasi sõnastas Mary Richmond. **S**

Peamised kasutatud allikad

- Agnew, E., N. (2004). *From Charity to Social Work: Mary E. Richmond and the Creation of an American Profession*, 13. Köide. University of Illinois Press.
- Jarvis, C. (2006). Function versus Cause: Moving Beyond Debate. *Praxis*, 6 (3), 1–6.
www.canonsociaalwerk.eu/1940_Hamilton/vol6_article3.pdf. (20.12.2017).
- Richmond, M. E. (1917). Social Diagnosis.
www.historyofsocialwork.org/PDFs/1917,%20Richmond,%20Social%20Diagnosis%20OCR%20C.pdf.
- Richmond, Mary E. (1861–1928). (2002). *Women in World History: A Biographical Encyclopedia*. Kasutatud www.encyclopedia.com/women/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/richmond-mary-e-1861-1928. (20.12.2017).

Milline võiks olla tulevikus Eesti sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötaja?

Koidu Saia, Indrek Sooniste, Kiira Gornischeff

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi doktorandid

Artikli eesmärk on analüüsida sotsiaaltöö praegust olukorda ja selle edaspidist arengut mõjutavaid tendentse. Mida mõistetakse tulevikus sotsiaaltööna, mida ühiskond meilt siis ootab ja milliseks võiks sotsiaaltöö kujuneda pidevalt muutuva keskkonna mõjul?

Sotsiaaltöö näo konkreetsetes ühiskonnas kujundavad mitmed tegurid: sotsiaalsed probleemid, sotsiaaltöötajate erialane väljaõpe, sotsiaalpoliitika, praktika, töökeskkond, väärtused, seadused, ajalugu, kultuur jne. Kirjeldades Eesti sotsiaaltööd, võime näiteks välja tuua, et seda iseloomustab ametinimetuste paljus, liikumine n-ö ise- ja kõigeteada sotsiaaltöötaja juurest suurema professionaalsuse ja spetsialiseerumise poole, samas ka n-ö „sünnist surmani” teemadega töötavate sotsiaaltöötajate jätkuvalt suur hulk. Eriala ja elukutse positsioon ühiskonnas on alles kujunemas, toimub pidev tasakaalu otsimine teooria ja praktika vahel ja professionaalse identiteedi järjepidev loomine. Elukutse arengut mõjutab ka rahvusvaheliselt toimuv ning kokkupuuted teiste valdkondade spetsialistidega. Artikli eesmärgiks on analüüsida sotsiaaltöö praegust olukorda ja selle edaspidist arengut mõjutavaid tendentse. Täpsemalt seda, mida mõistetakse tulevikus sotsiaaltööna, mida ühiskond meilt siis ootab ja milliseks võiks sotsiaaltöö kujuneda pidevalt muutuva keskkonna mõjul.

Tuleviku juured on kujunemisloos

Eesti sotsiaaltöö on selline, nagu ta praegu on, osaliselt ajaloolistel põhjustel. Eesti

hoolekande algusloo kohta on andmeid suhteliselt vähe, kuid olemasolevate andmete põhjal võib öelda, et 1940. aastaks oli Eesti sotsiaalsüsteem üsna heal tasemel. Ajalooline murrang 1940. aastal katkestas Eestis kutselise sotsiaaltöö arengu ning alles 1991. aastal astuti taas esimesi samme sotsiaaltöö arengu taastamisel (Kreem 1995).

Sotsiaaltöö tasemeõppe arengut iseloomustab hästi Tallinna Ülikooli näide. 1990. aasta sügisel alustati tollase Tallinna Pedagoogilise Instituudi koolieelse kasvatus kateedris sotsiaalministeeriumi ettepanekul ja toetusel ettevalmistustega kõrghariduskoolituse avamiseks sotsiaaltöö erialal. Selleks tutvuti Soome, Rootsi ja Saksamaa sotsiaaltöökoolitusega, analüüsiti esimese Eesti Vabariigi aegse Tallinna Sotsiaal- ja Kodundusinstituudi sotsiaalassistentide koolituskogemust ning koondati materjale erasikute, väliskõrgkoolide ja asutuste annetuste toel (Tulva 2017). 1991/1992. õ/a värvati esimesed erialase töökogemusega õppejõud, õpetamisel kasutati palju Soome akadeemiliste kolleegide tuge. Aastal 1993/1994 võeti õppima teadusmagistri õppekavale. Tasemeõppe kõrval laiendati täienduskoolituse pakkumist, alustati teadusarendustegevusega, avaldati õppekirjandust, arendati rahvusvahelist koostööd, korraldati

seminare ja konverentse ning 1997. aastal avati doktoriõppekava, edukalt läbiti akrediteerimised (Tulva 2017).

Lisaks Tallinna Ülikoolile õpetatakse sotsiaaltööd ka Tartu Ülikoolis (alates 1992. aastast) ning kahes rakenduskõrgkoolis – TÜ Pärnu Kolledžis (alates 1998) ja Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolis (alates 1999). 28 aasta jooksul toimunud muutused sotsiaaltöö tasemeõppes on olnud märkimisväärsed. Põhimõtteliselt nullist on pühendunud inimesed üles ehitanud rahvusvaheliselt tunnustatud õppekavad, viiakse ellu eriala edendamisele suunatud teadusarendusprojekte, publitseeritakse võrdväärselt teiste sotsiaalteadlastega. Loomulikult on meil arenguruumi, et ülikoolide õppe-, teadus- ja arendustegevus vastaks veelgi paremini töömaailma aktuaalsetele vajadustele ja neist saaksid elukutse arendamisel tõelised eestvedajad. Veelgi tuleks tõhustada koostööd nii rahvusvaheliste kui kodumaiste partneritega.

Samasugune kiire areng on toimunud ka sotsiaaltöö praktikas. 1990. aastate alguses sotsiaaltöö tegijate ja korraldajatena tööle asunud varasema sotsiaaltöö taustata inimesed pidid igapäevatööga paralleelselt omandama erialaseid teadmisi ja oskusi, algul tehti väga palju ära katse-eksituse meetodil ja väga piiratud tingimustes. Õpiti teiste riikide kogemustest, loodi hoolekandeteenuste, -toetuste ja -asutuste süsteem, mille korraldust pidevalt muudeti ja täiendati uute võimalustega vastavalt ühiskonna muutuvatele vajadustele. Tänapäevaks on sotsiaaltöö muutunud oluliselt professionaalsemaks ning ka abistamisvõimalused on üha mitmekülgsemad. Samas esitavad kompleksed probleemid uusi väljakutseid, mille lahendamine eeldab sotsiaaltöötajatelt head väljaõpet, proaktiivsust, tugevaid koostöösuhteid ja loovust.

Arengu sisemised ja välised mõjutajad

Kindlasti avaldavad sotsiaaltööle mõju sotsiaaltöötajate endi ootused, väärtused, arenevad erialased teadmised-oskused. Igas tegutsemise paigas (sh kogukonnas, ministeeriumis, ülikoolis jm töötades) kujundab sotsiaaltöötaja oma oleku, väärtuste, hoiakute ja tegevusega sotsiaaltöö olemust ja osaleb elukutse arendamises.

Aastate jooksul on arutletud sotsiaaltöötajaks õppimise põhjuste ja motivatsiooni üle. Üheks huvitavaks näiteks on Suurbritannias läbi viidud uurimus, mis kinnitas taas, et sotsiaaltöötajaks õpitakse peamiselt kahel altruistlikul põhjusel: soov aidata teistel inimestel parandada oma elu kvaliteeti (*individualistic altruism*) ning soov võidelda ebaõigluse ja ebavõrdsuse vastu ühiskonnas (*societal altruism*) (Stevens, Moriarty jt 2012). Kuivõrd kõik on ajas muutuv, muutuvad ka tudengid ning nende motivatsioon. Peame oluliseks tulevasi sotsiaaltöötajaid innustavate tegurite järjepidevat kaardistamist ja uurimist, et aidata kaasa õppekavade kohandamisele, sotsiaaltöö kui distsipliini ümberkujundamisele ning ametitesse õigete inimeste leidmisele.

Sotsiaaltöö sisu ja kuvandit kujundavad ka erialaorganisatsioonid, näiteks erialakultuuri arendamise, meediaga suhtlemise, koostöö jms kaudu. On tähtis, et Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon, Eesti Sotsiaaltöö Üliõpilaste Selts ja teised võimalikud juurde tekkivad erialaorganisatsioonid oleksid tugevad ja nende tegevus mõjukas. Järjest olulisem roll elukutse arendamisel on ka kohalikel ja rahvusvahelistel arendus- ja koostööprojektidel, milles osalevad nii ülikoolid kui ka avaliku ja erasektori organisatsioonid.

Oma mõju avaldavad ka välised tegurid ehk töö kontekst: poliitilised valikud ja kokkulepped, ühiskondlikud ootused, praktikas

ilmnevate probleemide ja ülesannete muutuv olemus.

Infoühiskond ja globaliseerumine pakuvad sotsiaaltööle nii väljakutseid kui ka täiendavaid võimalusi: probleemidele on võimalik leida lahendusi, mis toimivad ka teisel pool maakera. Aina enam räägitakse valdkondadevahelisest (ka interdistsiplinaarsest ning multidistsiplinaarsest) koostööst (nt LasteKS, Laste ja perede arengukava 2012–2020, Heaolu arengukava 2016–2023 jt), ja nii on ka Eestis tekkinud vajadus sotsiaaltöö ning sotsiaaltööga kokku puutuvate distsipliinide tihedaks omavaheliseks koostööks. Tulevikus tekib selle järele tõenäoliselt veelgi suurem vajadus, näiteks vajadust teha koostööd tervishoiu ja IT-sektoriga (hea näide Helpific MTÜ arendus). Seega peab sotsiaaltöötaja olema uuele avatud, alati valmis koostööks ja uute oskuste omandamiseks.

Võime eeldada, et põhiosas jäävad sotsiaaltööle ja selle tegijatele ühiskonna poolt esitatavad ootused muutumatuks: sotsiaaltöö/sotsiaaltöötaja on oluline, eetiline, inimesekeskne, mõistev ja toetav, reageeriv, julge, kompetentne, erialast kõrgharidust tähtsustav, pidevalt arendav-arenev, osav meeskonnas toimija (sh vajadusel eestvedaja), nõrgemate ühiskonnaliikmete huvide kaitsja, kiiresti kohanevate oskuste, kompetentside ja rollidega.

Abivajaja vaade: võrdsed võimalused kõigile kogukonnaliikmetele

Sotsiaaltöö rahvusvahelise definitsiooni järgi tuleks sotsiaaltöötajal tegelda kõige muu kõrval ka elukeskkonna ja teenuste arendamisega oma kogukonnas (IFSW 2014). Ühelt poolt võib olla keeruline mõelda igapäevatöö kõrvalt ka teenuste arendusele, samas teab elanike vajadusi kõige paremini just n-ö põllul töötav sotsiaaltöötaja. Ehk on aeg kaaluda lisaks üleriigilise sotsiaaltöötajate ühendusele ka

väiksemate piirkondlike ühenduste loomist, et sotsiaaltöötajate häääl kõlaks tugevamini ka kogukondades.

Sotsiaaltöötaja professionaalse tegevuse keskmeks on sotsiaaltöö adressaat – inimene, perekond või kogukond, kellega ta töötab. Sotsiaaltöö Eestis on praegu korraldatud äärmiselt erinevalt: kui abivajadusega inimene kolib ühest vallast teise, siis ta suure tõenäosusega tunneb ära, et erinevad ei ole mitte üksnes pakutavad teenused ja toetused, vaid ka sotsiaaltöö praktika ja seisukohad selle osutamisel. Karta on, et teenuste ning toetuste piirkondlik erinevus ei pruugi leida lahendust ka haldusreformi käigus. Hoolekandeteenuste kättesaadavus sõltub kohalikust poliitikast ja selle prioriteetidest; sotsiaalvaldkonna arengu eest vastutajaks võib saada ka inimene, kellel ei ole selleks piisavalt kogemusi ja teadmisi (Vana 2013). Hoolekandeline abi saamise võimalusi pole suudetud ühtlustada ei sotsiaalsoolekande seaduse muutmise ega õiguskantsleri ettekirjutuste kaudu (Madise 2017). Abi ebaühtlane korraldus avaldab suurt mõju näiteks puuetega lapsi kasvatavatele peredele, kes on teenuste puudumise tõttu sageli sunnitud rändama teise omavalitsusse või registreerima end elanikeks omavalitsustes, kus toetavaid teenuseid osutatakse.

Uute tegijatena on sotsiaalteenuste osutamisse sekkumas Sotsiaalkindlustusamet, kelle vastutusalasse on lisandunud lastekaitse korraldus, riigisisene ja rahvusvaheline lapsendamine, naiste turvakodu ja ohvriabi teenus, sotsiaalteenuste kvaliteedi edendamine ja järelevalve, erihoolekandeteenuste ja rehabilitatsioonivajaduse eelhindamine jm, ja Eesti Töötukassa. Riiklike struktuuridena võivad need asutused hakata ajapikku asendama kohapeal osutatavat hoolekannet ja luua seeläbi riigile võimaluse loobuda sotsiaalteenuste detsentraliseeritud mudelist, mispuhul kohalik omavalitsus pidi kõige paremini teadma oma inimeste vajadusi.

Selle valiku kasuks võiks argumentidena tuua omavalitsuste suutmatust vajalikku abi osutada ja kohustuslike teenuste puudumist kohapeal. Riiklikul hoolekandel on aga omad puudused. Näiteks Mitendorf ja van Ewijk (2016) leiavad, et Eesti sotsiaalprobleemid on tugeva individuaalse ja kogukondliku komponendiga ja seetõttu paremini lahendatavad kohalikul tasandil. Sotsiaaltöö praegused institutsioonid moodustavad aga oma adressaadi jaoks väga keeruka ja sageli läbitungimatu padriku, aastaid tagasi välja hõigatud „one stop shop” ehk esmasest pöördumiskohast abi saamine on jäänud vaid ideeks. Sotsiaaltöö ühtlustamine ja ühetaolisemaks muutmine parandaks ligipääsu abile ja võimaldaks paremini üles leida takistusi ja probleemeid kohti.

Viimased arengud näitavad, et üha olulisemaks muutub kogukonnapõhine lähenemine sotsiaaltööle, kogukondade suurem võimekus ja valmidus oma elu (sh vajalikke teenuseid) arendada ning koos oma liikmetega kohapeal kõige paremini sobivaid lahendusi leida. Ennustame, et see suundumus saab tulevikus hoogu juurde ning mõjutab tugevalt sotsiaaltöö praktikat. Näiteks, kui naabrid üksteist rohkem märkavad ja toetavad, siis väheneb vajadus sotsiaaltöötaja sekkumise järele.

Sotsiaaltöötaja tegutseb ja reageerib paindlikult

Juba 1990. aastal diskuteeris tollane Rahvusvahelise Sotsiaaltöötajate Liidu president Chauncey A. Alexander sotsiaaltöö tuleviku teemal (refereerinud Kreem 1995): „...esiteks peame teadma, et tulevik sünnib praegu. Teiseks, meie tuleviku kujundajateks on muutuste kaootilisus, vastuolud ühiskondlike vajaduste ja nendega tegelemise vahel. Kolmandaks näevad sotsiaaltöötajad demokraatlikku sekkumist kui tuleviku kujundajat.” Täna, 28 aastat hiljem, on need mõtted jätkuvalt aktuaalsed.

Tuginedes rahvusvahelisele sotsiaaltöö definitsioonile peame aina enam tegelema lisaks inimeste probleemide lahendamisele ka inimeste jõustamise ning laiemalt ühiskondlike probleemide ennetamise ning neisse sekkumisega (IFSW 2014). Seega on senine klientide silmast silma nõustamine laienenud huvikaitseks (ingl *advocating*), mis tähendab klientide huvide ja heaolu eest seismist selle laiemas mõistes.

Eestis on sotsiaaltöötajat seni nähtud pigem teenuse osutajana, vaatamata sellele, et sotsiaaltöötaja on oma olemuselt alati ka huvikaitsja rollis. Loodame, et see osa sotsiaaltöötaja tegevusest muutub tulevikus nähtavamaks.

Sotsiaaltöö üheks suuremaks väärtuseks on võime panna end nende inimeste olukorda, kellega töötame, seista nende kõrval, astuda vastu ebavõrdsusele ja diskrimineerimisele, millega nad igapäevaselt silmitsi seisavad (Macdonald 2016). Tabavalt on sotsiaaltöö kohta öelnud Healy (2008) ning Hare (2004), et sotsiaaltöö on inimõiguste eriala (*human rights profession*) (Reynaert ja Roose 2015). Nii tegeleb täna ja tulevikus sotsiaaltöö nii mikro-, meso- kui ka makrotasandil inimõigustel rajanevate põhimõtete eest seismise ja nende juurutamisega praktikas ning akadeemilises keskkonnas.

Hoopis vastupidise sotsiaaltöö kirjelduse andis Eesti eesistumise raames toimunud *DI Dignity and Independence* konverentsil kaasamise töötoas Soome liikumispuuetega inimeste liidu esindaja, rääkides Soomes toimivast praktikast, kus liikumispuuetega inimeste liit palkab advokaadi, kes saadab liikumispuudega inimest visiidil sotsiaaltöötaja juurde. See sünnib sotsiaaltöötajat olema ettevaatlikum ja rohkem arvestama inimese õigustega.

Ka Eestis on kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja seni avatud uks turvalisuse huvides

asendatud lukus ukse, kaamera ja uksekellaga. Vastuvõtuajad, juhtumite menetlemist reguleerivad korrad, otsuste tsentraliseerimine ja õigusaktide väljastamine inimesele määratavate toetuste ja teenuste kohta kirjeldab väga täpselt sotsiaaltöötaja kaugenemist inimesest, tema muutumist ametnikuks ja bürokraadiks. Sellisesse ametlikuks muutuvasse keskkonda ei sobi enam abivajaja, inimene, kelle võime oma elu eest vastutust võtta on oluliselt vähenenud. Juba praegu on tugiisikust, tegevusjuhendajast, hooldajast saanud vältimatu kaaslane visiidil sotsiaaltöötaja juurde. See läheb vastuollu sotsiaaltöö ülesandega olla elukutsete eesliinil, mis rahuldavad inimese loomupärast vajadust suhete järele, täidavad tühimiku, mis tekib isiklike ja ühiskondlike suhete purunemisel. Võime suhestuda teiste inimeste ja nende probleemidega on sotsiaaltöö põhioskus; selliste kõrgelt arenenud erialade, nagu juura või meditsiini jaoks, millest sotsiaaltöö näib ka Eestis liiga palju oma erialast nägu laenavat, on see küll soovitatav, kuid mitte otseselt iseloomulik (O'Leary jt 2013).

Traditsiooniliselt on sotsiaaltööd õpetatud kui kindlas kultuurikeskkonnas toimivat omanäolist tegevust, mille tegijad peavad olema kultuuriliselt kompetentsed (Furlong ja Wight 2011). Sellele vaatamata on sotsiaaltöö meetodid ja viisid enamasti ühesugused kõigis riikides ja kontinentidel. Muutuv ja avatud maailm toetab ühtse teooria ja praktika levikut veelgi, esitades uusi väljakutseid inimõiguste, laste, naiste ja puuetega inimeste õiguste edendamisel (Jones ja Truell 2012). Uute praktiliste lähenemiste näidetena võib tuua kodanikupalga idee, erivajadustega inimeste ühiskonda kaasamise ja *direct payment*-i ehk otsetoetuste süsteemi. Ühelt poolt on siin mõjutajaks rahvusvaheline õigus oma deklaratsioonide ja nende ratifitseerimisprotsessi kaudu, teiselt pool kuulumine rahuvahelistesse organisatsioonidesse, nagu näiteks OECD,

Maailma Terviseorganisatsioon, Euroopa Liit ja kolmandaks sotsiaaltöö klientide ja nende lähedaste maailmapraktikast teadlikud ootused.

Sotsiaaltöö on tihedalt seotud muutustega ühiskonnas, seetõttu võiks see olla ka eestvedajaks muutuste esile kutsumisel ja nendega kaasas käimisel. Samas on Eestis sotsiaaltöö tööviisid ja -vahendid ikka samad, mis elukutse arengu alguses: nõustamine, abivajaduse hindamine, koduviisiidid ja toetuste määramine, töö perekonna ja võrgustikuga, koostöö kolleegide ja siduserialadega. Olemuslikult on need tööviisid iseloomulikud ajale, kui klienti mõisteti ratsionaalse tegutsejana ja muutused ühiskonnas toimusid aeglasemalt. Lastekaitsetöös on murranguga juba toimunud ja seda peremudeli muutumise tõttu. Peatselt seisavad sama olukorra ees teised sotsiaaltöö töölõigud, mis peavad kohanema muutuva kliendi, pere ja ühiskonnaga. Klienditöö, mille puhul inimene kogeb sotsiaaltöötaja sallimatust enda suhtes, ei ole tulemuslik ja on vastuolus sotsiaaltöö põhimõtetega. Isiklikult võib sotsiaaltöötaja ühiskonnas toimunud muutust vastustada, töötada tuleb tal aga ikkagi muutunud klientidega.

Sotsiaaltöötajad seisavad vastamisi kasvava allhanke ideoloogia, reduktsionismi, reageerimiskiiruse ootuse, raamatupidamisliku aruandekohustuse ja kuluefektiivsuse nõudega ja samaaegselt praktiliste oskuste ja holistilise lähenemise väärtuse vähenemisega (West ja Heath 2011). Ka Eestis osutatakse aina enam teenuseid riigihanke korras, jäigalt ette kirjutatud nõuete ja komponentidega. Selline korraldus ei luba järgida teenuste osutamisel isikukesksuse ja kaasamise põhimõtteid, pärsib valdkondadevahelist ja teenuseosutajate omavahelist koostööd ning võrgustikutööd. Küsimus on selles, kas sotsiaaltöö suudab end kaitsta kasvavate formaalsete piirangute ning bürokraatliku koormuse eest. Või ollakse

tööga liiga koormatud, et nendele asjaoludele suuremat tähelepanu pöörata?

Halduskoormust võiks vähendada tänapäevaste IKT lahenduste abil. Seni ei ole aga Eesti sotsiaaltöö traditsioonilisemas loigus – toimetulekutoetuse ja kohaliku omaavalitsuse toetuste määramisel veel toimunud hüpet andmesisestuses ega dokumendikontrolli asendamises andmete automaatses töötlemisega, mis oleks võimaldanud sellelt tööloigult tööjõuressursi vabastada. Samuti ei ole vahetu või telefoninõustamise kõrvale tulnud telefonõustamist: sotsiaaltöötaja üheks peamiseks töövahendiks on jätkuvalt lauatelefon. Võime siiski eeldada, et tõhusamad info- ja kommunikatsioonitehnoloogilised lahendused ning e-valitsemise nutikad tööriistad jõuavad ka hoolekandesse.

Kuivõrd võib kaasaegseid IKT lahendusi üldse pidada innovatsiooniks hoolekandes? Euroopa sotsiaaltöö avalikku sektorit ühendav *European Social Network* tutvustab innovatsiooni hoolekandes hoopis erivajadustega isikute iseseisva elu korraldamise, lõimitud juhtumikorralduse, tööpäevale vastava lastehoiu või pagulastele suunatud integreeritud teenuste osutamise kaudu, rõhutades seejuures inimeste jõustamist, et nad oleksid iseseisvamad ja saaksid oma elu ise juhtida (Montero 2017). Seega võiks käsitleda innovatsioonina sotsiaaltöös sotsiaaltöötaja aktiivset tegutsemist teenuste ülesehitamisel, lähtudes teenuse kasutajast, samas teda tähelepanelikult kuulates ja temaga koostööd tehes. Siin on sotsiaaltöötaja lähenemisnurk oluliselt teistsugune, kui juhtumianalüüs, mille käigus selekteeritakse välja teenuste tingimustele vastavaid kliente, jagades neid *abi vääriivateks* või *mittevääriivateks* inimesteks. Siin laenab sotsiaaltöötaja oma töömeetodeid sajanditraguselt *settlers'ite* / *settlement* liikumiselt keskkonna ümberkorraldamisel ja Jane Addamsilt, kes vaatles sotsiaaltöö adressaati osalejana-partnerina,

mitte kliendi või patsiendina (Gitterman 2014). Eesti kõige positiivsem praktika sellise innovatsiooni tähenduses on 2017. aastal hoo sisse saanud kogemusnõustamine rehabilitatsiooniprotsessi osana. Innovaatoritena võib sotsiaaltöötaja end tunda igal pool, kus ta kujundab oma töömeetodeid koos teenuse kasutajatega, toetades nende vajaduste rahuldamist ja investeerides inimestesse nii rahaliselt, teenustega kui suhetega.

Kuivõrd lihtne on aga selliseid meetodeid reaalselt praktiseerida? Kirjeldatud käsitlus eeldab sotsiaaltöötajalt tunnistamist, et abivajadusega inimese õigused ressursidele on suuremad kui abivajaduseta inimesel. Eesti sotsiaaltöö on viimasel ajal aga n-ö hindamise usku, nagu tõdeti 2017. a novembrikuisel Eesti Sotsiaaltöötajate Assotsiatsiooni koolitusel. Hindamise tulemusel selgub sageli, et senised võimalused ning ressursid ei ole piisavad vajadustele vastava abimeetme pakkumiseks. Näiteks et korraldada suure abivajadusega isiku hooldust tema kodus, peame sellesse töösse suunama rohkemgi raha, kui nõuaks inimese hooldamine hooldekodus. Sotsiaaltöötajana peame võitlema koduhoolduse suurema rahastuse eest, kaasama partnerina teenusekasutaja ja mittetulundusühendusi, looma võimaluse sellise elukorralduse toetamiseks ja leidma sobivad inimesed, kes on võimelised vajalikku abi osutama. Innovatsioon seisneb siinkohal tõdemuses, et erivajadustega inimestel on õigus suurematele ressursidele.

Sotsiaaltööd mõjutavad ka erialast tööd sätestavad seadused. Võrreldes omavahel kahte viimast sotsiaalhoolekande seaduse tervikteksti, seab viimane sotsiaaltöö põhimõtteks ülesandekeskse probleemide lahendamise ja hinnatud (abi)vajaduse, esimene aga inimõiguste järgimise. Ei ole selge, miks inimõiguste järgimise printsiip sotsiaalhoolekande seadusest muutmise käigus välja jäi. Igatahes oli enne sotsiaalhoolekande seaduse muutmist 2015. a

klientide inimõiguste kaitse sotsiaaltöötajate seadusjärgne kohustus (Mitendorf ja van Ewijk 2016). Ülesandekeskne lähenemine sotsiaaltöö kujundajana annab endast aga juba aimu töövoime-, sotsiaalkindlustuse ja rehabilitatsiooni reformis, kus olulisel kohal on juhtumikorralduse rakendamine ja inimese sidumine sobivate teenustega.

Sotsiaaltöö maine ja vääriline töötasu

Ei ole elukutset, mis ei muretseks oma maine pärast. Kuvand on see pilt, kuidas teised ja me ise endast mõtleme ja selle mõtlemise käigus taasloome ning väljapoole peegeldame. Miks on siis sotsiaaltöö väline kuvand pigem negatiivse varjundiga, eriti arvestades, et endast me ju ise halvasti ei arva? Erinevad autorid on leidnud, et sotsiaaltöö madala maine põhjus ei peitu mitte niivõrd sotsiaaltöötajates, kuivõrd sotsiaaltöö klientides, kelle madal sotsiaalne staatus ühiskonnas mõjutab ka sotsiaaltöötaja mainet (Weiss-Gal ja Welbourne 2008, Higgins jt 2016). Avalikkuse silmis sotsiaaltöötajad kannatavad oma seotuse tõttu oma kliendiga. Ühiskond eeldab, et sotsiaaltöötajad hoiavad rasked kliendid n-ö silma alt ära, aga isegi, kui nad seda teevad, on avalikkus reserveerinud endale õiguse sotsiaaltöötajaid kritiseerida (Abbott 1995). Seega võib eeldada, et näiteks erivajadustega inimeste ühiskonda kaasamise käigus teenivad sotsiaaltöötajad tugevat avalikku kriitikat ja nende maine halveneb veelgi. Samas on selle üheks põhjuseks aga asjaolu, et sotsiaaltöötajad ongi seni käitunud viisil, nagu neilt eeldati, peites erivajadustega inimesi ühiskonna eest hoolekandenasutustesse ja harjutades ühiskonda selliseid ootusi õigustama. Tulevikku suunatud küsimuseks jääb, kas sotsiaaltöö klientide maine paranemine tõstab ka sotsiaaltöötajate mainet.

Sotsiaaltöö maine kipub olema seotud ka sotsiaaltöötajate pigem madala töötasuga.

Eesti sotsiaaltöötaja on praegu ning tulevikus professionaalne, lähtub abivajajast, on leidlik ja kohanev, õpib pidevalt juurde ja arendab oma erialast praktikat.

Üllatav on see, et palgatase ei ole seotud ei sotsiaaltöötaja pädevuste, mõjukuse, teenuste kuluefektiivsuse, tootlikkuse või infotehnoloogiliste oskustega. Weiss-Gal ja Welbourne (2008) näitasid oma kümmet riiki võrdlevas uuringus, et üksnes Suurbritannias naudidavad sotsiaaltöötajad suhteliselt kõrget palka sarnaselt teiste abistavate elukutsetega ja selle põhjuseks on kõrged nõudmised ametikohale ning sellest tingitud suur nõudlus sotsiaaltööharidusega töötajate järele. Eesti avalikus sektoris on sotsiaaltöötajad lasknud oma sisult sotsiaaltöö ametikohti eri ametinimetuste vahel ära hajutada. Juhtumikorraldaja, töövahenduskonsultant, teenusekonsultant ning lugematud segadust tekitavad ametinimetused kohalikes omavalitsustes oma langetatud haridusnõuetega on selle suundumuse tõenditeks. Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioonil ja teistel erialaühendustel on ülivajalik seda halba praktikat muuta, seda enam, et näiteks sotsiaalteenuste hanketingimustes spetsialistidele kehtestatavad haridusnõuded pigem karmistuvad.

Sotsiaaltööteaduse kasvav mõju ja jätkusuutlikkus

Sotsiaaltöö muutub praktilisest teenuse osutamisest aina enam akadeemiliseks distsipliiniks, põhistades oma sekkumisi teooriate, kontseptsioonide ja teaduspõhiste meetoditega.

Sotsiaaltööalane teadus- ja arendustegevus toetab ja tugevdab professionaalset praktikat, võimaldades süsteemselt hinnata vajadusi ja ressursse, teenuste ja toetuste tulemuslikkust,

analüüsida seaduste ja sotsiaalpoliitiliste meetmete mõju teenusekasutajate ja kogukondade toimetulekule, mõista protsesse ja osapoolte kogemusi ning arvamusi. Tänapäeva ülikoolides on õppe- ja teadusarendustegevus teineteisega tihedalt seotud. Ülioluline on, et sotsiaaltööteadus areneks võrdväärselt teiste (sotsiaal)teadustega ja toodaks järelkasvu, et akadeemilised töötajad ja üliõpilased taotleksid erialaselt olulistel teemadel uurimisrahastust ning viiks id ellu teadusprojekte, kõrgetasemeliselt publitseeriks, edendaksid rahvusvaheliselt ning riigisiselt teadusarenduskoostööd ning selgelt ja aktiivselt jagaksid ühiskonnas erialaseid teadmisi. Õppejõududel, teadlastel ja doktorantidel on selles kanda võtmeroll. Sotsiaaltööteaduse teadusliku ja ühiskondliku mõju suurenemiseks, jätkusuutlikkuse tagamiseks ja potentsiaali realiseerimiseks vajaliku keskkonna tingimused loovad aga otsustajad, rahastajad ja teadusarendustegevuse hindajad oma valikute ja nõudmistega. Käesoleva artikli autorid näevad eriala ohustavate tendentsidena riikliku tellimuse pidevat vähendamist ja suundumust tasemeõppekavade optimeerimisele, plaane ühendada sotsiaaltööõpe mõne teise eriala õppekavadega ning ka OSKA raportist (Kutsekoda 2016) kõlama jäänud sõnumit,

et Eesti justkui ei vaja nii palju kõrgharidusega sotsiaaltöötajaid. Selliste ohutegurite ilmnemisel tuleb eriala püsimise ja arengu huvides sotsiaaltöö õppejõududel ja teadlastel, üliõpilastel ja erialaorganisatsioonidel seljad kokku panna ja ühiselt sotsiaaltöö professiooni huvide eest seista.

Kokkuvõtteks

Olles ülaltoodud teemadel ühiselt mõtisklenud, oleme veendunud, et Eesti sotsiaaltöötaja on praegu ning tulevikus professionaalne, lähtub abivajajast, on leidlik ja kohanev, õpib pidevalt juurde ja arendab oma erialast praktikat. Muutuv ühiskond, seadused, strateegilised ja poliitilised valikud panevad proovile ülikoolis omandatud teadmised ja oskused, sisemise valmiduse teha tööd hästi, väärtused ja professionaalse nutikuse. Ennustame, et tuleviku-sotsiaaltöö võtmesõnad võiksid olla kogukonnapõhisus, huvikaitse, erialaste esindusorganisatsioonide tugevnemine ning seeläbi elukutse maine ning palgatingimuste paranemine. Üha olulisemateks teemadeks muutuvad valdkondadeülene ja -vaheline koostöö, IKT-põhised nutikad lahendused ning sotsiaaltööteaduse akadeemiliste tulemuste kasvav mõju. **S**

Viidatud allikad

- Abbott, A.** (1995). Boundaries of Social Work or Social Work of Boundaries?: The Social Service Review Lecture. *Social Service Review* 69, nr 4, 545–562.
- Furlong, M., James, W.** (2011). Promoting 'Critical Awareness' and Critiquing 'Cultural Competence': Towards Disrupting Received Professional Knowledge. *Australian Social Work* 64, nr 1: <https://doi.org/10.1080/0312407X.2010.537352>, 38–54 (14.03.2018).
- Gitterman, A.** (2014). Social Work: A Profession in Search of Its Identity. *Journal Of Social Work Education* 50, nr 4, 599–607.
- Heaolu arengukava 2016–2023** (2015). Sotsiaalministeerium. www.sm.ee/et/heaolu-arengukava-2016-2023. (14.03.2018).
- IFSW.** (2014). Global Definition of the Social Work Profession, <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> (14.03.2018).
- Jones, D. N., Truell, R.** (2012). The Global Agenda for Social Work and Social Development: A Place to Link Together and Be Effective in a Globalized World. *International Social Work* 55, nr 4, 454–72. <https://doi.org/10.1177/0020872812440587>. (14.03.2018).

- Kreem, R.** (1995). Sotsiaaltöö teooria ja praktika. Tartu, 19–55.
- Kutsekoda SA** (2016). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: sotsiaaltöö valdkond. Uuringu raport. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. Koost. Jöers-Törn, K., Leoma, R. http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2016/04/Sotsiaaltoos_OSKA_tervik_veeb.pdf. (14.03.2018).
- Lastekaitseadus**. RT I, 21.12.2016, 24.
- Laste ja perede arengukava 2012–2020** (2011). Sotsiaalministeerium. www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf. (14.03.2018).
- Macdonald, M.-A.** (2016). Reflections on the Future of Social Work in Scotland. *Ethics and Social Welfare* 10, no. 3, 276–278. <https://doi.org/10.1080/17496535.2016.1194550>. (14.03.2018).
- Madise, Ü.** (2017). Sotsiaalteenused linnades ja valdades. Õiguskantsleri büroo. www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Sotsiaalteenused%20linnades%20ja%20valdades.pdf. (14.03.2018).
- Mitendorf, A., Van Ewijk, H.** (2016). Working with Social Complexity in a Neoliberal Society: Challenges for Social Work in Estonia. *European Journal of Social Work* 19, no. 1 78–91. <https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1025711>. (14.03.2018).
- Montero, A.** Social services innovation: Empowering individuals and communities for better services". www.esn-eu.org/news/995/index.html. (05.12.2017).
- National Conference of Charities and Correction** (U.S.). Session. Proceedings of the National Conference of Charities and Correction, at the ... Annual Session Held in ... Boston: Press of Geo. H. Ellis, n.d. <http://archive.org/details/proceedingsofnat42natiuoft>. (14.03.2018).
- O'Leary, P., Ming-Sum, T., Ruch, G.** (2013). The Boundaries of the Social Work Relationship Revisited: Towards a Connected, Inclusive and Dynamic Conceptualisation. *British Journal of Social Work* 43, 1, 135–153. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr181> (14.03.2018).
- Reynaert, D., Roose, R.** (2015). Children's rights from a social work perspective. Towards a lifeworld orientation. Routledge International Handbook of Children's Rights Studies, 95–96.
- Stevens, M., Moriarty, J., Manthorpe, J., Hussein, Sh., Sharpe, E., Orme, J., Mcyntyre, G., Cavanagh, K., Green Lister, P., Crisp, B.** (2012). Helping others or a rewarding career? Investigating student motivations to train as social workers in England. *Journal of Social Work*, Vol. 12, No. 1, 16–36.
- Tulva, T.** (2017). Ajarännakud TLÜ akadeemilise sotsiaaltöökoolituse teedel. Ettekanne konverentsil „Teadus- ja arendustegevus sotsiaaltöö valdkonnas” 08.09.2017 Tallinna Ülikoolis. <https://drive.google.com/drive/folders/0B9Kuev3zzUOdaWk1clRMNDFZU2M> (14.03.2018).
- Vana, T.** (2013). Sotsiaalteenuste kvaliteedi analüüs ja ettepanekud tervikliku kvaliteedisüsteemi tagamise juurutamiseks. Sotsiaalministeerium. www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sotsiaalteenuste_kvaliteet_uuringu_l6pparuanne.pdf. (14.03.2018).
- Weiss-Gal, I., Welbourne, P.** (2008). The professionalisation of social work: a cross-national exploration. *International Journal of Social Welfare*, 4, 281.
- West, D., Heath D.** (2011). Theoretical pathways to the future: Globalization, ICT and social work theory and practice, Kd 11. <https://doi.org/10.1177/1468017310386835>. (14.03.2018).

Kuidas jätkata sotsiaaltööga pärast haldusreformi?

Valik mõtteid ja ettepanekuid ajakirja Sotsiaaltöö juubeliüritusel osalenuilt

- Eesti rahvastik väheneb ja vananeb, suurenenud on ka puuetega inimeste arv, kulutused sotsiaal- ning tervishoiusüsteemile järjest kasvavad. Lähiaastatel vajavad süvendatud tähelepanu mitmed probleemid, mille lahendamisel on oluline roll kohalikel omavalitsustel ja nende osutatavatel avalikel teenustel. Muu hulgas tuleks leevendada omastehooldajate üle jõu käivat hoolduskoormust; arendada välja nüüdisaegne pikaajalise hoolduse süsteem, mis arvestab ka dementsusega inimeste vajadustega; arendada teenuseid raske ja sügava puudega lastele; jätkata lastekaitse arendamist; toetada puute ja psüühilise erivajadusega inimeste osalemist ühiskonnas.
- Haldusreform muudab ülesannete jaotust riigi ja KOVi vahel. Ülesannete jaotus kohalike omavalitsuste ja riigi vahel tuleb seadusega üheselt paika panna. Vaja on jõuda arusaamani, et riik ja KOV ajavad ühist asja ning on võrdsed partnerid. Peaks mõtlema koos, kuidas edasi minna, mitte üksteist tegemata jätmistes süüdistama. Kohalike omavalitsuste ja riigi koostöös tuleks kõigepealt luua eeldused selleks, et omavalitsused oleksid võimelised ellu viima kõiki praeguseid ülesandeid, siis saame rääkida ka uutest. Tuleb ka arvestada, et läheb aega, enne kui ühinenud KOVid on oma tegevused ühtlustanud. Alles seejärel saab hinnata haldusreformi mõju.
- Haldusreformi üks eeldusi on, et suuremad omavalitsused suudavad osutada parema valikuga ja kvaliteetsemaid hoolekandeteenuseid, sh nii ennetavaid kui isikupõhiseid teenuseid. Selle eesmärgi saavutamine sõltub siiski omavalitsuste võimekusest ja prioriteetidest. Kui sotsiaalvaldkonda ei hakata

rohkem väärtustama ning sellesse rohkem ressursse suunama, siis ei pruugi olukord ja teenuste kättesaadavus paraneda. On oluline, et omavalitsuste juhid mõistaksid, millist tulu annab sotsiaalvaldkonda ja piirkonna elanike heaolusse investeerimine, ja ka seda, milles see heaolu seisneb. Sotsiaaltööd tuleb arendada ka omavalitsustes, mis jätkavad senistes piirides. Piirkondlikud erinevused teenuste kättesaadavuses on alles ka pärast reformi.

- Omavalitsuste liitmine ei tõsta iseenesest ka sotsiaaltöötajate kompetentsi: kui teenuskeskuses jätkab endine sotsiaalnõunik, kes teeb täpselt sama tööd ja vastutab endiselt kõigi piirkonnas kerkivate küsimuste eest, siis senine olukord ei muutu. Sotsiaaltöötajate ametikohadele tuleks palgata erialase ettevalmistusega spetsialistid ning pakkuda neile sobivaid töötingimusi, koolitusi ja juhendamist. Olulisel kohal on ka sotsiaaltöötajate spetsialiseerumine nt lastekaitsetööle, erihoolekandele või sotsiaalhooldusõigusele.
- Sotsiaalhoolekande seaduse alusel peab kohalik omavalitsus olema valmis osutama kõiki seaduses nimetatud kohustuslikke hoolekandeteenuseid ja seda mahus, mille järele on inimesel põhjendatud vajadus. Seni ei ole mitmed omavalitsused suutnud seda nõuet täita, paljudes omavalitsustes kõiki teenuseid ei pakutagi. Riigi ja KOV koostöös tuleks leida lahendus, kuidas viia omavahel kooskõlla seaduse nõuded ja omavalitsuste võimalused. Üle vaadata tuleks teenuste rahastamine, et omavalitsustel oleks pikem tulevikuvaade ja kindlustunne teenuste arendamiseks. Teenuste pakkumist vajalikus mahus takistab see, et ei jätku raha ega teenuseosutajaid.

- Hoolekandes pole ka piisavalt vabatahtlikke. Riigi ja KOV koostöös peab leidma meetmeid vabatahtlike paremaks kaasamiseks ning kogukondade tugevdamiseks.
- Teenuste kvaliteedi tagamiseks tuleks koostada täpsemad riiklikud juhised, vaja on detailsemalt selgitada seaduses nimetatud kriteeriume, millele kvaliteetne teenus minimaalselt vastama peab. See aitaks nii omavalitsusi kui ka teenuse osutajaid ja kasutajaid teenuse vajaduse hindamisel, selle osutamisel ja hiljem ka mõju hindamisel.
- Teenuste arendamiseks tuleks igas piirkonnas uurida, millistest teenustest tunnevad inimesed kõige suuremat puudust. Ülevaadet on vaja ka sellest, milliseid teenuseid inimene eri kohtadest saab. STARist võiks kujuneda platvorm, mis koondab inimese ümber kõik teenused ja samas võimaldab analüüsida kõiki andmeid kohaliku omavalitsuse tasandil, mis on oluline vajaduste väljaselgitamisel ning (uute) teenuste arendamiseks.
- Seni ei ole pööratud erilist tähelepanu ega täpsemalt uuritud, kas ja kuidas erineb sotsiaaltöö linnas ja maal. Haldusreformi käigus liideti linnadele hajaasustusega maavallad, see toob kaasa üsna suure segaduse, ei teata, kuidas erinevustega tööd korraldades arvestada. Võtab aega, enne kui uued ja suured vallad saavad kõikjal paika ühesugused teenused ja toetused ning kui selgub, milliseks kujuneb teenuste ja toetuste korraldus valdades, mis ei ühinenud. Eraldi tähelepanu on vaja pöörata hajaasustusega aladele ja luua selleks spetsiifiline sotsiaaltöö lähenemine.
- Haldusreformiga ei pruugi tulla kokkuvõtteid ei rahalises ega inimressursi mõttes. Ühinemislepingutest nähtub, et toetusi, mis ei sõltu sissetulekust, on plaanitud ühtlustada kõrgeima määra suunas, ka on soovitud säilitada kõik senised teenused ja hoolekandeesutused ning luua uusi. Senised sotsiaaltöötajad jätkavad valdavalt

tööd senistes kohtades, tööle on kavas võtta juurde juhte ja spetsialiste. Arvestada tuleb ka suuremate transpordikuludega nii sotsiaaltöötajate tööülesannete täitmiseks kui ka klientide puhul.

- Ühinenud omavalitsuste hoolekandeesutused võiksid samasisulise teenuse pakkumise asemel spetsialiseeruda erinevatele teenustele, nt dementsusega inimeste hooldus, teenused sõltuvushäirega inimestele, pansionaat, üldhooldekoduteenus või hosiits.

- Riiklikul tasandil tuleb pakkuda meetmed, mis soodustavad kohalike omavalitsuste koostööd ja koostööd teenuseosutajatega. Praegune avalike teenuste rahastamise korraldus on aga üles ehitatud konkurentsile, seda nii sotsiaalkui ka haridusvaldkonnas, mis pärsib ühiste teenuste arendamist ning koostööd.

- Riigi ja omavalitsuste koostöös peaks looma eeldused selleks, et KOVid saaksid rohkem tegeleda ennetustööga, praegu toimub pigem tulekahjude kustutamine. Ennetavad ja isikupõhised teenused võiksidki olla KOV tasandil, tõsisemate probleemide ja nn tagajärgedega saaks tegeleda koordineeritult riigi tasandil. Jätkata tuleb innovaatiliste e-teenuse arendamist, samas tuleb arvestada, et paljud vanemaealised ei ole veel valmis neid kasutama.

- Oluline on omavalitsuste strateegiline nõustamine. Vaja oleks ka finantsplaneerimise koolitusi, et üles ehitada ühinenud KOVide finantskorraldust ning parendada samadesse piiridesse jäänud KOVide tegevusi. Sotsiaalkindlustusamet on alustanud regulaarsete infoseminaride korraldamisega ning nendega tuleks kindlasti jätkata. Oluline on heade praktikate jagamine ja vigade analüüs. Oma panuse selles saavad anda ka ESTA ja omavalitsusliidud, ajakiri Sotsiaaltöö saab jagada omavalitsuste igapäevatööks vajalikku infot. Ka elanikke tuleks paremini teavitada, et nad oleksid kursis, mis teenuseid on neil õigus saada. **S**

Vaeste hoolekandest sotsiaalhoolekandeks

Jüri Kõre, Ph.D

Artikli¹ eesmärk on analüüsida hoolekande korraldust Eestis käesoleval hetkel, silmas pidades laiemalt riigi sotsiaalpoliitika arengusuundumusi ning kitsamalt 2016. a kehtima hakanud uue sotsiaalhoolekande seaduse konteksti. Artikli autori hinnangul sõnastab seadus kardinaalselt ümber Eesti hoolekande aluseks olevad põhimõtted, suunates sotsiaaltöö varasemalt vaesema elanikeosa probleemistikuga tegelemiselt läbivalt kogu ühiskonda hõlmavaks süsteemiks. 2017. a toimunud haldusterritoriaalne reform tingib muudatusi kohalikus hoolekandekorralduses. Mõistlik on neid muudatusi teha ühes kogumis seadusest tulenevate nõudmiste täitmisega. Kuigi Eestis tehtavate sotsiaaluuringute hulk on märkimisväärselt suur, on mõned valdkonnad alakaetud: heaoluriigi kui sotsiaalkaitse üldise raamistiku analüüs, sotsiaalsed õigused, sotsiaalhoolekande korraldus, sotsiaaltoetuste ja teenuste sisuline tõhusus ja majanduslik efektiivsus. Nende teemade käsitus uurijate poolt annaks olulise panuse sotsiaaltöö praktikasse.

Sissejuhatus

Eesti viimase veerandsajandi sotsiaalkaitse arengus võib eristada kolme etappi. Esimese etapi (üleminekuperioodi, 1980. aastate lõpust kuni 1990. aastate lõpuni) alguses toimus üsnagi piiratud informuuri tingimustes ideekorje Eesti sotsiaalkaitse tuleviku kohta. 1992. aastal algas uute seaduste vastuvõtmine, millega rajati praeguse sotsiaalkindlustuse ja -hoolekandesüsteemi alused. Teise etapi käivitasid 1998. aastal alanud liitumisläbirääkimised Euroopa Liiduga, mille käigus valmistati ette ELi õigustiku (*acquis*) ülevõtmine. Nüüdseks on 2004. aastal toimunud liitumisest möödas rohkem kui kümme aastat,

kuid kõik sotsiaalkaitse valdkonnas Brüsseliga kokkulepitu pole veel ellu viidud. See teadmine ei kummuta fakti, et Eesti elanikele algas 1998. aastal kiire sotsiaalsete õiguste laienemise etapp, mis sisuliselt lõppes 2008. aastal Eestisse jõudnud ülemaailmse majanduskriisiga. Seoses viimasega vähendati sotsiaalkaitse ulatust (hüvitiste saamise õigust ja hüvitiste määra) peaaegu kõigis sotsiaalkindlustuse ja mitmetes teenuste (näiteks tervishoiuteenused) valdkonnas. Majanduskriisiga alanud kolmanda sotsiaalkaitse kümnendi domineeriva ideoloogia on aimatav ameerikalik *workfare* paradigma² (vt Ewijk 2009). Kontseptuaalne muutus toimus ka hoolekandes, mida kajastab

¹ Artikkel on kirjutatud Tallinna Ülikooli 08.09.2017 konverentsil „Teadus- ja arendustöö sotsiaaltöö valdkonnas” peetud ettekande põhjal.

² Toetusskeem, milles osalevad tööealised inimesed peavad sotsiaalabi saamise tingimusena tegema avalikke töid, osalema koolitusel vms tegevustes, mis toetavad nende tööturule minekut. Sõna *workfare* asemel kasutatakse vahel ka mõistet *work+(wel)fare*.

2015. a vastu võetud uus sotsiaalhoolekande seadus (edaspidi SHS). Varasema seaduse vaestehoolekande alane suunitlus asendus universaalse (kõigile mõeldud) hoolekande põhimõttega. Tervikuna on praegune seis sotsiaalkaitstes siiski vastuoluline ja tulevasi arenguid on raske prognoosida.

Eesti heaolurežiim

Keskendumise tõttu faktidele, seostele, komplekssusele jms ei sobi teadlased eriti revolutsioonääri (kiirete muutuste algataja) rolli. Pigem on nad poliitikute käivitatud reformide disainijad ja lõpuni arendajad. Teadlaste kirk täpsustada, täiendada, arendada võimaldab aga mustvalgeid ideoloogiapõhiseid ühiskonnakäsitlusi (vastandumised nii probleemide põhjuste kui ka lahenduste suhtes) mitmekesistada ja on aidanud ratsionalistlikuks nimetatava suundumuse arengule sotsiaalpoliitikas. Kui püüda piiritleda sotsiaalhoolekande kohta laiemas sotsiaaluuringute kontekstis, siis ei ole pilt sugugi halb (vt sotsiaalministeeriumi, PRAXISE, RAKe ja ESA kodulehekülge). Uuringuaruannete loend, mis käsitleb inimeste toimetuleku eri aspekte, erinevate sihtgruppide probleemistikku, poliitikate tulemuslikkust (mõju heaolule), sotsiaalprobleeme jms on päris pikk. Teisalt jääb siiski mulje, et mõned valdkonnad on esindatud keskmiselt tagasihoidlikumalt: näiteks heaoluriigi kui sotsiaalkaitse üldise raamistiku käsitlus, sotsiaalsed õigused, sotsiaalhoolekande korraldus, sotsiaaltoetuste ja teenuste sisuline tõhusus ning majanduslik efektiivsus.

Alustades sisulist arutelu, peatun kõige üldisemal sotsiaalkaitse raamistikul – heaoluriigi käsitlusel. Küsimus postsotsialistlike riikide heaolurežiimist (sotsiaalkaitse iseloomust) ei ole suurt huvi pakkuv uurimisteema. Üldiselt kasutatakse selle riikide grupi puhul lihtsalt formuleeringut *postsotsialistlik heaoluriik* (Cerami 2008). Euroopa Kohtu kohtunik

R. Maruste väidab (1997), et sotsiaalriikluse ja demokraatliku õigusriikluse kategooria on Eesti põhiseaduse põhimõtteks. Seega on heaoluriigi ehk sotsiaalriigi ehitamine/arendamine ühiskonna/riigi/kodanikkonna üldine kohustus. Samas ta konstateerib, et sotsiaalsete õiguste käsitlemine põhiõigustena, mis annaks inimesele aluse õiguslikult nõuda riigilt teatud sotsiaalseid teenuseid, on küsitav. „See küsimus ei ole õiguslik-konstitutsiooniline, vaid sotsiaal-poliitiline”, märgib Maruste (1997, 72). Raske on hinnata, kas Maruste arusaama sotsiaalriiklusest mahub normatiivne lähenemine. Näiteks põhimõte, et miinimumsissetuleku garanteerimise (toimetulekutoetuse maksmise) süsteem peaks kindlustama vaesuspiirist kõrgema sissetuleku. Kui mitte, siis on Eesti sotsiaalriik tühi kest, sest ära nullitakse elementaarsed valdkondlikud põhimõtted (sotsiaaltoetus peaks olema piisav süvavaesuse vältimiseks, Andrews ja Ringold 1999). Kõige põhjalikumalt on Balti riikide, sh Eesti sotsiaalkaitset analüüsinud J. Aidukaite (2004 ja 2009), kuid temagi paneb Eesti heaolurežiimile mõneti ebamäärase postsotsialistliku heaoluriigi sildi. Täpsemat määratlust kasutavad A. Trumm ja M. Ainsaar (2008), defineerides Eestit marginaalse-universaalse ning Toots ja Bachmann (2010) neoliberaalse-postkommunistliku heaoluriigina. Trummi ja Ainsaarega sarnane on Reiljani, Laaseri ja Schraderi (2014) Eesti heaoluriigi kirjeldus, mille kohaselt pakub see vaid elementaarset sotsiaalkaitset, jäädes alla arenenud Euroopa riikides kehtivatele standardite. Toetudes Moreli, Palieri ja Palme (2012) heaoluriigi käsitlusele (keinsiaanlik paradigma 1950–1970 aastate I pool, neoliberaalne paradigma alates 1970. aastate lõpust, sotsiaalinvesteeringute paradigma alates 1990. aastatest), jõuavad Lauri ja Toots (2015) järeldusele, et ka Eesti sotsiaalkulutustes on märgatav nihe sotsiaalinvesteeringute

paradigmal põhineva sotsiaalkaitse korralduse suunas. Arvesse võttes sotsiaalkulutuste üldist madalat taset, ei ole käesoleva artikli autori hinnangul seda nihet siiski veel toimunud.

Võrdne õigus hoolekandele – vaestehoolekandest kõigi hoolekandeks

Kindlasti ei ole kõik käesoleva teksti lugejad nõus allakirjutanu seisukohaga: 2015. a vastu võetud uue sotsiaalhoolekande seadusega muutus Eesti hoolekandes varasem vaestele suunatud rõhuasetus üldiseks, kõigile suunatud abi süsteemiks, st selektiivsest universaalseks. Kuna pikemat perioodi puudutav selektiivsuse-universaalsuse analüüs nõuab aega ja selle esitlus trükimatu, otsime eelnevale väitele kinnitust ainult Maailmapanga analüüsist pikaajalise hoolduse olukorra kohta Eestis. Selles esitatud pikaajalise hoolduse stsenaariumid mahuvad nn *status quo* ehk praeguse teenusekorralduse jätkumise (teenuste sihtgrupp on vaesed) ja ideaalse süsteemi (universaalne vajaduspõhine teenusekorraldus) vahele (World Bank 2017). Kehtivas SHSs toimunud muudatustest on kõige olulisemad kaks. Esiteks on kadunud vastandumine kahe mõiste, abivajaja ja kodanik, pinnal. Teiseks ei käsitleta hoolekannet kui eraldi seisvat valdkonda, vaid see on osa üldisest ühiskondliku elu korraldusest. Piisab, kui viimase seisukoha selgitamiseks nimetame mõistet deinstitutionaliseerimine.

Niisiis, universaalsus on:

- 1) kõigi Eestis seaduslikult viibivate isikute üldine õigus abile sõltumata sotsiaalmajanduslikust taustast (elu- või asukoht, perekond, sissetulek vms)
- 2) sihtgrupi asemel vajaduspõhine probleemi ja abi käsitlus
- 3) standardid või miinimumnõuded teenustele-toetustele, mis aitavad ühtlustada abi geograafilises plaanis

- 4) teenusekorralduses lähtumine universaalse disaini põhimõttest (teenusepakkumine mitmeprofilsetes institutsioonides või kasutades erinevatele gruppidele sobivaid meetodeid)
- 5) tõrjutuse kui riskiteguri konstateerimise asemel kaasamise kui motiveeriva ja toimetulekut toetava ressursi kasutamine
- 6) rõhuasetuse muutus institutsiooni- (ka sotsiaaltöötaja-ametnik on institutsioon) põhiselt teenusekorralduselt võrgustiku- ja kogukonnapõhisele teenusekorraldusele. See nõuab praeguse, valdavalt mitteformaalse sektoritevahelise koostöö asendamist formaliseeritud suhetega
- 7) toimetuleku kindlustamine kliendi kaasamise ja talle valikuvõimaluse pakkumise kaudu.

Õiguskantsler käsitleb sisuliselt sama universaalsuse teemat omavalitsuse näitel järgnevalt: 1) KOV peab tagama SHSga sätestatud teenuste olemasolu; 2) selgitama välja toimetulekuprobleemi lahendamiseks vajaliku abi; 3) jälgima, et abi oleks isikule rahalises mõttes kättesaadav (Ploom 2017). Need kolm kriteeriumit on lihtsaim mõõdupuu, kuidas hinnata liikumist universaalse hoolekandekorralduse poole.

Teenuste miinimum

Kirjeldamaks kodanike sotsiaalsete õiguste realiseerimise seisu, esitan andmed sotsiaalteenuste kohta omavalitsustes (tabel 1).

Haldusreformi järel pilt muutub, sest tabeli viimane tulp kirjeldab hüpoteetilist teenustega kaetust uutes ühendamavalitsustes. Kuigi selle prognoosi järgi ligineb teenuste olemasolu 100 protsendile, on teenuste mahu kasvu keeruline hinnata. Liitumislepingute analüüs annab hoolekande tuleviku kohta vastuolulisi signaale. Lepingutes kasutatavast formuleeringust „pakutavate teenuste taseme säilitamine” võib välja lugeda soovi saavutada n-ö prima

Tabel 1. Hoolekandeteenuste kättesaadavus 2011 ja prognoos haldusreformi järgse olukorra kohta

	2011, 154 omavalitsust ¹		2017, 79 omavalitsust ²
	Osutavad teenust	Küsiivad tasu	Arvestavad tasu küsimisel varalist seis
Nõustamine	151	5	3
Võlanõustamine			
Eluasemeteenus	143	131	80
Koduteenus	141	82	52
Üldhooldekoduteenus	140	136	96
Täisealise isiku hooldus			
Eluruumi kohandamine	97	75	47
Isikliku abistaja teenus	76	43	23
Tugiisiku teenus			
Hooldamine päevakeskuses	62	34	17
Sotsiaaltranspordi teenus			
Naiste varjupaiga teenus	61	25	15
Kodutute varjupaiga teenus	55	29	16

¹ PRAXIS/Emor 2011² Veermäe 2017

liitja teenusekorraldus. Teisalt on mitmetes lepingutes must-valgel kirjas, et sotsiaalteenuste osutamist jätkatakse senistel tingimustel. Kas see tähendab, et varasemad omavalitsuste vahelised erinevused teenuste kättesaadavuses ja hulgas kanduksid uutesse omavalitsustesse (Kriisk 2017)? Kumb tõlgendus on õige, sellele saame vastuse paari aasta pärast. Soome 2011. a ebaõnnestunud omavalitsusreformi puhul oli ümberkorralduste kavandamisel peamiseks eesmärgiks/kriteeriumiks omavalitsuste võimekus osutada omateenitud tulude arvel sotsiaal- ja tervishoiuteenuseid (André ja García 2014). Eesti haldusterritoriaalse reformi paljusõnalisest eesmärgi kirjeldusest on hoolekannet kui prioriteeti raske leida („Eesmärgiks on /.../ kasvanud KOVi kompetents ja võimekus kindlustada

elanikele kvaliteetsed avalikud teenused”, vt *Haldusreformi kontseptsioon* 2015).

Abivajaduse ja teenuste sobivuse hindamine

Käesolev periood omavalitsuskorralduse arengus on parim aeg sotsiaalhoolekande teenustele miinimumnõuete (standardite) seadmiseks. Omavalitsuste enamikku puudutavad ühinemised või liitumised nõuavad valdkonnas niikuinii nii formaalseid kui ka sisulisi ümberkorraldusi. Miinimumnõuete kasutuselevõtu taust on umbmäärane. Ühelt poolt paneb SHS omavalitsusele kohustuse kehtestada sotsiaalhoolekandelise abi andmise korra. Teisalt antakse seadusega Vabariigi Valitsusele / vastutavale ministrile õigus kehtestada määrusega täpsustatud

nõuded KOV teenuste eesmärgile, sisule ning tegevustele, mis on vajalikud teenuse eesmärgi saavutamiseks. Teenusekorralduse üldpõhimõtteks (SHS § 3 p 4) on, et abi andmisel lähtutaks abimeetme rakendamise tulemuslikkusest. Seega ei saa abi korraldus olla suvaline ja toetuda näiliselt kogukonna eripärale, vaid peab olema tõenduspõhine ja seetõttu paratamatult mahtuma kindla raamistiku (standardi) sisse.

Millisesse raamistikku peaks teenus mahutama, seda on huvitav analüüsida päevakeskuse näitel. Päevakeskuse teenust iseloomustab esiteks see, et tegemist on suurima kliendi-arvuga sotsiaalteenusega (2015. a kokku 48 tuhat klienti, sh 15 tuhat püsiklienti) ja teiseks asjaolu, et otseselt moodustavad sotsiaal- ja tervishoiu (terviseenduse) teenused kõigist päevakeskustes osutatavatest teenustest vaid $\frac{1}{5}$ (22%). Domineerivad teenused on hoopis toitlustamine, huvitegevus ja üritused. Neid kolme kasutab või neis osaleb $\frac{2}{3}$ (57%) klientidest (vt *Päevakeskuse teenused 2011–2015*, Sotsiaalministeerium). Mingil juhul ei saa väita, et päevakeskus asutusena ei ole eelkõige eakatele kogukonnaliikmetele vajalik. Kuid ülekaalus olevad tegevused viitavad sellele, et pigem on tegu kogukonnakeskusega. Üldjuhul on hoolekandeteenuseid osutav päevakeskus osa pikaajalise hoolduse (ingl *long-term care*, LTC³) kompleksist. Meil võib 48 tuhandest päevakeskuse kliendist reservatsioonideta pikaajalise hoolduse saajate hulka arvata ainult päevahoiu teenusel olevad 534 isikut (samas, Sotsiaalministeerium).

Tasu teenuse eest ja kliendi maksevõime

Üks viimastel aastatel riigi ja omavalitsuste ning omavalitsuste ja kodanike vahel pingeid tekitav teema on teenuste eest tasumine (laiemalt teenuste korralduse eest vastutamine). Kohtusse jõudnud vaidlused rahastuse üle on saanud erinevaid lahendusi. Seetõttu pole tänaseni kindlust, kuidas ühes või teises situatsioonis toimida. Õiguskantsleri näpunäidete kohaselt peab omavalitsus (ehk sotsiaaltöötaja) hindama, mil määral on isik ja tema pere võimeline hoolekandeteenuse eest maksma, ilma et teised elulised vajadused kannataksid (Ploom 2017). Seda on praktikas üsna keeruline täita. Enamikul juhtudel põhinevad sotsiaaltöös hüvitiste määramise otsused sissetuleku kokkulepitud piiridel vms kriteeriumidel. Ressursipuudusest (võimetusest maksta teenuste eest) tuleneva kahju hindamine on pigem haruldane kui mitte olematu. Et selline normatiivne lähenemine pole Eestile ainuomane, toon näitena abikaasa (registreeritud partneri) hoolekandelasest vastutuse piiritlemisest Soomes: kuigi ta peab osalema abikaasa/partneri institutsionaalse hoolduse kulude eest tasumisel, on sissetuleku osa, mis jääb tema kasutada, väga täpselt reguleeritud⁴ (City of Helsinki 2017).

Viimase kümne aasta jooksul ei ole kahe sisuliselt sama eesmärgi täitva teenuse, kodu- ja institutsionaalse hoolduse, rahastamise proportsioonid Eestis muutunud. Üldhooldekodu teenuse peamine rahastaja oli ja on teenusekasutaja ja tema pere (2007. a

³ Pikaajaline hooldus (ingl *long-term care*, LTC) – omavahel seotud (üheaegselt või järjestikku osutatavate) hoolekande- ja tervishoiuteenuse kompleks pikaajalist abi vajavatele isikutele. Riigiti on vastavate üksikteenuste loetelu erinev, kõige sagedamini esinev kombinatsioon on koduhooldus (toetus omastehooldajale ja koduhooldusteenus), kodune õendusabi, päevakeskuse teenus, hooldekodu teenus. Kuigi sisuliselt on tegemist lühiajalise abiga, loetakse pikaajalise hoolduse osaks ka omastehooldajate vajadusi arvestades korraldatud asendushooldust, intervallhooldust jms (näiteks neli nädalat aasta jooksul). Eestis pole kombineeritud pikaajaline hooldus ametlikult defineeritud mõistena kasutusel.

⁴ Kodus olevale abikaasale peab kätte jääma vähemalt eluasemekulude katmiseks vajalik ja igapäevaste elamiskulude katmiseks rahvapensioni suurune rahasumma.

Tabel 2. Üldhooldekodu ja koduhooldusteenuse rahastamine

	Üldhooldekodu teenus		Koduhooldusteenus	
	2007	2016	2007	2016
Kokku	23 015 887	28 880 244	4 035 678	6 117 410
Riik	242 253	223 757	25 144	6 986
Kohalik omavalitsus	9 353 013	11 037 447	3 939 029	5 809 138
Teenuse kasutaja ja tema pere	13 413 201	17 540 113	69 155	293 481
Muu	7 420	78 927	2 351	7 805

ALLIKAS: SOTSIAALMINISTEERIUM

58 ja 2016. a 61% kogu kulust, vt tabel 2), koduhooldusteenuse maksab kinni kohalik omavalitsus (98 ja 95%).

Mõlema teenuse puhul võtavad omavalitsused näiliselt peaaegu ühesugusel määral arvesse isiku varalist seisut (tabeli 1 andmetel hooldekodu puhul 70% ja koduhooldusteenuse puhul 63% omavalitsustest). Sisuliselt on nende kahe teenuse korralduse mudelid siiski üsna erinevad: koduhoolduse puhul on teenusele saamise tingimused selgelt

soodsamad üksikute eakate kogukonna-liikmete jaoks.

Teenuste korralduse mudelid, millistes eri sihtgruppide jaoks kehtivad erinevad reeglid, ei ole lõpptulemusena efektiivsed. Kujuka tõestuse sellele saame inglase prognoosist teenuse kasutuse proportsioonide võimaliku arengu kohta: KOV rahastatud teenuste puhul prognoositakse järgneva kahekümne aasta jooksul koduhooldusteenuste 1,8 ja institutsionaalse teenuse 1,5 kordset kasvu.

Tabel 3. Kodu- ja institutsionaalne hooldus – näide rahastamismudeli mõjust teenuste mahule (Inglismaa, klientide arv tuhandetes)

	2015	2035	Juurdekasv
65+ rahvastik	2 890	4 770	65%
Toimetulekuhäire (toimetulematus vähemalt ühe ADL või IADL indeksi ⁵ tunnuse osas)	1 150	1 990	73%
KOV rahastatud koduhooldus	257	468	82%
KOV rahastatud institutsionaalne hooldus	172	257	49%
Isiku rahastatud koduhooldus	94	140	49%
Isiku rahastatud institutsionaalne hooldus	157	330	110%

ALLIKAS: WITTENBERG JA HU 2015

⁵ ADL indeks – igapäevaeluga (söömine, riietumine, tualeti kasutamine) toimetulekut kirjeldav indeks, tuntud ka kui Katzi indeks (*The Katz Index of Independence in Activities of Daily Living*, vt Katz jt 1963). IADL indeks – keerukamate igapäevatoimingutega (söögi tegemine, poes käimine, rahaga ümberkäimine jms), mõnikord ka kogukonnas hakkamasaamist kirjeldav indeks, tuntud ka kui Lawtoni skaala (*Lawton's Instrumental Activities of Daily Living (IADL) Scale*, vt Lawton ja Brody 1969).

Isiku (perekonna) rahastatud teenuse puhul on suhe vastupidine: koduhooldusteenuse maht kasvab 1,5 ja institutsionaalne teenuse oma 2,1 kord. Ühiskonnale tervikuna on rahaliselt soodsam KOV poolt järgitav teenuste proportsioon. Teenuste rahastusmehhanismid sunnivad neid, kes ise tasuvad oma teenuste eest, tegema teistsuguse valiku (teenust rahastatakse eluaseme müügi summadest vms).

Kokkuvõtteks

Eesti kui heaoluriigi põgus analüüs ei anna vastust küsimusele, millist ühiskonda peetakse heaks ja millist heaolurežiimi kui selle ühiskonna toimimise mehhanismi püütakse üles ehitada. Sotsiaalpoliitilise mõtte ebaselgus ei ole toetanud hoolekande arengut. Omavalitsustasandil on sotsiaaltöötajad üldise raamistiku puudumise tõttu tegutsenud hetkevajaduste/võimaluste piirides ning tõhusaima hoolekande mudeli loomine on jäänud pigem tuleviku hooleks. Kuigi praktika mitmekesisus (omavalitsuste erinev hoolekandekorraldus) pakub häid võimalusi analüüsiks, ei ole seni

tehtud analüüside hulk olnud piisav, tekitamaks teoreetikute vahel dialoogi.

Samuti võib analüüsi põhjal väita, et 2016. aastal kehtima hakanud sotsiaalhoolekande seaduse uus redaktsioon muutis olulisel määral omavalitsushoolekande eesmärki ja iseloomu. Varasem rõhuasetus vaestehoolekandele asendus universaalse, kõigile mõeldud hoolekande põhimõttega. See muudatus tähendab vajadust uuendada nii sotsiaalteenuste planeerimise, korralduse kui ka rahastamise põhimõtteid. 2018. a hakkas enamik Eesti omavalitsusi tegutsema uutes, haldusreformi järgsetes piirides. Paratamatult on uue geograafilise ja sotsiaaldemograafilise reaalsuse kõrval vaja sotsiaaltöö ümberkorraldamisel arvesse võtta ka viidatud seadusest tulenevaid nõudeid. Nimelt: kõigil samade vajadustega kogukonnaliikmetel on ühesugused õigused; abi, mida omavalitsus pakub (korraldab), peab olema tulemuslik; kasutatavad teenuste rahastusmudelid peavad jätma hoolekande klientidele võimaluse tegutseda edasi aktiivsete kogukonnaliikmetena. **S**

Viidatud allikad

- Aidukaite, J.** (2004). The Emergence of the Post-Socialist Welfare State. The Case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania. Södertörns högskola.
www.diva-portal.org/smash/get/diva2:16651/FULLTEXT01.pdf. (26.02.2018).
- Aidukaite, J.** (2009). Old welfare state theories and new welfare regimes in Eastern Europe: Challenges and implications. *Communist and Post-Communist Studies*, 42(1), 23–39.
- André, C., García, C.** (2014). Local Public Finances and Municipal Reform in Finland. OECD Economics Department Working Papers.
www.oecd-ilibrary.org/economics/local-public-finances-and-municipal-reform-in-finland_5jz2qt0zj024-en. (26.02.2018).
- Andrews, E., Ringold, D.** (1999). Safety Net Reform Strategy in Transition Economies. Mimeo, World Bank, Washington D.C.
- Cerami, A.** (2008). Europeanization and Social Policy in Central and Eastern Europe. Teoses: François Bafoil and Timm Beichelt (toim.) *Européanisation. D'Ouest en Est. Coll. Logiques Politiques*, L'Harmattan: Paris.
- City of Helsinki.** Institutional care for the elderly
www.hel.fi/helsinki/en/administration/administration/services/service-description?id=4582. (26.02.2018).
- Ewijk, H. Van.** (2009). European Social Policy and Social Work. Citizenship based social work. Abingdon Routledge.

- Haldusreformi kontseptsioon.** Eelnõu 17.12.2015. Rahandusministeerium.
www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/kov/151218_haldusreformi_kontseptsioon.pdf (26.02.2018).
- Katz, S., Ford, A. B., Moskowitz, R. W., Jackson, B. A., Jaffe, M. W.** (1963). Studies of illness in the aged: The index of ADL: A standardized measure of biological and psychosocial function. *JAMA*, 185(12), 914–919.
- Lauri, T., Toots, A.** (2015). Eesti heaolupoliitika uuemate heaoluküsitluste taustal. Teoses: Vetik, R. (Toim.). Eesti Inimarengu Aruanne 2014/2015. Löksudest välja (20–25). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.
www.kogu.ee/wp-content/uploads/2015/06/EIA-2015.pdf (06.03.2018).
- Lawton, M. P., Brody, E. M.** (1969). Assessment of older people: self-maintaining and instrumental activities of daily living. *Gerontologist*, 9, 179–186.
- Maruste, R.** (1997). Põhiseadus ja selle järelvalve. Võrdlevad selgitused. Kommentaarid. Tekstid. Juura.
- Paine, M.** (2014). *Modern Social Work Theory*, Fourth Edition, Palgrave Macmillan.
- Pihor, K., Timpmann, K., Batueva, V.** (2011). Kohaliku omavalitsuse poolt isikult ja/või perekonnalt sotsiaalteenuste eest tasu nõudmine. Uuringu aruanne. SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, AS EMOR
www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/08/Kohaliku-omavalitsuse-poolt-isikult-jav%C3%B5i-perekonnalt-sotsiaalteenuste-est-tasu-n%C3%B5udmine.pdf (26.02.2018).
- Ploom, K.** (2017). Kohaliku omavalitsuse väljakutsed sotsiaalteenuste osutamisel. *Sotsiaaltöö, 1 Päevakeskuse teenused 2011–2015*, Sotsiaalministeerium.
- Reiljan, J., Laaser, C.-F., Schrader, K.** (2014). Structural weaknesses as barriers to social progress in Estonia. University of Tartu, Faculty of Economics and Business Administration Working Paper Series, 96, 1–23.
- Toots, A., Bachmann, J.** (2010). Contemporary Welfare Regimes in Baltic States: Adapting Post-Communist Conditions to Post-Modern Challenges. *Studies of Transition States and Societies*, 31–44.
www.tlu.ee/stss/wp-content/uploads/2010/11/TootsBachmann.pdf (26.02.2018).
- Trumm, A., Ainsaar, M.** (2008). Zwischen Marginalität und Universalismus: Das estnische Wohlfahrtssystem. Teoses: Schubert, K., Hegelich, S., Bazant, U. (toim) Europäische Wohlfahrtssysteme. Ein Handbuch Wiesbaden: Springer Verlag. 187–207.
- Veermäe, E.** (2017). Sotsiaalvaldkonna väljakutsed. Ettekanne ajakirja Sotsiaaltöö juubelikonverentsil 30.10.17.
- Wittenberg, R., Hu, B.** (2015). Projections of Demand for and Costs of Care for Older People and Younger Adults in England, 2015 to 2035. PSSRU Discussion Paper 2900.
www.pssru.ac.uk/pdf/DP2900.pdf. (06.03.2018).
- World Bank** (2017). Reducing the Burden of Care in Estonia. Interim Report.
https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/hoolduskoormus/estonia_ltc_report_final.pdf. (06.03.2018).

Kuidas luua paremaid suhteid kogukonnas?

Valik mõtteid ja ettepanekuid ajakirja Sotsiaaltöö juubeliüritusel osalenuilt

- Sotsiaalteenuste osutajaid teeb murelikuks erivajadusega (sh vaimse tervise probleemi või sõltuvushäirega) inimeste stigmatiseerimine. Probleemiks on eelarvamuslik suhtumine, elanikkonna eri rühmade vastandamine ning vähene empaatia abivajajate ja nende lähedaste suhtes. Samas on ka häid näiteid, kuidas kohalik omavalitsus, teenuseosutaja ja kodanikeühendused on koos pingutades suutnud mõne aastaga saavutada selle, et kogukonna suhtumine pagulastesse või psüühiliste erivajadustega inimestesse on muutunud palju paremaks.
- Töövõimereformi tõttu tuleb praegu tegeleda ka tööandjate teadlikkusega: nad teavad, et peavad võtma tööle erivajadusega inimesi, ent küsivad, kuidas nendega toime tulla. On tööandjaid, kelle teadlikkus on vähene, aga ka selliseid, kes on hea meelega valmis erivajadusega inimesi palkama.
- Paljude inimeste osalemist kogukonna elus takistab nende vajadusi mitteamestav elukeskkond. Suuri summasid kulutatakse eluasemete kohandamiseks, peagi avanevad selleks ESFist uued võimalused. Kinnisvaraarendajatele võiks aga anda tellimuse, et nad laseksid uute elamute esimesele korrusele planeerida puudega inimestele, väikeste lastega peredele ja eakatele kergesti ligipääsetavaid kortereid.
- Kui mõnes piirkonnas on kavas avada uus hoolekandetasutus või majutada sinna hoolekandeteenuseid kasutavaid inimesi, kellesse kogukond suhtub tõrjuvalt, siis suhete loomist ja üksteisega kohanemist tuleks alustada samhaaval. Ette valmistada tuleb nii kogukonda kui ka inimesi, kes on sinna liikumas. Tuleks arvestada ka võimalike tagasilöökidega ja tegutseda paindlikult.
- Paljud ütlevad, et nad põhimõtteliselt aktsepteerivad erinevusi ja nõustuvad, et sõltuvushäirega vm erivajadusega inimestel on teenuseid vaja, kuid nad ei taha neid oma naabriteks. Osa inimesi ei julge oma arvamust välja öelda, nad noogutavad kaasa jõulisema häälega kogukonnaliikmetele.
- Sageli põhjustavad vastuseisu teadmatus ja põhjendamatus hirmud. Kogukonnale tuleks selgitada, missuguseid teenuseid ja toetusi pakutakse kogukonda elama asunud inimestele ning mida teenusepakkuja teeb kogukonna turvalisuse parandamiseks.
- Inimeste hoiakute ja suhtumise muutmine on järjepidev töö, kommunikatsioon ja suhetele loomine on sotsiaalteenuste osutamise olulised osad. Kaasata tuleks ka kommunikatsiooni-spetsialiste, kes oskavad teavitustegevused asjatundlikult läbi viia. Kampania kõneisikutena tasub kasutada positiivselt mõjutavaid eeskujusid, nagu nt Tanel Padar täiskasvanute õppimise kampanias.
- Tuleks katsuda tekitada inimestes uhkustunnet selle üle, et nende kogukond tuleb toime teenuse osutamisega. Kui esimesed kogemused on head, siis julgustavad need jätkama.
- Läbi rääkida ei saa üldsusega, seda saab teha kogukonna esindusega. Et selgitada loodava asutuse või pakutava teenuse eesmärke, saab korraldada kohtumisi kogukonna esvedajate ja aktiivsete liikmetega. Hea, kui saab läbi rääkimiste laua taha kodanikeühendused, kes on volitatud esindama kohalikke elanikke, ja ka kogukondade arvamusi liidrid ehk siis inimesed, kelle sõna maksab. Neid peab kuulama ja katsuma nende kogemusi mõista, see aitab kogukonnaga ühist keelt leida. Üheks

koostööpartneriks on korteriühistud, kes puutuvad lähedalt kokku elanike probleemidega ja saavad neid aidata.

- ♦ Oluline sihtgrupp on ka inimestega oma töös otseselt kokku puutuvad spetsialistid, nt õpetajad, sotsiaal- või hoolekandetöötajad – sellel, kuidas nemad suhtuvad inimestesse ja olukordadesse, on suur mõju kogukonnale.
- ♦ Kui on plaan rajada kogukonda uus asutus (nt avada süstlavahetuspunkt või uus hoolekodu), siis on avalikkuse eelnev teavitamine sellest kohustuslik. Sellest, kui soovitakse osta üksikisikule elamusse korter, ühistu liikmeid aga teavitama ei pea. Erivajadustega inimestel, nagu ka kõigil teistel kogukonna liikmetel, on õigus ise valida elukoht, seda kinnitab ka ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni artikkel 19. Kui inimene ei suuda ise korterit leida, siis teeb seda teenuseosutaja. Tõuseb ka selline küsimus: kui küsiksime ühistult luba inimese majja elama asumiseks, siis kas me ei stigmatiseeri teda sellega juba ette?
- ♦ Uute inimeste kogukonda tulekust rääkides tuleks alati lahustada nn suuremad kategooriad indiviideks. Ükski inimene ei ole ju ainult puudega või hädas olev isik. Igaüks on omaette isiksus ja sellisena väärtuslik. Inimese individuaalsuse esile toomine lähendab teda kogukonnale.
- ♦ Väärtuste kujundamine võtab mitu põlvkonda. Vanemate põlvkondade juba juurdunud hoiakuid on muuta päris keeruline. Sallivuse kujundamist võiks alustada juba lasteaias – lapsed hakkavad eakaaslastega kergesti suhtlema ega lase end erinevustest väga segada.
- ♦ Uude kohta asunud inimestel tuleb aidata seal kohaneda ja suhteid luua. Varem

hoolekandenasutuses elanud psüühikahäirega inimene, kes asub elama iseseisvalt, vajab tuge, et ta saaks kohe abi, kui tekib probleem või tema tervis halveneb. Tegevusjuhendaja vm tugiisik saab aidata tal ka suhteid luua ja hoida nii tööturul kui ka elukohas.

- ♦ Tähtis on erivajadustega inimeste endi võimestamine, nende hääleõiguse kehtestamine. Kogukonnaga liitunud psüühilise erivajadusega inimesed saavad ju aru, kuidas teised neisse suhtuvad, et neid ei pruugita sinna tahta. Hoolekandenasutused valmistavad inimesi ette selleks, mis neid oodata võib, ja õpetavad enda eest seisma. Erivajadusega inimesed peaksid ka ise võtma rohkem vastutust ja mõtlema, kuidas nad saavad kogukonda panustada.

- ♦ Kogukonna mõiste on lai, see võib tähistada nii suuremas piirkonnas, linnaosas või asumis elavaid inimesi kui ka ühe korteriühistu liikmeid. Kogukond koosneb paljudest eri vaadete ja kogemustega inimestest. On tugevaid, kokkuhoidvaid ja uutele tulijatele avatud kogukondi, kuid on ka selliseid, kus ei olda valmis võtma sotsiaalset vastust.

- ♦ Suures anonüümses kogukonnas võib abivajajal olla raskem hakkama saada. Kogukonnatöö üks ülesanne ongi soodustada inimeste läbikäimist ja koostööd. Sidemete loomiseks pakuvad häid võimalusi niisugused tegevused, millest uued inimesed saavad osa võtta koos teiste kogukonna liikmetega: nt päevakeskuse huviringid, uusi oskusi õpetavad koolitused, maja heakorratööd. Heaks näiteks on sotsiaalne talupidamine, mis pakub töö- ja suhtlemisvõimalust nt puude või sõltuvusega või eluraskustesse sattunud inimestele. **S**

Nähtus „mitte minu tagahoovis” kogukonna arengu seisukohast

Zsolt Bugarszki, Ph.D

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi lektor

Nähtus NIMBY viitab inimeste vastuseisule arendusettepanekutele, mis viiakse ellu neile liiga lähedal. Sotsiaalteenuste osutajatel on kasulik mõista avalikkusele iseloomulikke jooni, et ennustada NIMBY reaktsioone paremini ja koostada sobivad strategiad nendega toimetulekuks.

Nähtus „mitte minu tagahoovis” (ingl *Not in My Backyard* ehk NIMBY) viitab inimeste vastumeelsusele, kui nende naabruskonda plaanitakse luua midagi soovimatut. See väljend võeti kasutusele 1970. aastate keskpaigas Ameerika Ühendriikides, sealset keskkonnapoliitikat ja tuumaelektrijaamu puudutavate avalike arutelude kontekstis.

Mõiste ja selle tagamaad

NIMBY on halvustav mõiste, see viitab inimeste vastuseisule arendusettepanekutele, mis viiakse ellu neile liiga lähedal; sageli peavad selliselt meelestatud elanikud muudatust küll ühiskonnale vajalikuks, kuid arvavad, et see peaks aset leidma neist kaugemal.

NIMBY kontseptsiooni võib rakendada ka inimestele, kes toetavad mõnda ettepanekut (nt eelarvekärped, maksutõus, vallandamised, sisseränne või energia säästmine), kuid nad on selle rakendamise vastu viisil, mis võib mõjutada nende elu või nõuda neilt mistahes ohvreid.

Seda väljendit kasutavad ka sotsiaalteenuste osutajad ja võrdsete võimaluste kaitsjad, viidates sellele, et sotsiaalsel klassil, rassil või puudel põhinev vastuseis naabruskonda rajatavatele hoolekandeesutustele näitab sotsiaalse südametunnistuse puudumist.

Vaimse tervise, puuetega inimeste hoolekande ja uimastisõltlaste abistamisega tegelevad spetsialistid ja poliitikakujundajad järgivad poliitika- ja abimeetmeid valides enamasti tõenduspõhisuse või tõenditeadlikkuse põhimõtet. Hoolimata viimaste aastakümnete jooksul kogutud paljudest tõenditest, et vaimse tervise või alkoholi- ja uimastiprobleemidega inimesed saavad ravist ja hoolekandeteenustest märkimisväärt kasu, levib kohalike omavalitsuste juhtide ja elanike seas sageli NIMBY mentaliteet, kui jutuks tuleb selliste teenuste osutamine nende kogukonnas.

Toon ühe näite. Kogukonnad, keda on palutud, et nad võtaksid oma naabriteks toetatud eluaseme teenuse kasutajaid, on

põhjendanud oma vastuseisu mitmeti:

- arvatakse, et nende naabruskonda tuleb ebaõiglaselt palju toetatud eluasemeid või muid hoolekandeteenuseid osutavaid üksusi
- ollakse mures, et toetatud eluasemed vähendavad kogukonna võimalusi luua naabruskonda teisi ja laiemalt kasulikke maakasutuslahendusi (nt turuhinnaga elamud või taskukohased eluasemed üksikisikutele ja peredele, kes ei vaja toetatud eluaset)
- kõige enam kardetakse negatiivset mõju naabruskonnale.

Naabrid on muu hulgas mures, et toetatud eluasemed võivad suurendada kuritegevust, et need kurnavad naabruskonna teenuseid ja infrastruktuuri ning toovad kogukonda inimesi, kelle välimus või käitumine tekitab elanikes ja külalistes ebamugavustunnet või et naabruskonna elukvaliteet halveneb muul viisil. Kõige enam kardetakse siiski seda, et toetatud eluasemete loomine alandab naabruskonna kinnisvara hindu: võib väheneda potentsiaalne tulu kinnisvara müügil ja sellega kaasneda naabruskonna üldine allakäik.

Tugevat vastuseisu vaimse tervise ja sõltuvusprobleemidega inimeste rehabilitatsiooniasutuste või füüsilise või vaimse puudega inimestele mõeldud tugiteenustega elamispindade suhtes põhjustavad sageli inimeste põhjendamatud hirmud, kuigi selliste hirmude taga olevatele väidetele pole tõendusmaterjali leitud enam kui 40 aasta vältel. (Dear 1977, 150–157)

*Asjaolu, et inimesed
organiseeruvad, väljendavad
oma arvamust ja suudavad läbi
viia kooskõlastatud tegevusi, ei
ole iseenesest üldse halb, kuigi
NIMBYt kasutatakse sagedamini
negatiivses tähenduses.*

Hoolimata sellest, et toetatud eluasemeid käsitletakse üha enam kui efektiivset ja kulu-tõhusat viisi pakkuda püsivat ja taskukohast elukohta inimestele, kes on kodutuks jäämise ohus (Lipton jt 2000, 479–486), võib kogukonna vastupanu olla äge.

NIMBY kogukonna arengu vaatenurgast

Kuigi kirjeldatud nähtusel on tavaliselt negatiivne varjund (Nimbyd, Nimbyism), võime seda kogukonna arengu seisukohast pidada teadlikuks ja tihti kooskõlastatud kogukondlikuks tegevuseks.

NIMBY kontekstis aset leidvad tegevused hõlmavad tihti kogukondlike algatusrühmade loomist, et koos tegeleda planeeritava (soovimatu) asutusega seotud probleemidega. Suureneb kogukonnaliikmete teadlikkus ja valmisolek töötada plaanidele vastu või siis hakatakse toetama tegevusi ja programme, mis nimetatud probleeme lahendavad või vähendavad (Chang ja Jacobson 2010, 660–679).

Asjaolu, et inimesed organiseeruvad, väljendavad oma arvamust ja suudavad läbi viia kooskõlastatud tegevusi, ei ole iseenesest üldse halb, kuigi NIMBYt kasutatakse sagedamini negatiivses tähenduses.

Robert D. Putnam kirjeldab raamatus „Üksi keeglisaalis” (Putnam 2000), kuidas ameeriklased on kaugenenud poliitikas osalemisest; täheldada võib valimisaktiivsuse, avalikel koosolekutel ja komisjonide töös osalemise ning poliitiliste parteide heaks töötamise vähenemist. Samuti toob Putnam välja, et paljude kodanikuühenduste, ametiühingute ja korporatsioonide liikmete ja vabatahtlike arv on vähenenud. Traditsioonilised kogukonnad on kadumas. Putnam kutsub üles kodanikuühiskonda teadlikult kujundama ning taaselusutama kohalikke kogukondi ja naabruskondi.

Nõukogude Liidu järgsete ja postkommunistlike riikide vaatepunktist ei piirdu

langus ainult kodanike teadliku kogukonnas osalemise vähenemisega. Olukorra muudab keerukaks ka see, et isegi 25 aastat pärast kommunistliku ideoloogia kokkuvarisemist on kogukonna mõiste siiani teatud mõttes problemaatiline. (Wilken, Bugarszki jt 2017, 1–12)

Selle asemel, et pidada NIMBYt ühiskonnas soovimatuks nähtuseks, on kasulikum mõista avalikkusele iseloomulikke jooni, et ennustada NIMBY reaktsioone paremini ja koostada sobivad strateegiad nendega toimetulekuks. Olulised näitajad on sageli:

- avalikkuse teadmiste tase
- avalikkuse kaasatus
- avalikkuse suutlikkus mõjutada asjassepuutuvate organisatsioonide, näiteks kohalike omavalitsuste otsuseid (Health ja Palenchar 2000, 131–162).

Avalikkuse eri tüübid on äratuntavad ühiste käitumismustrite järgi. Suhtlusmustreid on võimalik mõista, kui mõõta, kuidas avalikkuse liikmed tajuvad olukordi, kus neid mõjutavad organisatsioonide tegevuse tagajärjed.

Aktiivse avalikkuse puhul on kaasatuse ja probleemide tajumise tase tõenäoliselt kõrge, piirangute tajumise tase aga madalam. Kuna inimesed mõistavad, kuidas probleem neid mõjutab, ning usuvad, et nad saavad selle lahendamiseks midagi ära teha, siis Grunigi arvates otsib selline avalikkus aktiivselt informatsiooni ja tegutseb selle põhjal (Grundig 1997, 3–46).

Teadlik avalikkus töötleb saadud teavet ja võib samuti asuda tegutsema, kuid teda piirab madalam kaasatuse ja probleemide tajumise tase või kõrgem piirangute tajumise tase.

Latentne avalikkus ei ole täiel määral teadlik oma seotusest probleemi ja asjassepuutuva organisatsiooniga või oma kaasatusest probleemi lahendamisse. Selline avalikkus võib muutuda aktiivseks või teadlikuks,

kui informatsiooni lisandumine muudab probleemi tajumist.

Mitteavalikkust probleem ei huvita, inimesed osalevad probleemiga tegelemises minimaalselt. Mitteaktiivsed rühmad on vähe teadlikud asjassepuutuvast asutusest ja selle toimingutest ning neil puudub sellega seos; nad ei pruugi veel tajuda avaliku otsuse tagajärgi ja võivad olla ühiskondlike küsimuste suhtes ükskõiksed.

Kogukonna arengu vaatenurgast ja samuti demokraatliku ühiskonna seisukohast ei saa väita, et meie eesmärk on suurendada latentse avalikkuse või mitteavalikkuse osatähtsust, et sellega ära hoida NIMBY nähtuse avaldumist. Kui inimesed ei ole teadlikud oma seotusest kohalike probleemidega või nad lihtsalt ei hooli, sest kogukonnaga seotud küsimused neid ei huvita, siis tõenäoliselt ei korralda nad ka protestiüritusi uue rühmakodu või sisserändajate tugikeskuse rajamise vastu.

Sotsiaalse vahetuse teooria

Selleks et tõhusalt tegeleda nähtusega „mitte minu tagahoovis“, on kogukonnasuhete uurijad (Chung, Jinbong jt 2016, 424–452) välja pakkunud välja sotsiaalse vahetuse teooria (*Social Exchange Theory*, SET) raamistiku.

SETi peamiseks põhimõtteks on see, et inimsuhtluse põhivorm hõlmab sotsiaalsete ja materiaalsete ressursside vahetust ning avalikkus soovib alati oma vahetustegevuse tulemust maksimumini viia (Kelley ja Thibaut 1978).

Teisisõnu analüüsivad inimesed suhteid sõlmides kulusid-tulusid. Sellist sotsiaal-majanduslikku lähenemist arvestades on inimestel muutusteks vähe stiimuleid, välja arvatud juhul, kui tajutavad hüved ületavad kulusid märkimisväärselt.

NIMBY olukorras on teatud elanikkonna rühmad mures potentsiaalselt kahjuliku rajatise pärast seetõttu, et kõnealuse probleemi

lahendamine ja nende enda vajadused lähevad vastuollu (Burns ja Slovic 2012, 579–582).

Näiteks kogukonnad, kes tajuvad potentsiaalset kahju, mida uus hoolekandenasutus naabruskonnale kaasnevate sotsiaalprobleemidega tekitada võib, on väiksema tõenäosusega selle asutuse suhtes positiivselt meelestatud.

Arvukatest riskidest hoolimata võivad aga toetavad ja kaasatud elanikkonna rühmad luua asutuse jaoks soodsa ühiskondliku toetuspinna, kui kogukonna liikmed loodavad, et uue asutuse loomisega kaasnevad ka majanduslikud, sotsiaalkultuurilised ja psühholoogilised hüved (Miller 2010, 85–112).

Mõju-uuringutes (Gursoy, Jurowski jt 2002, 79–105) on näiteks väidetud, et uued sotsiaalteenused või ümberasustatud immigrandid võivad anda kohalikule kogukonnale tõeke töökohtade loomiseks ja nii ka sissetuleku, maksutulu ja äri võimaluste kasvuks. Teadustöodes on välja toodud ka kasu, mis tuleneb kogukonda rajatud asutusega kaasnevatest sotsiaalkultuurilistest ja psühholoogilisest hüvedest. Mainitud hüvede hulka kuuluvad uhkus oma kogukonna üle,

kultuuripärandi tajumine jm kultuurilised väärtused. Miller ja Sinclair (2009, 37–52) leidsid, et kuigi osa kogukonnaliikmeid olid teadlikud valdkonnaga seotud riskidest, oldi valmis nendega leppima, kuna vastutasuks kasvasid töötamise võimalused ja psühholoogilised hüved (näiteks tööle saanud inimeste uhkus oma ameti ja kogukonna üle).

Kokkuvõttes viitab SET sellele, et potentsiaalselt kahjuliku rajatise positiivseid eeliseid rõhutavate sõnumite levitamine kogukonnas muudab kogukonna eri rühmade meelestatust asutuse rajamise suhtes positiivsemaks ja seeläbi osaleb kogukond tõenäolisemalt uut ideed toetavates tegevustes.

NIMBY nähtusega tegeledes tuleb mõista nii tegelikke kui ka põhjendamatuid hirme ja muresid. Kogemused näitavad, et arvukate teaduslike andmete ja tõendite esitamisest üksi ei piisa selleks, et avalikku arvamust muuta.

Suhtumisi saab muutma hakata aktiivse kommunikatsioonistrateegiaga ning spetsialistid, kes soovivad avada uusi asutusi või rakendada uut poliitikat, peavad oskama avalike suhete valdkonnas professionaalselt tegutseda. **S**

Viidatud allikad

- Burns, W. J., Slovic, P.** (2012). Risk perception and behaviors: anticipating and responding to crises. *Risk Analysis*, 32:4, 579–582.
- Chang, L., Jacobson, T.** (2010). Measuring participation as communicative action: a case study of citizen involvement in and assessment of a city's smoking cessation policy-making process. *Journal of Communication*, 60:4, 660–679.
- Dear, M.** (1977). Impact of Mental Health Facilities Upon Property Values. *Community Mental Health Journal*, 13(2), 150–157.
- Grunig, J. E.** (1997). A situational theory of publics: conceptual history, recent challenges and new research. Teoses: **Moss, D., MacManus, T., Verčič, D.** (Eds), *Public Relations Research: An International Perspective*, International Thompson Business Press, London, 3–46.
- Gursoy, D., Jurowski, C. Uysal, M.** (2002). Resident attitudes: a structural modeling Approach, *Annals of Tourism Research*, 29:1, 79–105.
- Hallahan, K.** (2000). Inactive publics: the forgotten publics in public relations. *Public Relations Review*, 26:4, 499–515.
- Heath, R. L., Palenchar, M. J.** (2000). Community relations and risk communication: a longitudinal study of the impact of emergence response messages. *Journal of Public Relations Research*, 12:2, 131–162.

- Kelley, H., Thibaut, J.** (1978). *Interpersonal Relations: A Theory of Interdependence*, John Wiley and Sons, New York, NY.
- Ledingham, J. A., Bruning, S. D.** (2001). Managing community relationships to maximize mutual benefit: doing well by doing good, in Heath, R.L. (Ed.), *Handbook of Public Relations*, Sage, Thousand Oaks, CA, 527–534.
- Lipton, FR.** et al. (2000). Tenure in Supportive Housing for Homeless Persons with Severe Mental Illness. *Psychiatric Services*. 51:4, 479–486.
- Miller, B. M., Sinclair, J.** (2009). Community stakeholder responses to advocacy advertising: trust, accountability, and the persuasion knowledge model. *Journal of Advertising*, 38:2, 37–52.
- Miller, B. M.** (2010). Community stakeholders and marketplace advocacy: a model of advocacy, agenda building, and industry approval. *Journal of Public Relations Research*. 22:1, 85–112.
- Putnam, R.** (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Wilken, J.-P., Bugarszki, Z., Hanga, K., Narusson, D., Saia, K., Medar, M.** (2017). Community orientation of services for persons with a psychiatric disability Comparison between Estonia, Hungary and the Netherlands. *European Journal of Social Work*, 1–12.
- Wonjun, C., Jinbong, C., Chang, W. W, Soobum, L., Christina E. S.** (2016). Community relations dealing with a not in my back yard (NIMBY) context: An experimental application of situational theory of publics and social exchange theory. *International Journal of Conflict Management*, 27:3, 424–45

Kusagil mujal. Kuidas avaldub nähtus „Mitte minu tagahoovis” Eestis?

Valter Parve: Mu ees on eelmise aasta 27. jaanuari Pärnu Postimees ja selle esiküljel ajakirjanik Teet Roosaare artikkel silmatorkava pealkirjaga „Mai elanikud sõdivad jalgpalliväljakute vastu”. Tekstist selgub, et ligi poolsada sealkandis elavat inimest mitte ei ole põhimõtteliselt spordiväljakute vastu, vaid et soovitakse neile leida kohta, mis ei asuks elamupiirkonnas. Kardetakse, et vahetus läheduses (30–40 m elamutest) toimuma hakkavad treeningud ja võistlused tekitavad probleeme seoses osalejate sõidukite parkimisega. Kõnesolevas piirkonnas juba on üks jalgpalliväljak ning see annab aluse oletada, kuivõrd uute lisandumine kasvatab seni kogetud valgus- ja mürareostust.

Mõned aastad tagasi oli Pärnus juhus, kus elanikud astusid vastu AS Hoolekandeteenused kavale renoveerida Väike-Posti tänavas lagunev lasteaiakompleks eesmärgiga rajada sinna vaimupuuetega inimestele teenuseid pakkuv asutus. Plaani vaidlustav allkirjade kogumine sisaldas ka argumenti, et teistsuguste inimeste lisandumine võib kahandada sealtkandi kinnisvara väärtust. Argument oli otsustajate jaoks sedavõrd veenev, et plaan teoks ei saanudki.

Võib ainult oletada, et kui läbirääkimiste laua taha oleks olnud õigel ajal kaasatud tugeva identiteediga kogukond, siis võinuks kõik lõppeda teistmoodi. Kui inimesi liidab kogukonnaks hirm nende heaolu kahjustada võiva muudatuse ees, siis on arendajatel liiga hilja otsida laiemat huvi nägevaid partnereid. Avaliku sektori lugupidav suhtumine kodanikuühendustesse võib olla tegur, mis murendab inimeste NIMBY-suhtumist.

Rait Kuuse, *sotsiaalministeeriumi sotsiaalala aseksnitsler, sotsiaaltöö doktorant:*

„Mitte minu tagahoovis“ ehk NIMBY on kujunenud meie ühiskonnas üsna tuttavaks nähtuseks. Iseäranis teravalt on see väljendunud riikliku hoolekandepoliitika rakendamisel: näiteid erihoolekandeaasutuste sulgemisel ja uute rajamisel tekkinud vastuseisudest on küllaga. Kuid teema oli näiteks teravalt esil ka seoses sõjapõgenike vastuvõtmise korraldamisega.

2000. aastate alguses käivitatud suurte hoolekandeaasutuste reform on Eestis toimunud suuresti Euroopa Liidu struktuurivahendite ja muu välisabi toel. Vanad suured lastekodud on suletud ja asendatud väiksemate peremajadega ning sama suund on erihoolekandes. Seega võiks eeldada, et rahvas on juba harjunud võetud suunaga ja sellega, et erivajadustega inimesed elavad meie hulgas. Paraku on vastasseis viimastel aastatel isegi tugevnenud.

Kui suurte asutuste sulgemise puhul ei olegi alati tugevat avalikku vastupanu, siis uusi avades kohtame seda pea alati. Teinekord oleme seetõttu veidras „kahvlis“: ühed soovivad hooldekodu lahkumist ja teised ei soovi selle elanike saabumist. Näiteid on ka selle kohta, kus suure hooldekodu lahkumise vastuargumendiks tuuakse töökohtade vähenemine või taristu probleemid konkreetses piirkonnas, mitte niivõrd elukorralduslikud küsimused. NIMBY nähtus saab tuge oskuslikust sotsiaalmeedia kasutamisest ja poliitilise debati tekitamisest. Mõne debati puhul ei olegi enam tuvastatav, et kas tegu oli tõsise mure, poliitiliste punktide võitmise või lihtsalt mõne üksiku inimese jonniga.

Kuigi avalikkuse reaktsioonide põhjal võib kohati tunduda, et „erinevatel“ inimestel ei ole meie kogukonnas kohta ja inimesed on erakordselt ebatoletantsed, siis päris nii see ei ole. Minu arvates oleme ühiskonna arengus jõudnud sellesse punkti, kus ülalt alla toimunud otsustamise aeg on möödas ning inimesed soovivad ise rohkem kaasa rääkida. See on loomulik ning eeldab senisest paremat ära kuulamist ja kaasamist. Poliitikakujundajatel tuleb pidevalt mõelda, kuidas kasutada seda kaasaraäkimise soovi nii, et ühiskonna seisukohalt olulised küsimused saaksid hea lahenduse.

Aljona Kurbatova, *nakkushaiguste ja narkomaania ennetamise osakonna juht, Tervise Arengu Instituut:* Üheks paljudest näidetest NIMBYist Eestis on kogukonna vastuseis kahjude vähendamise teenuste, rahva seas tuntud kui süstlavahetuspunkti rajamisele Põhja-Tallinnas. Hoolimata teaduspõhistest tõenditest, et süstlavahetus aitab vähendada HIVi nakatumist ning hoida kokku HIV ravi kulusid, on inimesed enda kodu lähedal asuvalle süstlavahetusele vastu. HIV võib levida süstides ennast sama süstlaga, mida kasutas HIV positiivne, kuid järjest enam ka seksuaalsel teel. Seeläbi puudutab narkootikumide tarvitavate inimeste riskikäitumine kogu elanikkonda.

Maailmapraktikas on narkootikumide süstivate inimestele rajatavate keskustega seotud kahju ja kasu mitmekülgsest uuritud. Kuigi lähenemisi ja seisukohti on erinevaid, ollakse nõus, et keskuse mitterajamine või sulgemine ei lahenda elanike tõstatatud probleeme. Keskusi rajatakse piirkonda, kus enamik narkootikumide süstivad inimesi elab, liigub või tegutseb. Ilma keskusteta jäävad narkootikumide tarvitajad piirkonda edasi tegutsema ilma, et keegi neil silma peal hoiaks või nendega tegeleks.

Süstlavahetus on vaid üks osa kahjude vähendamisest ning enamasti ei pakuta seda teistest teenustest eraldi. Lisaks süstlavahetusele on kahjude vähendamise keskustes võimalik saada nõustamist (psühholoogiline, sotsiaalnõustamine, võlanõustamine), testimist haiguste suhtes, riide- ja toiduabi, aga ka näiteks üledoosi puhul elupäästvat ravimit naloksooni ja koolitust selle kasutamiseks. Kõik see aitab oluliselt vähendada narkootikumide tarvitamisega seotud ühiskondlike kahjusid – suurendab ravile pöördumist ja vähendab riskikäitumist (nt juhendades käituma nii, et haigustesse, sh HIVi nakatumise risk oleks võimalikult väike). Lisaks aitab selline keskus vähendada maas vedelevate süstalde hulka ning suurendada piirkonna puhtust ja seal elavate inimeste turvalisust.

Elen Preimann, MTÜ Erihoolekandeteenuste Pakkujate Liit, juhatuse esimees:

Töötades AS Hoolekandeteenused teenuste arendusjuhina, on nähtus NIMBY mulle väga tuttav. Oleme aastast 2012 sulgenud viis erihooldekodu, mis asusid vanades mõisahoonetes, linnadest kaugel, omaette ja eraldatult. Seal elanud inimestele (praegu juba pea 800 inimesele) oleme Euroopa Regionaalarengu Fondi raha abil ehitanud või ostnud uued elukohad linnade veerele või teiste linnakodanike elamiste sekka. Protsess jätkub. Aga see ei ole olnud kerge – alates kruntide leidmisest ja lõpetades korteriühistute liikmete hirmude vaigistamisega.

Just hirm on see, mida me oleme kohanud. Välja paistab see vastumeelsusena: „Miks te tahate nad tuua siia?“, „Mis neil seal mõisas häda oli?“, „„Sellised“ on alati ju hullumajas olnud“. Nagu Zsolt Bugarszki oma artiklis välja toob, on NIMBY põhjus teadmatus ja sellest tingitud eeldamine. Teadmatus tekitab mõistagi hirmu ja hirm omakorda vältimiskäitumist – muutus lõhub turvalisuse tunde, aga *status quo* on ju palju mõnusam. Ja võibki olla. Kellele ekstreemsport ei istu, see sellega tegelema ei pea. Aga kui *status quo*’st loobumine annab kaasinimestele võimaluse paremaks eluks (nt leida töökoht, käia kinos), samas minu elu oluliselt mõjutamata, tuleks julgus kokku võtta ja vaadata, äkki olid hirmul lihtsalt suured silmad. Jah, võibolla tuleb mõni erihoolekande klient trepikojas vastu ja tahab kättpidi teretada, inimesed aga ei ole sellega harjunud. Äkki see on hoopis tore?

Küsisin ESTA teemapäeval sotsiaalkaitseminister Kaia Iva käest nõu, mida me saaksime teha, et erihoolekandeteenuse inimestesse suhtutaks natukenegi paremini. Ta vastas, et ühiskond peab kasvama. Olen sellega nõus. Aga leian, et meie, sotsiaalvaldkonnas tegutsejad, peamegi ühiskonda kasvatama: jagama infot, kuulama, mida kardetakse ja selgitama, rääkima rohkem positiivseid lugusid. Tegema endast oleneva, et eeldamiseks ja hirmuks jääks vähem ruumi. Psüühilise erivajadusega inimesed on seda väärt. Iga inimene on.

Kuidas jääda sotsiaaltöötajaks erialadevahelises koostöös?

Valik mõtteid ja ettepanekuid ajakirja Sotsiaaltöö juubeliüritusel osalenuilt

- ♦ Sotsiaaltööl on oma identiteet, mille osaks on väärtused, erialased teadmised ja töömehetodid, nn oma tööristakast.
- ♦ Sotsiaaltöö identiteedi loomine käib kliendiga toimuva dialoogi kaudu. Klientide vajadused määravad tegutsemispiirid ja tegevusvälja. Sotsiaaltöö adressaadiks ei ole vaid üksikisikud ja perekonnad, vaid ka kogukonnad ja organisatsioonid, kelle heaolusse me panustame.
- ♦ Sotsiaaltöös tuleb kasutada inimestega suheldes neile arusaadavat ja sobivat suhtlemisviisi, kuulata tähelepanulikult ja püüda inimest mõista.
- ♦ Oluline on määratleda ennast sotsiaaltöötajana ka siis, kui töötatakse ametikohal, mille nimetuses puudub sotsiaaltöö, nt toimetulekuraskustega inimeste majandus- või völanöustajana.
- ♦ Erialadevahelises meeskonnas töötaval sotsiaaltöötajal on võimalus tutvustada teistele oma eriala. Sageli saab sotsiaaltöötajast meeskonna koordinaator, kes loob ja hoiab sidemeid inimeste ja organisatsioonide vahel.
- ♦ Teiste erialade esindajad, nt raamatukoguhoidja või terviseedendaja saavad panustada kogukonna aitamise, inimeste toimetuleku ja heaolu edendamisse. Seda ressursi saab sotsiaaltöös ära kasutada. Sotsiaaltöötaja saab külgnevate erialade tegevust koordineerida, kasutada teisi spetsialiste sotsiaalsete eesmärkide saavutamisel.
- ♦ Kui inimesega tegeleb mitu spetsialisti, siis üks neist peab võtma vastutuse jälgida,

et see inimene ei jääks n-ö kahe tooli vahele ega langeks süsteemist välja.

- ♦ Erialadevaheline koostöö tähendab pühendumist ühisele eesmärgile, selles ei tohiks olla hierarhiat. Eri valdkondade spetsialistid peaksid olema teadlikud oma piiridest, kuid suutma ka piiridest välja astuda ja asetada esikohale ühine eesmärk, siis on võimalik koostöös edu saavutada.
- ♦ Sotsiaaltöötaja peab olema teadlik oma elukutse olulisusest ja julgelt välja astuma hierarhia vastu, mis võib tekkida eri valdkondade spetsialistidest koosnevas meeskonnas. Töeline koostöö saabki olla siis, kui kõik osalejad on võrdsed partnerid. Sotsiaaltöö õppekavades tuleks senisest rohkemgi õpetada oskust sünteesida ja näha tervikut, et sotsiaaltöötajad oskaksid paremini argumenteerida oma seisukohti suheldes teiste erialade esindajatega.
- ♦ Erialadevahelist koostööd soodustavad üksikud ühised ainekursused erinevate erialade üliõpilastele, aga ka ümarlauad, ühised koolitused ja seminarid eri valdkondade spetsialistidele.
- ♦ Sotsiaaltöö erialade õppekavade arendamisel püütakse arvestada muutuvate tööturu nõuetega. Üliõpilastes kujundatakse valmidust enesetäiendamiseks ja muutustega kaasas käimiseks, oskust enda karjääri juhtida ja ka muutusi esile kutsuda.
- ♦ Töötame selle nimel, et arendada ja tugevdada sotsiaaltöö eriala, ja seda koos Sotsiaaltöö ajakirjaga. Sotsiaaltöö õppejõud ja üliõpilased jätkavad ajakirjas artiklite avaldamist, kaasates kirjutamisse sotsiaaltöö praktikuid. **S**

Sotsiaaltöö identiteedi põhilised komponendid

Judit Strömpl

Sissejuhatus

Eriala identiteedi taasloomisega tegeleme pidevalt, kui räägime või kirjutame sotsiaaltööst. Kuid see on pigem teadvustamata identiteedi loomine ja seetõttu on hea teha seda aeg-ajalt ka teadlikult. Üldiselt sisaldab mõiste *identiteet* teatud vastuolu. Ühelt poolt tähendab identiteet samasust, sarnasust ja seetõttu ka teatud stabiilsust. Teisalt aga mõistetakse identiteeti protsessina, mis tähendab ka muutumist ehk identiteedi puhul on stabiilsus suhteline. Kuid siiski, rääkides sotsiaaltöö identiteedist, mõeldakse teatud komponentidele, mis on eri aegadel ja eri maailmapaikades samad. Artikli eesmärk on lühidalt kokku võtta sotsiaaltööle iseloomulikud sisulised komponendid, tuginedes eelkõige viimase aja teaduskirjandusele.

Sotsiaaltöö identiteedi kohta ilmub maailmas päris palju erialast kirjandust. Eesti autorite sulest on ilmunud Tiia Tamme (2010) doktoritöö, mis keskendub Tallinna Ülikoolis õppinud sotsiaaltöötajate professionaalsele identiteedile, Airi Mitendorfi doktoritöö osaks olev artikkel Eesti sotsiaaltöö konstrueerimisest (Mitendorf ja van Ewijk 2016) ja Marju Selja (2012) artikkel sotsiaaltöö mõjutavatest diskursustest. Maailmas on

teemat aktiivselt käsitletud eelkõige seoses sotsiaaltöö eriala õpetamisega.¹

Identiteedi uurimisel lähtutakse eelkõige eriala määratlusest, milles kõige paremini peegeldub sotsiaaltöö sisu. Meil on olnud võimalik ka ajakirja Sotsiaaltöö veergudel jälgida, kuidas sotsiaaltöö rahvusvaheline definitsioon on viimastel aastatel muutunud ning et definitsioonid kutsuvad esile kommentaare ja kriitilisi täiendusi (vt Selg 2015, Kõre 2015). Sotsiaaltöö eriala puhul näeme definitsioonide paljusust. Üksnes USA osariikides võistlevad üksteisega 51 definitsiooni, mida iga osariik ja Columbia ringkond² käsitleb teistest suhteliselt sõltumatult (täpsemalt vt Hill jt 2017). Definitsioonide paljusus põhineb tõlgendustel, mida erialaga seotud erinevad toimijad – sotsiaaltöö praktikud, teoreetikud, uurijad ja poliitika kujundajad – sotsiaaltöö kohta esitavad (Webb 2015). Tõlgendusi mõjutavad ka suhted siduserialadega (nt teravishoid, haridus, õigus), sotsiaaltöötajate roll nendes suhetes, ootused sotsiaaltöö suhtes ja võime nendele ootustele adekvaatselt vastata (vt ka Strömpl 2012). Sellele lisandub ka ühiskonna üldine suhtumine abivajajatesse ehk potentsiaalsetesse sotsiaaltöö klientidesse ja ühiskonna ootused sotsiaaltööle probleemide

¹ Vt nt 37 aastat ilmutavat rahvusvahelise levikuga ajakirja Social Work Education. Sotsiaaltöö õpetamise kohta ilmub hulganisti artikleid ka teistes ajakirjades, nt Strömpl jt 2017, ja ajakirjas Sotsiaaltöö, nt Kiik 2008, DiNitto ja Toros 2015 – autor.

² Ameerika Ühendriigid on jaotatud 50 osariigiks ja üheks ringkonnaks – toim.

lahendajana. Sotsiaaltöö teooria ja uurimine on vajalik eelkõige selleks, et analüüsida ja selgitada sotsiaaltöö praktilisi eesmärgi, funktsioone ja rolle. Nendele teadmistele ja analüüsile toetudes toimuvad muutused hoiakutes ja ootustes ning muutub ka eriala identiteet. Üksiku sotsiaaltöötaja erialase identiteedi kujunemine põhineb üldisel sotsiaaltöö identiteedil, sellepärast on oluline selle teemaga süstemaatiliselt tegelda (Oliver 2013, Webb 2015).

Praktika-teooria- uurimuse kolmnurk

Rahvusvahelise Sotsiaaltöötajate Föderatsiooni (IFSW) ja Rahvusvahelise Sotsiaaltöö Õpetavate Kõrgkoolide (IASSW) 2014. a. definitsioonis on sotsiaaltööd praktilise tegevuse kõrval nimetatud ka akadeemilise distsipliinina. Lõpuks sai ületatud teooria ja praktika vastandamine ning eriala sai omaenda teoreetilise raamistiku. Vaidlused selle üle, kas sotsiaaltöö on teiste erialade teooriatel põhinev praktiline eriala või iseseisev, oma teoorial põhinev teadusala, on sellega lõpetatud (vaidluste algusest vt nt Gitterman 2014, Voisin jt 2014). Sotsiaaltöö kui akadeemilise distsipliin tähendab teooria, uurimuse ja praktika ühtsust, st kõik kolmnurga tipud on võrdselt olulised (vt nt Gudliauskaite-Godvade jt 2010, Karvinen-Niinikoski 2005).

Vaidlused sotsiaaltöös on puudutanud ka teisi teemasid, nt küsimust, kas sotsiaaltöötaja peab oma tegevuses silmas pidama eeskätt kliendi või siis laiema kogukonna/ühiskonna huve. Vastusest selle küsimusele sõltub ka sotsiaaltöö põhiline roll olla kas kontrollija või abistaja. Ka siin on osutunud vastandamine näiliseks, sest iga inimese heaolu, mis ongi sotsiaaltöö eesmärk, teenib mitte ainult üksikinimese, vaid ka ühiskonna huve. Sellest kirjutab John Dewey nii: „On lihtsam tingimusi näha eraldatuses, nõuda, et üks osapool

maksaks teiste kulud, muuta neid vastanditeks, selle asemel et avastada reaalsust, kuhu nad mõlemad kuuluvad.” (1966, 4–5). Sellepärast on ka dihhotoomia individ-keskkond sotsiaaltöö lahutamatu osa ning nende lahutamine kahjustab eriala. Harides sotsiaaltöötajaid, me peame aitama selliseid dihhotoomiaid integreerida, selgelt nähes eriala funktsioone ja sotsiaalset eesmärki. Abistamine ja kontroll osutuvad näilisteks vastanditeks, kui mõistame kontrolli mittehierarhilises tähenduses. Hierarhiline kontroll omistab ühele poolele võimu teise poole üle, aga me teame, et selline võim ei vii sotsiaaltööd edasi, kuna sotsiaaltöö eesmärk ei ole kliendi allutamine sotsiaaltöötaja võimule, vaid vastupidi: sotsiaaltöötaja tegevuse eesmärk on aidata kliendil areneda iseseisvaks, vastutustundlikuks ja toimetulevaks indiviidiks. Viimase lausega jõudsim sotsiaaltööle olulise sisulise komponendi juurde, mis algusest peale on olnud eriala juhtivaks ideeks – väärtuste juurde.

Väärtustel põhinev eriala

Sotsiaaltöö juhindub humanistlikest väärtustest, mille aluseks on iga indiviidi ja kogukonna ainulaadsuse tunnistamine, mõistmine ning lugupidav suhtumine nendes; nõrgemate võimustamine, kaasamine ja võrdne võimaluse loomine ühiskonnaelus osalemiseks. Võib öelda, et sotsiaaltöö tekkis just sellepärast, et sotsiaaltöö teerajajatele läksid korda teiste inimeste kannatused. 20. sajandit võib nimetada humanistlike väärtuste institutsionaliseerimise sajandiks, mil inimõigused, sotsiaalne õiglus, võrdsed võimalused ja heaolu said rahvusvaheliste seadustega paika pandud ning neile alla kirjutatud riikidele täitmiseks kohustuslikeks. Need väärtused on sotsiaaltöö aluseks igal pool maailmas. Niisiis võib öelda, et humanistlikud väärtused on kõige olulisem, tugevam ja stabiilsem sotsiaaltöö identiteedi komponent,

millest tuleb lähtuda igal sotsiaaltöötajal oma erialases tegevuses.

Kuid mis on see tegevus, mida võib nimetada n-ö sotsiaaltöö põhitegevuseks, olgu see töö seotud kas klienditööga üksikindiviidi, perede ja gruppide hüvanguks või kogukonnatööga? Autorid, kes püüavad saada vastust sellele küsimusele (vt nt Nuttman-Shwartz 2017, Oliver 2013), leiavad, et igal pool maailmas tegelevad sotsiaaltöötajad inimsuhetega, interaktsiooniga. Olgu see interaktsioon sotsiaaltöötaja ja kliendi, kliendi ja tema vahetu keskkonna vahel või siduserialade spetsialistide vahel. Sotsiaalsed õiglused ja inimõigused saab realiseerida siis, kui inimestevahelised suhted on sõbralikud, üksteist austavad ja toetavad. Sellistel suhetel põhineb koostöö, mis ei toimi olukorras, kui kedagi tõrjutakse, allutatakse, kui inimesed või erialad on jaotatud oluliseimateks ja vähem olulisteks ning nende vahele tekivad piirid.

Oliver (2013) pakub välja sotsiaaltöö ühise rolli nimetusena piiride ületaja (ingl *boundary spanner*) rolli, mis on pärit 1970ndate organisatsioonikirjandusest. Organisatsioonis mängib piiride ületaja vahendaja rolli organisatsiooni ja seda ümbritseva keskkonna vahel. Ta peab oskama professionaalselt suhelda erinevate instantside ja partneritega. Hiljem on piiride ületaja kompetents veelgi laienenud: lisandunud on dialoogi algatamine ja juhtimine, ühiste eesmärkide leidmine ja kokkulepete sõlmimine ning reeglite järgimine ühise eesmärgi saavutamise nimel.

Juba Mary Richmond kasutas sotsiaaltöötaja kohta telefonisti metafoori. 20. sajandi algul oli telefonist inimene, kes ühendab kaableid telefoniaparaatide vahel. Tema võimuses on sidemeid luua. Ta tegutseb piiril, kus indiviid ja tema keskkond, erinevad institutsioonid, mikro- ja makrotasand, indiviid, privaatne sfäär ja riigi avalik sfäär kohtuvad ja asuvad suhtlema. Kui telefonisti metafoor peegeldab

mehhaanilise tegevuse olulisust selles ajas, siis täna peaksime rääkima suhete korraldajast, kes mitte ainult ei tekita võimalust, et osapooled saaksid kokku, vaid juhib suhtlust nii, et leiaks aset dialoog ja osapooli/suhtluspartnereid eraldavad piirid ületatakse.

Sotsiaaltööharidus peab ette valmistama sotsiaaltöötajaid, kes ehitavad sildu eri kallastel olevate inimeste, kogukondade ja organisatsioonide vahel. Nad peavad olema võimelised töötama korraga intrapersonaalsete, interpersoonaalsete ja keskkondlike faktoritega, et juhtida kognitiivseid, emotsionaalseid ja sotsiaalseid protsesse oma tegevusega.

Sotsiaaltöötaja roll koostöövõrgustiku loomisel on lülitada välja hierarhilise võimu suhted, mida toovad koostöösse teiste erialade esindajad. Sotsiaaltöötaja seevastu edendab mittehierarhilist hõlbustavat juhtimist, milleks on vaja tunda kaasaegseid suhtlemisoskusi.

Muutuste esilekutsujana vajab sotsiaaltöötaja temaga kaasa tulevaid inimesi, grupe ja kogukondi, mis aga pole võimalik ilma dialoogita. Seega on sotsiaaltöötaja esmane ülesanne luua sellised tingimused, mis tekitaksid eri osapooltes soovi koostöös osaleda, teisi kuulata ja oma parimat teadmist probleemi lahendamisse pakkuda. Isegi sundkliendi puhul töötab kaasav ja osalemisvõimalust pakkuv suhtlus paremini kui ükskõik mistahes sund.

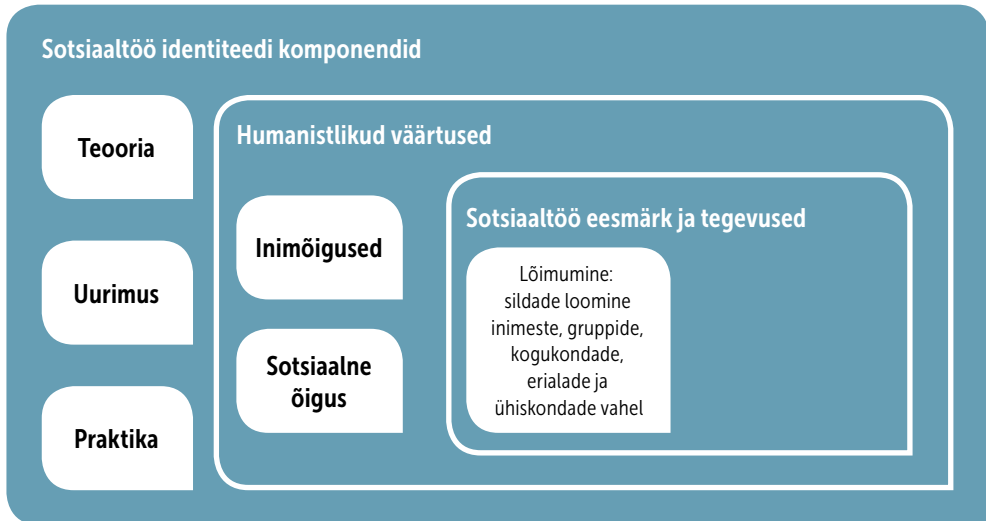
Kui sotsiaaltöötaja on muutuste agent (vt Zastrov 2007), siis Oliver, viidates Edwardsile (2009), rõhutab suhete agentsust (ingl *relational agency*) ehk võimet esile kutsuda ja kasutada inimeste motivatsiooni ja tugevusi, et plaanide tegemisel kõik ressursid ja koostöövalmidus oleks olemas.

Tasakaal empaatia ja kaasamise (ingl *enmeshment*) vahel on sotsiaaltöötaja põhiline ressurss: võime asuda korraga nii süsteemi sees kui ka väljaspool ja luua suhteid, mis viivad muutustele. Sotsiaaltöötajad peavad oskama luua sidemed inimeste vahel, kes neist

endist erinevad, ja selleks nad peavad oskama elada koos erinevustega, aktsepteerides erinevaid kultuure selle sõna laiemas tähenduses

(humanistlikest väärtustest oli eespool juttu).

Esitatud joonis võtab eelpool kirjutatu kokku.

Kokkuvõte

Identiteet ei ole muutumata fenomen, vaid sõltub asjaoludest, mis seda kui sotsiaalset konstrukti mõjutavad. Kui muutub kontekst, muutub ka identiteet. Sellepärast võib öelda, et sotsiaaltöö identiteet, nagu identiteet üldse, on pigem protsess kui miski ükskord ja igaveseks antud fenomen, mis ei muutu iialgi. Kuid

sotsiaaltöö identiteedi põhilised komponendid on siiski püsivad. Samaks jääb ka sotsiaaltöö põhiülesanne: tingimuste loomine dialoogiks erinevate inimeste, gruppide ja institutsioonide vahel. Erandiks pole ka interdistsiplinaarne meeskonnatöö, kus sotsiaaltöötaja funktsioon on tekitada hierarhiavaba suhtlus probleemi lahendamiseks.

S

Viidatud kirjandus

- Dewey, J. (1966). *The child and the curriculum and the school and the society*. Chicago, Phoenix.
- DiNitto, D., Toros, K. (2015). Sotsiaaltöö eriala õppe Ameerika Ühendriikides. *Sotsiaaltöö* 3, 3–8.
- Gitterman, A. (2014). Social Work: A Profession in Search of Its Identity. *Journal of Social Work Education*, 50, 599–607.
- Global Definition of Social Work*, <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> (20.12.2017).
- Gudliauskaite-Godvade, J., Godvadas, P., Malinauskas, G., Perttula, J., Väänänen, A. (2010). Understanding Professional Identity of Social work – The Finnish Case. *Tiltiläi*, 1, 23–38.
- Hill, K., Fogel, S., Donaldson, L.P., Erickson, C. (2017). State Definitions of Social Work Practice: Implications for our Professional Identity. *Journal of Evidence-Informed Social Work*, 14(4), 266–279.
- Karvinen-Niinikoski, S. (2005). Research orientation and expertise in social work—challenges for social work education. *European Journal of Social Work*, 8(3), 259–271.
- Mittendorf, A., Van Ewijk, H. (2016). Working with social complexity in a neoliberal society: challenges for social work in Estonia. *European Journal of Social Work*, 19 (1), 78–91.
- Kiik, R. (2008). Sotsiaaltööharidus Norras. *Sotsiaaltöö*, nr 2, 53–56.

- Nuttman-Shwartz, O.** (2017). Rethinking Professional Identity in a Global World. *Clinical Social Work*, 45, 1–9.
- Oliver, C.** (2013). Social Workers as Boundary Spanners: Reframing our Professional Identity for Interprofessional Practice. *Social Work Education*, 32(6), 773–784.
- Selg, M.** (2012). Sotsiaaltööd mõjutavad diskursused. Kogumikus: Strömpl, J., Selg, M., Linno, M. (toim.) Narratiivne lähenemine sotsiaaltöö uurimuses.
- Strömpl, J., Kutsar, D., Selg, M., Linno, M., Sirotkina, R., Narusson, D.** (2017). Training research-minded social workers: experience from Estonia. *European Journal of Social Work*, 20(3), 361–373.
- Tamm, T.** (2010). Professional Identity and Self-concept of Estonian Social Workers. Academic Dissertation. Tampere University, Faculty of Education.
- Voisin, D. R., Wong, M. Samuels, G. M.** (1914) A Response to Anastas and Coffey: The Science of Social Work and its Relationship to Social Work Education and Professional Organizations. *Research on Social Work Practice*, 24(5), 581–585.
- Webb, S.** (2015). Professional identity and social work. Key note presentation to 5th International Conference on Sociology and Social Work: New Directions in Critical Sociology and Social Work: Identity, Narratives and Praxis.
- Zastrov, Ch. H.** (2007). The Practice of Social Work. 9th ed. USA: Brooks/Cole.

Sotsiaaltöö erilisus

Sotsiaaltööl nagu igal teiselgi erialal on oma võlud ja valud. Sotsiaaltöö kui keerukas töö tugineb sotsiaaltöötaja teadmiste ja motiveeritusele, ühiskonnas elu hammasrataste vahele jäänud inimeste oskuslikule toetamisele ja valupunktide terasele märkamisele. Sel viisil aitab sotsiaaltöötaja kaasa ühiskonna tervenemisele. Sotsiaaltöötaja saab tulemuslikult töötada vaid siis, kui ta on meeskonnatöötaja ning hoiab fookuses kliendi heaolu. Tulemuslik on tegutsemine multidistsiplinaarses koosluses ning võrgustikutöö võimaluste kasutamine. Sotsiaaltöö teeb eriliseks selle ainukordsus: lahendamist vajavad juhtumid on erinevad ja nõuavad laiapõhjalisi teadmisi ühiskonnast, aitamise filosoofiast ning abistamise strateegiatest. Sotsiaaltöötaja suudab tööga paremini hakkama saada, kui ta on hea koormustaluvusega ja rahuliku meelelaadiga. Eriala valud avalduvad siis, kui sotsiaaltöötaja tunneb, et ei suuda toime tulla lahendamist vajavate probleemidega. Seda võib põhjustada ühelt poolt oskuste nappus ja teisalt riigipoolse toe vähesus või koguni puudumine, mis võib tekitada sotsiaaltöötajas lootusetust ning viia läbipõlemiseni. Kui asutakse sotsiaaltööd õppima, tuleb revideerida oma tõekspidamisi, otsustada, kas ollakse valmis üle võtma vastutust klienditöös tehtavate otsuste eest, mis mõjutavad oluliselt kliendi toimetulekut. Tuleb leida endas jõudu ja empaatiat, et austada klienti ning tema eneseväärikust. Aastate jooksul võib tekkida vajadus ümberõppeks. Ootuspäraseks tuleks pidada elukestvat õppimist ning enesetäiustamispüüdu.

Sotsiaaltöö õpetamisel on vaja teha rõhuasetus tänapäevase inimkäsituse mõistmisele ja mõtestamisele, eetikale ning väärtustele. Vaja on õppida tundma ühiskonna toimimise mehhanisme ja sotsiaalpoliitika suundumusi. Hädavajalikud on analüüsi, koostöö- ja läbirääkimisoskused nii kliendi, kaastöötajate kui ka lähierialade asjatundjatega. Tuleb tundma õppida iseennast, enda ja kliendi jõustamise võimalusi, kliendi kaasamist temaga seotud juhtumi lahendamisse ning sotsiaaltöötajana adekvaatselt hinnata oma jõuvarusid. Hea suhtlusoskus ja digipädevused lisavad sotsiaaltöötajale kindlust tema töös ja kliendi nõustamisel õigete ning õiglaste otsuste tegemisel.

Taimi Tulva, Tallinna Ülikooli emeriitprofessor

Kuidas paremini kaitsta sotsiaaltöötajate huve ja neid toetada?

Valik mõtteid ja ettepanekuid ajakirja Sotsiaaltöö juubeliüritusel osalenuilt

- Sotsiaaltöötaja saab tulemuslikult töötada, kui ta ise kogeb oma töös toetust ja on kaitstud läbipõlemise eest. Toetus ei tähenda lohutamist ega käe hoidmist, vaid häid töötingimusi, tarka ja mõistvat juhtimist, positiivset tööõhkkonda, töö keerukuse ja vastutusega kooskõlas olevat palka, selget kokkulepet tööülesannetes, võimalust osaleda täiendusõppes ja supervisioonis. Et see kõik olemas oleks, selle eest peab seisma ka sotsiaaltöötaja ise.
- Sotsiaaltöös on väga kõrged nõudmised ja suur vastutus; bürokraatia suurenemisega väheneb paratamatult töötaja iseseisvus, otsustusõigus ja mõjuvõim. Haritud sotsiaaltöötajal, kes suudab iseseisvalt otsustada ja vastutada, tekitab selline olukord stressi. Kuidas küll oleks võimalik bürokraatiat vähendada või vähemalt selle edasist kasvu piirata?
- Pingeid ja segadust lisavad ka pidevad ümberkorraldused ja õigusruumi korrastamine sotsiaalvaldkonnas ning ebakindlus vastuoluliste normide tõlgendamisel. Sotsiaaltöötajal peaks olema igapäevane võimalus kasutada juristi või kommunikatsiooni asjatundja abi.
- Vähene toetus ja tunnustus töökohal ning madal palk võivad olla põhjuseks, miks paljud kõrgharidusega sotsiaaltöötajaid ei jää erialasele tööle ja miks ka kõrgkooli lõpetajad kalduvad valima muid tööalasid. Paljud sotsiaaltöötajad on kogenud negatiivset survet meedia poolt. Mõneski kohalikus omavalitsuses on

sotsiaaltöötaja ametikohad täitmata, kuna eelistatakse paremate tingimustega töökohti riigiasutustes.

- Sotsiaaltöötajatel tuleb ka endil rohkem pingutada, et ülemused ja avalikkus saaksid paremini aru, mis on sotsiaaltöö eesmärk ja sisu. Vaja on selgitada, mis on sotsiaaltöötaja ja mis hooldustöötaja ülesanded. Sotsiaaltöötaja ei ole kindlasti see, kelle kaela võib laduda kõik need tööd, mis teistest üle jäävad: ta pea kliendile küttepuid viima ega teda linna arsti juurde sõidutama. Tööülesanded peavad vastama ametikohale ja kutsestandardile, olema kindlaks määratud ametijuhendis ning neid tuleb aegajalt nii ülemustele kui ka abivajajatele selgitada.
- Et hajutada teadmatust ja pakkuda vastukaalu meedias valitsevale negatiivsele kuvandile sotsiaaltöötajast, tuleb rohkem tutvustada edulugusid.
- Sotsiaaltöötajale peab olema kättesaadav professionaalne supervisioon, mille läbiviija tunneb sotsiaaltööd. Sotsiaaltöötaja igapäevaseks juhendajaks ja toetajaks on siiski tema vahetu juht. Paraku on haldusreformi järel mõnelgi pool tekkinud olukord, kus üksuste juhid asuvad praktilise töö tegijatest kaugel, puudub igapäeva kontakt ning ka paikkonna eripära on ülemustele võõras. Nii võibki juhtuda, et sotsiaaltöötajad tunnevad end oma töös üksi jäetuna, tunnevad, et nende muresid ei mõisteta¹.

¹ Millist juhtimist sotsiaaltöötajad vajavad, on analüüsinud Hans van Ewijk artiklis „Sotsiaaltöötajate juhtimine” ajakirja Sotsiaaltöö artiklite kogumikus „Mõtisklusi sotsiaaltööst” (2016) ja Elin Kütt artiklis „Sotsiaaltöötajate tööalase toetuse kogemused” ajakirjas Sotsiaaltöö 3/2016, lk 64–67.

- ♦ Väärtuslik ressurss sotsiaaltöötajate huvide kaitsmiseks on Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon. Eelkõige peaks ESTA andma oma liikmetele erialakogukonda kuulumise tunde. Aga ESTA kaudu saab ka kaasa rääkida seadusloomes, osaleda koolitustel ja töörühmades, saada nõu

eetikaküsimustes. Erialühingusse kuulumine tähendab nii saamist kui ka ise panustamist: ESTA ei ole keegi kuskil, kes on kohustatud meie heaks midagi tegema, ESTA oleme meie ise.

- ♦ Suurt erialast tuge sotsiaaltöötajatele pakub ajakiri Sotsiaaltöö. **S**

Sotsiaaltöötajate kutseühing – paljude soov, aga väheste töö

Eike Käsi

STÜ Socius asutajaliige

Ilmunud esmakordselt ajakirjas Sotsiaaltöö nr1/2003, lk 47–48.

Sõna *kutseühing* näitab, et tegemist on ühte ametit pidavate inimeste kindlate reeglite järgi kokku lepitud ühistevõlga. Poleks nagu midagi keerulist. Tegelikult see nii lihtne ei ole – kutseühingu loomine on palju soov, aga väheste töö.

Rohkem initsiatiivi

Õeldakse, et kes teeb, see jõuab. Aga teha ei saa üksi või paari huvilisega, ilma et ülejäänud asjaosalised kaasa tuleksid-mõtleksid-tegutseksid. Kutseühinguid on Eestis tekkinud juba hulgaliselt, mõned neist tegutsevad päris edukalt. Ühe näitena võiks tuua meditsiiniõdede kutseühingu. Oleme ka sotsiaaltöö osas mitmeid katsetusi ette võtnud (Socius, Akadeemiline Sotsiaalturva Ühing jt). Paraku on asi ikka soiku jäänud, üleriigilist tegusat ühingut pole tekkinud. Sellel võib olla mitu põhjust: 1. Ühingu (liidu, ühenduse, seltsi vms) eesotsas peaks olema inimene, kellel jääb oma põhitööst piisavalt vaba aega, et n-ö hobi korras tegelda organiseerimisprobleemidega. Sellist inimest on raske leida. 2. Vabatahtlikkuse alusel ühinguga liitunud ei tohi jääda ootama „ülaltpoolt” tulevaid juhtnööre, nagu on see senistes ühingute juhtunud. 3. Et ühingu ühiseid huve ja probleeme teadvustada-lahendada, peab need selgelt sõnastama ja avalikult välja ütlemata. Kuni räägime ainult kuluaarides ja omavahel, ei jõua head ideed ja ettepanekud kaugele.

Võib olla on vanemad meie alal töötavad inimesed veel kinni nõukogude korra ajal kätteõpitud mallides, mis ei lase neil oma algatusvõimet üles näidata, noortel aga pole piisavalt töö- ega elukogemusi, nad ju alles õpivad oma ametit. Kutseühingule võib panna palju lootusi, nende täitumine aga oleneb igast liikmest, mitte ainult juhtidest.

Ühingu ülesanded

Ühingu **peamised ülesanded** võiksid minu nägemuse kohaselt olla järgmised:

- ♦ sotsiaaltöö esindamine nii poliitilisel kui täidesaatval tasandil, st sotsiaaltöötajad – praktikutest kuni teadlasteni – peavad üheskoos tegema oma hääle kuuldavaks: mis teeb muret või põhjustab rahulolematust, mida saab olukorra parandamiseks teha, kuidas sotsiaaltöö tegijate tulevikku

planeerida, mil viisil toota juurde teenuseid, parandada nende kvaliteeti, õigesti kasutada ressursse (k. a tööjõuresursse), tunnustada töötajaid, tugevdada ametiidentiteeti jne

- rääkida kaasa uute kutsestandardite väljatöötamisel, osaledes töörühmades ekspertidena
- teha koostööd naabervaldkondadega (tervishoid, haridus jt) nende probleemide lahendamisel, mis otseselt ei kuulu kellegi vastutusvaldkonda, aga samas puudutavad mingil määral ja mingil ajahetkel kõiki
- aidata kaasa sotsiaaltöö üleriigilise andmebaasi loomisele (teenused, institutsioonid, teenuste osutajad, k.a kolmas sektor jms)
- kaitsta sotsiaalvaldkonna töötajate huve (ametiühingu roll).

Tegevuse käigus ülesandeid kindlasti täpsustatakse ja väljundeid tuleb juurde, oluline on **tegutsemine** ühise eesmärgi nimel.

Ühinguale jalad alla

Oleme nii kolleegide kui ka tudengitega, kellele käin aeg-ajalt lugemas tööjuhendamist sotsiaaltöös, tihti arutlenud ühingu loomist ning alati jõudnud tõdemuseni, et sellist **ühendust on väga vaja**. Teema on olnud aktuaalne ka EHI sotsiaaltöö koolitustel. Oleme püüdnud edendada sotsiaaltöötajate klubiliikumist, kuid seegi jäi kahjuks soiku. Mõnda aega töötas tänu Võru Sotsiaaltöö Keskusele list, millega liitunud said omavahel suhelda ning oma probleemidele koos lahendusi otsida. Listi kasutajate poole sai pöördutud mitmel korral palvega, et nad teeksid ettepanekuid ühingu moodustamiseks ja konkreetsete sammude astumiseks, kuid sellel ei olnud märkimisväärset vastukaja. Seega sai proovitud nii ja naa, tulemus on jäänud kesiseks. Olen veendunud, et kui me näiteks kuulutaksime järgmisel sotsiaaltöö konverentsil välja kutseühingu moodustamise, oleks liitujaid rohkesti, aga ...

- Kes hakkaks juhiks? Kutseühingu eestvedajad peaksid olema tugevad praktikud, kes ei pelga vastutust enda peale võtta ja suudavad teisi kaasa haarata. Selleks tööks peab olema piisavalt aega ja teadmisi.
- Kuidas leida raha töötegija tasustamiseks? Üleriigilise ühingu töö koordineerimiseks oleks vaja palgalist töötajat.
- Millised ülesanded läheksid ühingu põhikirja?
- Kas leidub vabatahtlikke, kes on nõus liituma töörühmaga, mis alustaks juba täna ettevalmistusega üleriigilise kutseühingu asutamiseks? Tuleks võtta ühendust olemasolevate ühendustega ja algatada üleriigilise ühistegevuse projekt.

Samateemalise kirjutisega on üles astunud ka Valter Parve (Sotsiaaltöö 5/2002), kellega olen suuresti ühel meelel. Minus kui tööjuhendamise koolitajas aina süveneb veendumus ühistegevuse vajalikkusest, sest sotsiaaltöö on laiahaardeline ja pingeline ning selle tegijad vajavad tuge.

Läbipõlenud sotsiaaltöötajast ei ole ühelegi kliendile kasu. Tahaksin ühingu asutamisele jõudumööda kaasa aidata, kuigi ka minul ei ole täit ettekujutust, kuidas hea mõte tuleks ellu viia. Siin esitatud mõtteavalduses on palju küsimusi ja kui kellelgi on mõni vastus välja pakkuda, siis võiks sellest teada anda. Otsime vastuseid koos! Suhelda saab suurepäraselt interneti teel, ei pea tingimata kohale tulema.

Head kolleegid, teeme ühingu lõpuks teoks! Teiste eluvaldkondade esindajad ei tule meie probleeme lahendada. Ühing on meie ühine ettevõtmine meie endi jaoks.

ESTA on Eesti sotsiaaltöötaja nägu

Indrek Rohtla

juhatuse liige, Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon

Hea hulga aastaid tagasi unistas Eike Käsi¹, et kord jõuab kätte aeg ja on olemas organisatsioon, mis ühendab sotsiaaltöötajaid ja seisab nende õiguste eest, arendab sotsiaaltöö sisu ning on ennekõike kolleegidele toeks. Parafraseerides 100 aastast Eesti Iseseisvusmanifesti: nüüd on see aeg ja organisatsioon käes. Ja Eike on olnud aastaid selle juhatuse eesotsas.

Tublid entusiastid löid Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) 2004. aastal: põhikirja järgi on see „Eesti Vabariigis sotsiaaltööga tööalaselt seotud ja seda väärtustavate isikute ning sotsiaaltöö valdkonnas tegutsevate mitтетulundusühingute vabatahtlik ühendus, mille eesmärgiks on sotsiaaltööd tegevate ja seda väärtustavate inimeste ühendamine sotsiaalse heaolu, sotsiaaltöö ja sotsiaaltöö kultuuri edendamiseks ning sotsiaalpoliitika kujundamiseks. Samuti on ESTA eesmärgiks ühenduse liikmete kutsealaste huvide esindamine ja kaitse.”

Kuid vaatame lähemalt organisatsiooni, mille rajamisest hulk aastaid tagasi head inimesed unistasid, selle teoks tegid ja nüüd selles ka ise osalevad. Küsime: kas me sellist ESTAt tahtsimegi? Mida on ESTA 14 tegutsemisaasta jooksul teinud ja mida saavutanud?

Kes kuuluvad ESTAsse?

ESTAsse kuuluvad kaks liikmesorganisatsiooni (Eesti Sotsiaalasutuste Juhtide Nõukoda ja Eesti Tervishoiu Sotsiaaltöötajate

Assotsiatsioon) ja 451 üksikisikust liiget. Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi hinnangul töötab sotsiaaltöö valdkonnas kokku ligikaudu 9800 inimest, sotsiaaltöötajaid-nõustajaid on ligikaudu 2500 ja sotsiaaltöö juhte 600. Seega on liikmete arvu mõttes veel arenguruumi.

ESTA liikmeks võivad olla nii füüsilised kui juriidilised isikud. Üldised nõuded füüsilisele isikule: ta peab olema sotsiaaltööd tegev ja väärtustav inimene ning järgima kutse-eesikat. Juriidilise isiku ESTA liikmeks oleku kohta saab täpsemat infot ESTA kodulehelt või juhatuselt.

Kutse andmine

Väga oluline ja sisuline tegevus, millega ESTA on viimased viis aastat tegelnud, on kutse andmine. Ennekõike on see vajalik meile, kes me teeme iga päev sotsiaaltööd ning soovime, et meie töö oleks võrdsetel alustel hinnatav ning töötaja teadlikkus oma töö sisust vastaks töömaailma ja erialaspetsialistide ootustele. Eeldame, et kutse omistamine tagab kvaliteetse klienditöö ning et ka töö tegija õigused ja kohustused on seeläbi kenasti tasakaalus. Vastavalt Tervishoiu ja Sotsiaaltöö Kutsenõukogu 23.05.2013 koosoleku otsusele sai ESTA kutsete andja õigused sotsiaalhoolduse, lapsehoiuteenuse ja sotsiaaltöötaja kutsealal. Hiljem on kutse andmise õigused veelgi laienenud. Hetkel on ESTA kutseandjaks

¹ Artikkel ilmus ajakirjas Sotsiaaltöö nr 1/2003, lk 47–48.

järgmistes valdkondades: hooldustöötaja, tase 3 ja 4; hoolekandeametuse juht, tase 6; lapsehoidja, tase 4; sotsiaaltöötaja, tase 6 ja 7; tegevusjuhendaja, tase 4; võlanõustaja, tase 6. ESTA kutseandmise õigused kehtivad enamiku kutsete puhul kuni 22.05.2018; võlanõustaja, tase 6 puhul kuni 11.04.2022. Kutseandmise tingimuste ja taotlusvoorude kohta saab lähemat infot meie kodulehel. ESTA on esitanud Kutsekojale taotluse kutseandja avalikul konkursil osalemiseks, et saada kutseandmise õigused kõigis senistes valdkondades järgmiseks viieks aastaks.

ESTA pälvis 2016. ja 2017. aastal SA Kutsekoda tunnustuse silmapaistva tegutsemise eest kutse andmisel. ESTAle anti tiitlid „Taotlejasõbralik info jagaja” ja „Selgesõnaline teejuht kutse taotlejale”.

Koostöö Kutsekojaga ei piirdu ainult kutseandmisega. Oleme olnud võtmepartneriks OSKA sotsiaaltöö raporti koostamisel. OSKA uuringust selgus, et tulevikus tööjõuvajadus sotsiaaltöö valdkonnas kasvab. Puudu on kutseharidusega hooldustöötajatest, vaja on ka kõrgharidusega sotsiaaltöö spetsialiste, keda koolitatakse päris palju, kuid kellest suur hulk ei leia rakendust tööturul. Kordan siin sama, mida ütlesin ajakirjanikele pärast OSKA sotsiaaltöö raporti valmimist. Raport tõstis esile selle, mida valdkonna juhid värbamistel kogevasid: kahjuks ei asu pool sotsiaaltöö lõpetanutest erialasele tööle. See on selge sõnum tööandjatele, et sotsiaaltöötajate palga- ja töötingimused peavad vastama töötaja kvalifikatsioonile ja koormusele.

Palgaküsimus

Uuringu koostamisse kaasatud eksperdid tegid ettepaneku suurendada kutsehariduses hooldustöötajate õppekohti ning pakkuda rohkem paindlikke õppe- ja töövõimalusi valdkonna töötajatele. Selleks et lõpetajate oskused vastaksid parimal moel tööturu

vajadustele, tuleks kõrgkoolidel koostöös tööandjatega üle vaadata sotsiaaltöö õppepraktika sisu, korraldus ning rahastamine.

ESTA jaoks on sotsiaaltöötajate palk ja töötingimused olnud aastaid oluline teema. Me ei ole ametiühing, kuid me saame tähelepanu juhtida sellele, et on keeruline motiveeritud inimesi leida ja hoida, kui tööandjad ei suuda neile väärilist tasu maksta või seaduseandja paneb neile kohustusi, mida ei ole võimalik olemasoleva tööjõuga täita. Ma ei räägi ainult madalast palgast, vaid ka sellest, et palgaerinevused on organisatsiooniti ja piirkonniti väga suured. Avaliku teenistuse veebi (01.04.2017, www.avalikteenistus.ee) andmete põhjal, mis küll puudutavad ainult avalikku teenistust, on näha, et nende ametite puhul, mida peame sotsiaaltööks, on palgavahe kolmekordne, 600 eurost 2000 euroni. Keskmine töötasu jääb 1100 euro kanti, sellest rohkem teenib 46% ja vähem 54% töötajast. See ei ole lõplik tõde, ma kasutan neid numbreid pigem üldises plaanis, kuid siit paistab tendents, et palgaküsimus on tugevasti sõltuv sellest, kus inimene töötab, mitte aga sellest, kas ta teeb sama palju või sama vastutusrikast tööd, kui tema kolleeg mõnes teises asutuses. Loodan, et mõne tulevase teadustöö raames analüüsivad üliõpilased põhjalikumalt palgade kujunemist sotsiaaltöö valdkonnas.

Sotsiaaltöötaja varjunimed

Teine oluline ja vist ka pöördumatu protsess on käimas seoses sotsiaaltöötaja kutsenime väärtustamisega. Samast avaliku teenistuse veebist leiate kõik ametinimetused, mida sotsiaaltöö valdkonnas esineb. Põgusal vaatlusel leidsin, et 500 sotsiaaltööd tegevat inimest kannavad ligemale 100 erinevat ametinimetust (sotsiaalinspektor, juhtumikorraldaja, puuetega inimeste spetsialist, majandusnõustaja jpt), klassikalisi „sotsiaaltöötajaid” on alles jäänud umbes paarikümne inimese jagu.

Jah, üle Eesti ja väljaspool avalikku teenistust lisanduvad haiglate, vanglate ja paljude mittetulundusühingute sotsiaaltöötajad, kuid tendents sotsiaaltöötaja ausast ja väärt nimest loobuda või seda häbeneda on olemas. Ühelt poolt võib see olla tingitud soovist vabaneda sotsiaaltöö oletatavalt kehvast mainest. Teisalt on see tõenäoliselt seotud praktilise vajadusega kirjeldada, mida üks või teine sotsiaaltöötaja teeb, et ka tädi Maali saaks aru, kelle juurde või kuhu ta saab oma murega pöörduda. Loodetavasti võtab tulevikus mõni üliõpilane ka neid muudatusi uurida. Igal juhul peaks ESTA tähelepanelikumalt jälgima, kas Eestis sotsiaaltöötaja ametinimetust (lisaks sisule ja heale haridusele) ikka ka kirjpildis, ukseksildil ja visiitkaardil käibesse jääks.

Kolleegide toetus

Palk ja maine on olulised üldise töömotivatsiooni kujundamisel. Lisaks on tähtis, et tööandja tagaks sotsiaaltööd tegevale väärtuslikule spetsialistile ka supervisiooni, et toime tulla eriti raskete juhtumitega ja olukordadega, kus tööpinged lainena üle pea löövad või tekivad loobumismõtted. ESTA püüab järjest enam olla oma liikmetele toeks ja korraldada kokkusaamisi, kus ka supervisiooni puudumisel saab kolleegidega nõu pidades õigele rajale tagasi jõuda, väärt nõu kuulda ja kogemusi jagada. Et tõhus-tada kollegiaalset nõustamist, on ESTA korraldanud oma liikmetele kaks kovisiooni grupijuhtide koolitust.

Meediakajastused ja eetikakomitee

Töömotivatsiooni mõjutab kindlasti see, kuidas kajastatakse meile olulisi teemasid meedias. Ühe pahatahtliku ja seadusi rikkunud sotsiaaltöötaja tegu kantakse üle ausatele sotsiaaltöö tegijatele või siis pannakse vastutus raskes eluolukorras alla andnud inimese

otsuste eest ebaõiglaselt sotsiaaltöötaja õlgadele, kes tegi oma tööd südamega ja ausalt.

ESTA on pidevalt tegelnud lugudega, kus mõni sotsiaaltöötaja vajab kaitset, kui on vaja puhtaks pesta kogu ameti au või kus mõne kurjategija pärast süüdistatakse ausaid inimesi. Aastas saadame välja 2–3 pressiteadet, milles oleme järjekordselt sunnitud kinnitama, et enamik sotsiaaltöö tegijaid on heasüdamlikud, ausad ning suure empaatiavõimega inimesed. Oleme korduvalt juhtinud nii sotsiaalministeeriumi kui õiguskantsleri tähelepanu sellele, et sotsiaaltööle palkamise mehhanism vajaks täiustamist. Seaduse tasemel võiksid olla piirangud, mis välistaksid juhuslike inimeste sotsiaaltöötajaks saamise. ESTAs tegeleb eetiliste probleemide ja töötajate eetikaküsimustega väga tegus eetikakomitee, kelle poole tasub alati pöörduda nõu ja abi järele. ESTA üks esmaseid ja suuremaid ülesandeid ning töövõite oli 2005. aastal sotsiaalala töötaja eetikakoodeksi väljatöötamine ja kinnitamine. Paljud Eestis nõustamisega tegelevad organisatsioonid ja asutused on selle koodeksi võtnud endale eeskujuks. Selleks et meie organisatsiooni töö meediaga oleks sihipärane, valmis 2013. a ajakirjandusõppejõu Rain Veetõusme abiga ESTA meediastrateegia.

Sotsiaaltöötajate tunnustamine

Väärt tööd tehes on lisaks palgale oluline ka selle töö tunnustamine. ESTAl on olnud oluline roll kõigi sotsiaaltöötajate ning sotsiaaltööd kaudselt mõjutanud inimeste tunnustamisel. Seda tehakse alates 2007. aastast ESTA korraldab rahvusvahelisel sotsiaaltöö päeval (Word Social Work Day), mida tähistatakse Rahvusvahelise Sotsiaaltöötajate Föderatsiooni (*International Federation of Social Workers*, IFSW) algatusel igal aastasel märtsikuu kolmandal teisipäeval liikuva pühana.

Lisaks aasta sotsiaaltöötajate tunnustame

valdkonnas elutöö teinud inimesi, aasta lastekaitsetöötajad, hooldustöötajad, tegevusjuhendajad ja hoolekandetasutuse juhti. Tunnustame ka omi sõpru ja partnereid: parimaid praktikate juhendajaid, koolitajaid, uurimustööde autoreid, koostööpartnereid, parimat sotsiaaltööd kajastanud ajakirjanikku ning loomulikult ka aasta ESTA liiget. Kandidaate hindaval komisjonil on alati suur rõõm lugeda, kuidas kandidaatide esitajad oma kolleegide tutvustavad. Neid kirjeldusi on hea lugeda, sest need tulevad südamest, on hoolega kaalutletud ning tunnustuse saajale väga väärtuslikud. Tiitli üleandmisel oleme need head sõnad alati aasta tegijatele laval ette lugenud ja auhinnale kaasa andnud.

Rõõm on tõdeda arengut sotsiaaltöö väärtustamisel: mitmed omavalitsused ja sotsiaalvaldkonna asutused on hakanud ESTA eeskujul samuti oma töötajaid ja koostööpartnereid tunnustama. Kolleegid esitavad oma erakordselt tublisid töökaaslasti riiklike teenetemärkide kandidaatideks, mis on igati kiiduväärne.

Tänavu valivad aunimetuse saajad kandidaatide seast välja nii ESTA volikogu kui Sotsiaalkindlustusameti esindaja. Tunnustamine leiab aset 20. märtsil rahvusvahelise sotsiaaltöö päeva pidulikul tähistamisel Türi Kultuurikeskuses.

Teemad ja poliitika mõjutamine

Organisatsiooni liikmeks olemist toetavad meie teemapäevad, mida on korraldatud ESTA piirkondlikes organisatsioonides aastate jooksul paljudel teemadel. Ülipopulaarne oma põnevate ettekannete ja loengute tõttu on ESTA sügiskool, mida on viimastel aastatel on peetud Nelijärvel ja mis on kokku toonud palju meie liikmeid. Eesmärgiks on ikka olnud oma liikmete harimine, toetamine, kolleegidega suhete arendamine.

ESTAl on oluline roll sotsiaaltöötajate häälekandjana seaduste ettevalmistamisel ja sotsiaalpoliitika kujundamisel. Meie liikmed ja juhatus on aastate jooksul teinud seaduseelnõudes sadu parandusettepanekuid, mis puudutavad nii meie klientide kui ka sotsiaaltöö valdkonnas töötavate inimeste käekäiku. Paljudel juhtudel oleme suutnud oma ettepanekud ellu viia, kuid tihti juhtub ka seda, et meid ei võeta kuulda. ESTA juhatuse jaoks on oluline, et meie liikmed kui valdkonna parimad asjatundjad osaleksid aktiivselt eelnõude kommenteerimises ja teeksid oma ettepanekuid. Nende tegevustega kavatseme ka edaspidi jätkata.

Vaade tulevikku

2017. aastal valmis ESTA arengukava 2018–2021 ja tegevuskava 2018–2019, mis määrab ESTA strateegilised arengusuunad ning kirjeldab selleks vajalikke tegevusi. Arengukavas on ESTA visioon ja eesmärgid kirja pandud järgnevas neljaks aastaks, eesmärkide elluviimiseks vajalikke tegevusi sisaldav tegevuskava aga kaheks aastaks. Arengukavas püstitatud eesmärkide kohaselt peaks ESTA olema organisatsioon, kes:

- ♦ esindab ja kaitseb oma liikmete kutsealaseid huve
- ♦ ühendab sotsiaaltööd väärtustavaid isikuid ja organisatsioone
- ♦ edendab sotsiaaltööd ja mõjutab sotsiaalpoliitikat
- ♦ on süsteemselt juhitud, tunnustatud ning jätkusuutlik.

Me võime küsida, kas me sellist ESTAt tahtsimegi. Vastus on jah ja ei. Kindlasti oleme organisatsioonina palju teinud ja väga olulisi valdkondi katnud, pidevalt endale väljundit otsinud. Kõige nähtavamad tegevused on olnud sotsiaaltöö aastakonverentsid ja kongressid. ESTA juhatusele ja piirkondade

juhatustele teeb kõige rohkem muret, et järjest vähemaks jääb inimesi, kes leiavad aega meie tegevustesse panustamiseks. Juhtorganitesse valitud inimesed on oma igapäevatööga väga hõivatud, mistõttu paljud head ideed jäävadki ideedeks, sest pole piisavalt entusiaste, kes kaasa lööksid. Siit üleskutse kõigile liikmetele: olge aktiivsed, tehke ettepanekuid ja julgege pakkuda ka lahendusvõimalusi.

Õnneks toimub ESTAs kõik demokraatia ja konsensuse vaimus, häid ideid ei lükata tagasi ning iga liige leiab endale jõukohase rakenduse. Ehk on liikmete ootus n-ö ülevalt alla juhtimisele liiga suur. Ma usun, et ESTA loojad seda nii ei mõelnud, ilmselt on parem jätkata senist liini. Võin kinnitada, et vabatahtlik organisatsioon toimib kõige paremini, kui info ja ideed liiguvad mitmes

suunas ja vastutuse võtmist ei eeldata üksnes juhatuse liikmetelt või sektsioonide juhtidelt. Tegu on ennekõike samu väärtusi jagava professionaalide koguga, kus küsimust, kas algatused liiguvad ülevalt alla või alt üles, ei peaks üldse tekkima.

Kõigile, kes pole veel otsustanud, kas ESTAga liituda, soovitan seda kindlasti teha. Astuge sisse ja tehke ära! Elu on näidanud, et mitte keegi teine ei saa sotsiaaltööd paremaks muuta, kui meie ise seda ei tee.

Leida võib meid kodulehelt, *Facebook*'ist või veel parem, tulge ja osalege meie piirkondlikel või üleriigilistel sündmustel. **S**

www.eswa.ee
www.facebook.com/sotsiaalto/

Ajakirja kroonika

Alates 1997. aastast on ilmunud 130 numbrit ja üks artiklite kogumik.

1997. aasta jaanuaris alustab ajakiri Sotsiaaltöö ilmumist Eesti Akadeemilise Sotsiaalturva Ühingu ja sotsiaalministeeriumi kuukirjana. Ajakirja alguse juures olid Kersti Põldmaa, Deiw Rahumägi ja Aigi Lillep.

1998.–2004. aastatel jätkab ajakiri sotsiaalministeeriumi väljaandena. Aastas ilmub kuus numbrit, lisaks Taani erinumber ja Hollandi Fondide Ühenduse erinumber.

2001. aastal hakkab informatiivsete artiklite kõrval ilmuma järjest rohkem harivaid ja arutlevaid artikleid.

2002. aastal ilmub sotsiaalkindlustuse erinumber, palju kirjutatakse sotsiaalpoliitika teemadel, hakkavad ilmuma juriidilised nõuanded.

2003. aastal tekib võimalus lugeda artikleid elektrooniliselt.

2004. aasta juunist on ajakirja väljaandja Tervise Arengu Instituut, sotsiaalministeerium jätkab kaasväljaandjana.

2007. aastal langeb ajakirja ilmumise 10. aastapäeva tähistamine 27. aprillil kokku pronksiööga.

2008. aastal hakkab ajakiri avaldama eelretsenseeritavaid artikleid.

2010.–2016. aastate erinumbrite teemad: vaesus ja sotsiaalne tõrjutus, laste ja perede arengukava, aktiivsena vananemine, „õppides praktikast“, töövõimereform, heaolu arengukava, taasühiskonnastamine, laste heaolu.

2015. aastal hakkab ilmuma igakuine elektrooniline uudiskiri, ajakiri ilmub uues formaadis neli korda aastas.

2016. aastal ilmub Jean Pierre Wilkeni ja Hans van Ewijki artiklite kogumik „Mõtisklusi sotsiaaltööst“.

2017. aastal tähistatakse ajakirja 20. juubelit, algavad ettevalmistused elektroonilise versiooni loomiseks.

Ajakirja toimetuse tänab

- Ajakirjaga alustamisele kaasa aidanud inimesi
 - Toimetuse kolleegiuimi liikmeid
 - Artikliautoreid ja retsensente
 - Tellijaid ja lugejaid
 - Toimetajaid, keeleteimetajaid ja kujundajaid
 - Koostööpartnereid: Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut, sotsiaalkaitse suund; Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut, sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö õppetoolid; Sotsiaalkindlustusamet; Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon; Eesti Sotsiaaltöö Üliõpilaste Selts; Õiguskantsleri Kantselei; Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž, Tallinna Ülikooli Rakvere Kolledž, Lääne-Viru Rakenduskõrgkool; Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus; Eesti Puuetega Inimeste Koda; MTÜ Lastekaitse Liit; Eesti Vaimse Tervise ja Heaolu Koalitsioon; MTÜ Eesti Omastehooldus; Tallinna Sotsiaaltöö Keskus jpt.
 - Ajakirja kaasväljaandjat EV Sotsiaalministeeriumi
-